

BI

Handelshøyskolen BI

**Discussion Paper
7/2002**

Entreprenørskap som strategi for regional utvikling

av

Olav R. Spilling
Jan Arild Roppen
Anna Huse Sanness
Bernt-Olav Simonsen
Jartrud Steinsli
Anniken Støylen

Forord

Denne rapporten springer ut av et ønske om å styrke bevisstheten om betydningen av entreprenørskap for næringsutviklingen, og behovet for å utvikle mer systematiske strategier rundt dette i regional- og næringspolitikken. Prosjektet er gjennomført som et bidrag til forarbeidene til den kommende regionalmeldinga og er finansiert av Regionalpolitisk Avdeling i Kommunal- og regionaldepartementet

Prosjektets gjennomføring har vært basert på et samarbeid med noen av deltakerne i et Management program i næringsutvikling som gjennomføres av Handelshøyskolen BI i Møre og Romsdal og som avsluttes i oktober 2000. Det har vært naturlig å organisere et slikt samarbeid siden det aktuelle programmet er mye fokusert mot entreprenørskap og tilrettelegging av ulike virkemidler. Deltakerne har gjennom sitt arbeid mye konkret erfaring med hvordan virkemidlene virker i praksis.

De fem deltakerne som har medvirket til rapporten, er følgende:

Jan Arild Roppen, rådgiver, Roppen Consulting, Ulsteinvik

Anna Huse Sanness, rådgiver, Statens utdanningskontor i Møre og Romsdal

Bernt-Olav Simonsen, førstekonsulent, Tustna kommune

Jartrud Steinsli, utredningsleder, Kommunal og regionaldepartementet

Anniken Støylen, næringsjef, Gloppen kommune.

Disse takkes herved for et interessant samarbeid, og Regionalpolitisk avdeling takkes for at de viste interesse for prosjektet og finansierte det.

Så er det å håpe at rapporten kan gi et bidrag til utvikling av strategier for regional utvikling.

Lillehammer 5. mai 2000

Olav R. Spilling

Innhold

Sammendrag	3
1 Entreprenørskap	9
1.1 Introduksjon.....	9
1.2 Entreprenørskap.....	10
1.3 Entreprenørskap i et evolusjonært perspektiv.....	13
1.4 Omfanget av entreprenørskap.....	14
1.5 Betydningen av entreprenørskap i utviklingsprosessen	16
1.6 Faktorer som påvirker entreprenørskap.....	19
2 Entreprenørskapsdimensjonen på ulike politikkområder	25
2.1 Entreprenørskap i næringspolitikken.....	25
2.2 Entreprenørskap i landbrukspolitikken.....	30
2.3 Utdanningspolitikken	32
2.4 Entreprenørskap i IT-politikken	37
2.5 Entreprenørskapsperspektivet innfor FoU-politikken	44
3 Oversikt over virkemidler relatert til entreprenørskap	47
3.1 Innledning.....	47
3.2 Generelt om virkemidler.....	47
3.3 Prinsipper for virkemiddelbruken.....	48
3.4 Virkemidler til nyetableringer	50
3.5 Styrker og svakheter ved dagens virkemiddelbruk	55
4 Entreprenørskapsstrategier i regionalpolitikken	62
4.1 Mot en slagkraftig strategi for entreprenørskap?.....	62
4.2 Det regionale dilemmaet.....	63
4.3 Strategi for utvikling av menneskelige entreprenørressurser	64
4.4 Strategi for utvikling av entreprenørielle miljøer.....	66
4.5 Strategi for utvikling av finansielle virkemidler	70
4.6 Strategi for utvikling av 'næringsvennlige' rammebetingelser	71
4.7 Oppsummering: Nasjonal satsing på entreprenørskap	72

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å diskutere hvilken betydning entreprenørskap har for regional- og næringsutvikling, og å skissere et forslag til en helhetlig entreprenørskapsstrategi i regionalpolitikken. Etter å ha gitt en introduksjon til temaet entreprenørskap og hvordan dette fenomenet påvirkes av ulike faktorer, er det foretatt en gjennomgang av ulike politikkområder og diskutert hvordan entreprenørskap er vektlagt innenfor ulike områder. Videre er det foretatt en gjennomgang av alle næringspolitiske virkemidler og drøftet i hvilken grad disse er relatert til entreprenørskap.

Med dette som utgangspunkt er det så skissert et forslag til en entreprenørskapsstrategi i regionalpolitikken. Denne er basert på drøfting av hvordan det kan stimuleres til mer entreprenørskap gjennom utvikling av:

- menneskelige entreprenørressurser
- entreprenørielle miljøer
- finansielle virkemidler
- næringsvennlige rammebetingelser.

Rapporten er utarbeidet på oppdrag for Kommunal- og regionaldepartementet i forbindelse med deres forberedelser til ny regionalmelding våren 2000.

1 Entreprenørskap

1.1 Introduksjon

Formålet med denne rapporten er å gi et bidrag til utvikling av en helhelig entreprenørskapsstrategi for regionalpolitikken i Norge. Bakgrunnen for forslaget er det pågående arbeidet med forberedelser til ny regionalmelding som skal foreligge våren 2001. Hensikten er å utvikle stoff som kan gi underlagsmateriale for meldinga.

Det synes å være en klart økende erkjennelse av betydningen av entreprenørskap for næringsutviklingen. Entreprenørskap ble gitt en del omtale i den forrige regionalmeldinga¹, selv om man ikke kan si at dette ble noe klart gjennomtrengende perspektiv. Videre arbeides det med utvikling av entreprenørskap på ulike nivåer i skoleverket², og et sett av virkemidler er utviklet for på ulike måter å stimulere til entreprenørskap. Stadig flere politikere snakker om betydningen av entreprenørskap, og slik sett skulle tiden være moden for at noe mer systematisk gjøres for å tilrettelegge politikken bedre ut fra dette perspektivet.

Det er nemlig et godt stykke igjen før det er utviklet en helhetlig politikk basert på entreprenørskap. Entreprenørskaps-dimensjonen er 'borte' eller svært svakt formulert i mange sammenhenger. Således kan det pekes på at i den siste næringsmeldinga³ er entreprenørskapsperspektivet lite framhevet. Det samme gjelder i de forarbeidene som lå til grunn for utformingen av denne meldinga. Dette har igjen sammenheng med den manglende orientering mot entreprenørskap i de økonomi-miljøer som opptrer som de viktigste premissleverandører for næringspolitikken. Den samme tendensen gjør seg i stor grad gjeldende på andre politikk-områder av betydning for næringsutvikling. Dersom strategier for entreprenørskap skal kunne implementeres fullt ut i regionalpolitikken, er man avhengig av at det også implementeres på øvrige næringsrelaterte politikk-områder.

Selv om den forrige regionalmeldinga viet entreprenørskap en del oppmerksomhet, er det fortsatt et godt stykke igjen før entreprenørskapsperspektivet kan sies å være innarbeidet i regionalpolitikken på en tilfredsstillende måte. Men det synes likevel å gå et klart skille mellom de myndigheter som er ansvarlige for regionalpolitikken og de som er ansvarlige for ulike sider ved næringspolitikken ellers. Mens de førstnevnte har vist relativt stor interesse for entreprenørskap, er dette perspektivet relativt svakt utviklet hos de øvrige partene.

Det var muligens et svar på denne situasjonen som ble formulert da den nye regjeringen (Bondevik) kom til makten og formulerte handlingsplanen "Det skal bli enklere å starte og drive bedrifter i Norge"⁴. Selv om denne representerer et skritt i riktig retning, representerer den langt fra noen uttømmende forståelse av entreprenørskap, og det er relativt begrensede deler av handlingsprogrammet som egentlig går på entreprenørskap.

Av denne grunn er det behov for å utvikle mer gjennomgripende og helhetlige strategier for entreprenørskap basert på innsikter knyttet til at entreprenørskap er mer enn individuell adferd. Det er noe som foregår i miljøer. Det er noe som er sterkt avhengig av disse miljøenes kvaliteter, samtidig som entreprenørskap i en del tilfelle vil kunne representere brudd med og skje i konflikt med bestående miljøer.

¹ Jfr. St.m. 31, 1996-97, Om distriks- og regionalpolitikken, s. 44-45.

² Entreprenørskap i opplæring og utdanning. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1997.

³ St.m. 41 1997-98, Næringspolitikk inn i det 21. århundre.

⁴ Regjeringens handlingsplan for små bedrifter: Det skal bli enklere å starte og drive bedrifter i Norge. Nærings- og handelsdepartementet, 1998.

1.2 Entreprenørskap

Den forståelsen som legges til grunn for entreprenørskap i dette prosjektet er basert på den tysk-østerriske økonomen Schumpeters klassiske verk om “The Theory of Economic Development” (Schumpeter 1934/1996). I dette arbeidet introduseres entreprenøren som den aktøren som bryter med bestående likevektstilstander ved å introdusere nye kombinasjoner, eller det som Schumpeter betegnet som *entreprenøriell innovasjon*. Selv om nok andre forfattere og økonomiske teoretikere har anvendt begrepet entreprenør tidligere (kfr. Landström 1999), er det gjennom Schumpeters introduksjon av begrepet i økonomisk teori at forståelsen av entreprenørskap har fått et visst gjennomslag.

Schumpeter definerte selv entreprenøriell innovasjon som det å utvikle ny virksomhet, og dette kunne skje på forskjellige måter, som å introdusere et nytt produkt eller kvalitet av produkt, ta i bruk en ny produksjonsmetode, gå inn et nytt marked, utnytting av en ny type råvarer eller halvfabrikata, eller å basere virksomheten på en ny organisering innenfor en næring (Schumpeter 1934/1996, kfr. også Malecki 1994 og Spilling 1998b).

Ny kombinasjon

Det er verdt å merke seg den brede definisjonen av entreprenørskap. Den er ikke bare knyttet et nytt produkt eller tjeneste⁵, tvertimot er mye ny virksomhet basert på andre ting enn nye produkter eller tjenester, som at man organiserer virksomheten på nye måter eller går inn i nye markeder. Schumpeter uttrykte at dette ofte innebar å gjøre kjente ting på nye måter, eller å iverksette det han kalte *en ny kombinasjon*.

Et sentralt forhold ved Schumpeters forståelse av entreprenørskap er at ideer og innovasjoner iverksettes og utvikles gjennom en forretningsmessig praksis. Det er altså den *forretningsmessige* utnyttelsen av nye ideer det dreier seg om - ikke ideene i seg selv, men deres *kommersialisering*.

Det gir grunn til blant annet å sette et skille mellom oppfinnelser og innovasjon på den ene siden, og entreprenørskap på den andre (Spilling 1998b). Mens oppfinnere ofte vil være sterkt orientert mot de tekniske og funksjonelle aspekter ved oppfinnelsen, vil de ofte ha begrenset innsikt i markedets behov for den aktuelle oppfinnelsen og hvordan oppfinnelsen kan utnyttes i en forretningsmessig sammenheng. Tilsvarende vil det i arbeid med innovasjoner være en tendens til et sterkt fokus på de tekniske og funksjonelle aspekter ved det nye.

Ny forretningsmessig virksomhet

Nå vil selvsagt målet med innovasjonsaktivitet i næringslivet være at det skal utnyttes forretningsmessig, og dermed skal de forretningsmessige analysene være en integrert del av innovasjonsarbeidet. Innovasjon blir bare interessant i den grad det direkte eller indirekte imøtekommer et behov i markedet og har kommersiell verdi. I praksis er det imidlertid et stykke å gå fra å få noe til å fungere teknisk og funksjonelt og til å få det kommersialisert.

Det kan derfor være hensiktsmessig å sette et skille mellom innovasjon som det å få noe til å fungere teknisk og funksjonelt, og entreprenørskap som det å implementere det i forretningsmessig praksis. Det dreier seg om to typer funksjoner, som riktignok bør integreres, men som i praksis ofte ikke er det. Det blir ofte reist som kritikk av norsk

⁵ Schumpeter benyttet ikke selv begrepet tjeneste, men i vår debatt om næringsutvikling er det i høyeste grad viktig å inkludere tjenester i produktbegrepet, da det svært sentrale deler av næringsutviklingen er basert på tjenesteproduksjon snarere enn vareproduksjon, eller på kombinasjoner der tjeneste og fysiske produkter blir integrert.

næringsliv at det er for produktorientert og for lite markedsorientert. Det er ingeniørholdningen og ikke den forretningsorienterte holdningen som dominerer i mange sammenhenger, noe som har vært en klar hemsko for utviklingen.

Et annet sentralt forhold ved Schumpeters definisjon av entreprenørskap er at det dreier seg om å gjøre noe nytt. Hva som er nytt, er riktignok ikke noe enkelt spørsmål (jfr. Spilling 1998b). Prinsipielt dreier det seg om å iverksette forretningsmessig virksomhet som ikke er gjort før, dvs. at det er noe annet enn å kopiere bestående forretningsmessig virksomhet. Problemet er imidlertid at det ikke går noe klart skille mellom hva som er nytt og hva som ikke er det. Det er gradvise variasjoner fra på den ene siden virksomhet som representerer radikale innovasjoner og gjennom sin forretningsmessige aktivitet bryter betydelig med hva som er tradisjonelt i næringslivet, til på den andre siden virksomheter som kopierer andre, som f.eks. mange franchising-virksomheter der man betaler for å benytte et utviklet foretningkonsept.

Uten å bruke mer plass på å diskutere hva som er nytt, kan det imidlertid poengteres at entreprenørskap tradisjonelt forstås som det å skape ny forretningsmessig virksomhet i konkurranse med bestående virksomheter, dvs. at det er reelt nye foretak som startes. Schumpeter var også klar på, i sine tidlige arbeider, at entreprenørskap normalt fører fram til nye foretak som etableres i konkurranse med bestående (Schumpeter 1934/96) og som kan føre til en konkurransemessig eliminerings av bestående foretak. Ny virksomhet er ofte basert på andre ressurser og kompetanser, og krever andre organisasjonsformer, enn det man finner i bestående virksomhet.

Nye foretak

Dette finner vi adskillige eksempler på i dagens næringsutvikling. Nye medievirksomheter innenfor multimedia og internett utvikles hovedsakelig uavhengig av de tradisjonelle medieselskapene som forlag, avishus og kringkastingsselskap. En ny flora av selskap har vokset fram på utsiden av de tradisjonelle selskapene. På den andre siden finner vi i denne utviklingen også mange interessante eksempler på det vi normalt kaller intraprenørskap, der nye ideer utvikles i bestående virksomheter og utvikles til ny forretningsmessig virksomhet innenfor rammen av bestående organisasjoner. Her er det imidlertid ofte et viktig premiss at organisasjonen må gjennomgå betydelig omstilling, eller at ny virksomhet organiseres i egne avdelinger eller datterselskap og gjennom slik organisering oppnår tilstrekkelig frihet til å gjøre de nye tingene. Samtidig finner vi eksempler på at forsøk på å anvende en organisasjons tradisjonelle organisasjonsstrategi på nye områder, kan føre til betydelige problemer, nettopp fordi den tradisjonelle strategien ikke er tilpasset den nye kombinasjonen.

Konklusjon: Entreprenørskap innebærer først og fremst å starte nye, uavhengige organisasjoner, og det dreier seg om å utvikle noe forretningsmessig. Entreprenørskap kan også forekomme innenfor rammen av bestående organisasjoner (intraprenørskap), men det stilles da ofte spesielle krav til den eksisterende organisasjonen for at det nye skal kunne utvikles på en fruktbar måte.

Boks 1.1: Definisjon av entreprenørskap.

Entreprenørskap: å skape utvikling i næringslivet gjennom nye kombinasjoner, som kan skje på følgende fem måter:

1. introduksjon av et nytt produkt eller ny kvalitet av et produkt
2. introduksjon av en ny produksjonsmetode
3. gå inn i et nytt marked
4. utnytting av en ny type råvare eller halvfabrikata
5. ny organisering av en næring

Entreprenørskap kan også defineres som å gjøre nye ting, eller å gjøre kjente ting på nye måter. Entreprenørskap dreier seg om utvikling av ny forretningsmessig virksomhet.

Entreprenør: Personen som iverksetter de nye kombinasjonene

Entreprise: Virksomheten eller prosjektet som utvikles gjennom iverksetting av de nye kombinasjonene.

Avgrensning av entreprenør i forhold til andre roller:

Entreprenør i forhold til leder (manager)

Entreprenøren iverksetter 'nye kombinasjoner', det vil si utvikler ny forretningsmessig virksomhet, mens en leder leder en bestående virksomhet som ikke behøver å innebære noen form for nyutvikling. Rollen som entreprenør vil ofte gå over i en rolle som leder når det nye foretaket er etablert.

Entreprenør i forhold til oppfinner

Oppfinner utvikler nye ideer, entreprenøren får ting gjort, dvs. utvikling av ny virksomhet som kan være basert på en oppfinnelse

Entreprenør i forhold til eier (kapitalist)

Entreprenøren behøver ikke å være eier av virksomheten og den som tar økonomisk risiko i forbindelse med en ny virksomhet. Det er prinsipielt to forskjellige funksjoner å være eier og å være den som iverksetter, og Schumpeter satte et klart skille mellom de to. I praksis er imidlertid rollene som entreprenør og eier ofte overlappende, entreprenører av små virksomheter er ofte eiere, i større og ekspansive virksomheter er entreprenørene gjerne deleiere.

Tendenser til utvanning av entreprenørskapsbegrepet

Det kan videre være grunn til å poengtere at det er tendenser til å utvanne entreprenørskapsbegrepet i retning av at det gjelder bestemte former for holdninger, adferdsmønstre, måter å arbeide på osv., og at mange knytter det opp mot det mer generelle å gjøre noe nytt eller å gjennomføre endringer, vise proaktivitet osv. Eksempelvis er det klare tendenser til en slik bred bruk av begrepet innenfor utdanningspolitikken, noe vi kommer tilbake til senere i rapporten (kapittel 2.3). Poenget med begrepet entreprenørskap er å fokusere på det forretningsmessige – det å utvikle ny forretningsmessig virksomhet. Som understreket tidligere medfører ikke en innovasjon i seg selv entreprenørskap. Det å være entreprenør blir ofte identifisert med det å være kreativ, innovativ, proaktiv, problemorientert, handlingsorientert m.v. Og alle slike egenskaper er gjerne viktige forutsetninger for å være entreprenør. Men om de er nødvendige forutsetninger, er de ikke dermed tilstrekkelige. Man kan selvsagt utvise kreativitet og iderikdom i stort omfang uten at det behøver å bli noe forretningsmessig ut av det.

Et sentralt krav til entreprenørskap er derfor at aktiviteten har en klar forretningsmessig dimensjon, det er utvikling av ny forretningsmessig virksomhet som er det sentrale. Dersom en aktivitet ikke har et slikt mål, vil vi heller ikke karakterisere det som entreprenørskap.

1.3 Entreprenørskap i et evolusjonært perspektiv⁶

Når næringsutvikling analyseres, er det viktig å legge vekt på utviklingsprosesser. Næringslivet er ikke noe statisk, men noe som hele tiden 'blir til' og skapes gjennom ulike typer prosesser. Som det er formulert i den siste næringsmeldingen: "Bedrifter skapes, de vedtas ikke."⁷ Det samme kan sies om de fleste sider ved næringsutvikling og er et sentralt perspektiv i en evolusjonær forståelse. Næringsutvikling er ikke noe som vedtas, men noe som skapes eller 'blir til' gjennom et mangfold av ulike initiativ og prosesser - ofte motstridende, ofte tilfeldig, ofte planlagt, men i sin tendens begrenset styrbart.

Grunnlaget for denne typen tilnærming går tilbake til Schumpeter og hans analyse av økonomisk utvikling slik det er referert i forrige avsnitt, og der entreprenørene er gitt en sentral plass i forståelsen av hva som er sentrale drivkrefter i økonomisk utvikling.

Brudd med statisk likevektstilstand

Schumpeters utgangspunkt var økonomifagets statiske og deterministiske forståelse av økonomien, og at faget, gjennom de analyser som var rådende på den tid, ga lite forklaringer på økonomisk endring, noe som for såvidt har preget dominerende økonomimiljøer helt fram til dags dato (Reinert 1997). Schumpeter beskrev økonomisk utvikling som noe som bryter med den statiske likevektstilstanden. Økonomisk utvikling er noe som kommer innenfra, den skjer gjerne ujevnt og spontant, den medfører kvalitative brudd med rådende forhold og skaper radikalt nye betingelser (Elliott 1996).

I ett annet av sine sentrale arbeider, "Capitalism, Socialism & Democracy", poengterte Schumpeter at kapitalismen som økonomisk system måtte betraktes som en evolusjonær prosess (Schumpeter 1943/1996). Kapitalismen er i sitt vesen en metode for økonomisk endring. Kapitalismen er aldri statisk, og den kan heller ikke være det fordi det økonomiske livet foregår i sosiale og naturbetingede omgivelser som endrer seg, og som gjennom sine endringer forandrer grunnlaget for økonomisk handling (Schumpeter 1943/1996: 82). Derfor blir økonomisk utvikling noe som pågår kontinuerlig. Det kan riktignok skje større omveltninger som utløses gjennom påvirkninger utenfra, som krig, revolusjoner o.l., men "de fundamentale impulsene som setter i gang den kapitalistiske motoren, og som holder den i gang, kommer fra nye forbruksvarer, nye metoder for produksjon og transport, nye markeder, nye former for industriell organisering som den kapitalistiske virksomheten skaper." (s. 83). Dette er elementer som virker hele tiden, og som gjør at økonomien aldri vil være i noen likevektstilstand.

Kreativ destruksjon

Det sentrale i denne dynamikken kan sammenfattes i begrepet kreativ destruksjon. Poenget til Schumpeter er da følgende (s. 83): De aktiviteter og prosesser som kontinuerlig revolusjonerer den økonomiske strukturen innenfra, de bidrar på den ene siden kontinuerlig

⁶ Framstillingen i dette avsnittet er i stor grad basert på kapittel 1 i Spilling, O.R. (red.) 2000: *SMB 2000 – Fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.

⁷ St meld nr 41 (1997-98), Næringspolitikk inn i det 21. århundre. s. 10.

til å ødelegge de gamle strukturene, men gjennom dette skapes nye strukturer. Denne prosessen med kreativ destruksjon er essensen av kapitalismen.

Selv om disse betraktningene er skrevet for over femti år siden og med utgangspunkt i amerikansk økonomi der 'frie krefter' i næringslivet har fått virke i vesentlig større grad enn i vår økonomi, synes de likevel meget relevante. Selv om utviklingen av den sosialdemokratiske velferdsstaten har lagt inn betydelige reguleringer på hvordan økonomisk aktivitet kan utøves, er hovedmekanismene i sin essens de samme. Næringsutvikling skjer gjennom en kontinuerlig og pågående prosess der nye virksomheter skapes, utvikles og før eller senere avvikles eller inngår i radikale omstrukturingsprosesser, og disse tingene skjer kontinuerlig og i stort omfang.

Foretak kommer og går, produkter og tjenester lanseres og utvikles mens andre forsvinner. Avvikling av virksomhet er like sentralt som det å skape nye virksomheter. Poenget med begrepet kreativ destruksjon er at enhver skapelsesprosess har sitt motstykke i at noe annet taper terreng. Introduksjon av noe nytt vil alltid på en eller annen måte skje til fortrenghet av noe annet. Eksempelvis vil omlegging av en organisasjon skje til erstatning av en tidligere organisasjonsform; lansering av nye produkter eller tjenester vil gjerne skje til fortrenghet av tidligere produkter og tjenester – i eget eller andre foretak.

Selv om dette i prinsippet er relativt selvfølgelig, er det i liten grad inkorporert i rådende forståelse av næringsutvikling. Når fokus settes på nyskaping, er det lett å overse at det skjer på bekostning av noe. Spesielt har det vært vanskelig å forholde seg til dette politisk, der tiltak for å takle krise og omstilling mange ganger har fått en konserverende karakter. I et langsiktig perspektiv medfører dette motarbeidelse av nyskaping i stedet for å fremme den.

Dynamisk utvikling

Også i dominerende økonomisk teori har det vært vanskelig å inkorporere disse dynamiske mekanismene. Selv om utviklingen av endogen vekstteori har åpnet for andre forklaringer av vekst enn det tradisjonelle fokus på arbeid og kapital, har den ikke lyktes i å inkorporere en klar forståelse av de dynamiske elementene. Schumpeters kreativ destruksjon gir en mye rikere beskrivelse av entreprenørskap og økonomisk dynamikk enn det som ligger i endogen vekstteori (Wennekers og Thurik 1999).

Det er i et slikt dynamisk perspektiv på næringsutvikling at betydningen av entreprenørskap og små og mellomstore foretak må analyseres og forstås. På amerikansk blir mekanismen i næringsutviklingen gjerne formulert som dynamisk kapitalisme (Kirchoff 1994). På norsk – og ut fra en mer sosialdemokratisk tilnærming – kan begrepet dynamisk næringsutvikling passe bedre. Men poenget er det samme: Gjennom utviklingen av foretak, gjennom kontinuerlige etableringer, vekst, stagnasjon og nedleggelse pågår det en fornyelsesprosess som er drivkraften i næringsutviklingen og som er en helt sentral forutsetning for økonomisk utvikling og vekst.

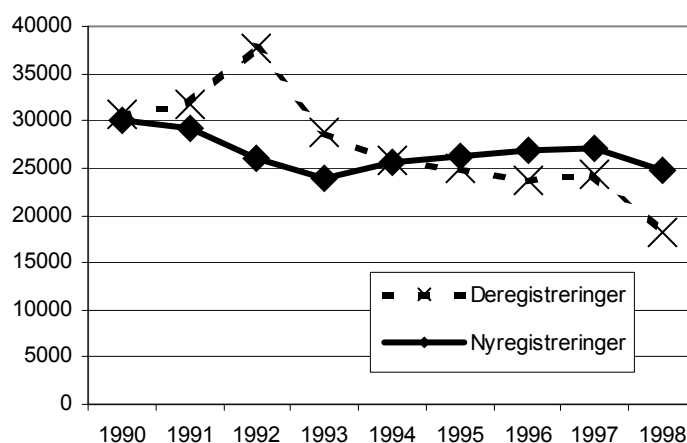
1.4 Omfanget av entreprenørskap⁸

I det følgende brukes begrepet entreprenørskap som synonymt med etablering, selv om det kan være prinsipielle forskjeller.⁹ Data basert på Skattedirektoratets mva-register viser at

⁸ Alle data det refereres til i dette avsnittet er dokumentert i kapittel 5 i Spilling, O.R. (red.) 2000. *SMB 2000. Fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.

⁹ Entreprenørskap er tidligere definert om iverksetting av forretningsvirksomhet basert på en ny kombinasjon, det vil si at det skal representere noe nytt i markedet. Mange etableringer er imidlertid imitative og

antall etableringer har et stort omfang i Norge. Det meste av 1990-tallet har antall etableringer ligget på rundt 25.000 per år, mens det rundt 1990 lå helt opp mot 30.000. Dette tilsvarer etableringsrater på rundt 10 prosent, det vil si at den årlige tilgangen av nye foretak tilsvarer ti prosent av alle de eksisterende foretakene. Det er altså en betydelig størrelsesorden. Så langt vi har sammenliknbare data, ser det ut til etableringsratene i Norge er omtrent på nivå med det vi ellers har i andre europeiske land (The European Observatory for SMEs 1993, s. 146). Det er altså ikke slik, som det ofte blir framstilt i offentlig debatt, at det står spesielt dårlig til med nyetableringer i Norge.¹⁰

Figur 1.1: Nyregistreringer og deregistreringer 1990-98. Alle næringer.

Gjelder momspliktige foretak. (Kilde: SMB 2000.)

I tråd med teorien om kreativ destruksjon (Schumpeter 1944/1996) har tilgangen av nye foretak sitt motstykke i at andre foretak forsvinner. Det kommer ganske tydelig fram i dataene at omfanget av nedleggelsene er omtrent av samme størrelse som etableringene. I det lange løp er det nokså god balanse mellom tilganger og avganger. Fra år til år kan det riktignok være en del svingninger, men over tid jevner det seg ut. For de ni årene fra 1990 til og med 1998 var det i gjennomsnitt 26.616 nyregistreringer per år i Norge, mens antall deregistreringer var 27.330, altså en forskjell på bare på litt over 600 per år.

Variasjoner i etablerings- og nedleggelsesrater

Det er imidlertid store variasjoner i etablerings- og nedleggelsesrater mellom næringer og størrelsesgrupper. De høyeste ratene finner man i næringer som varehandel, hotell og restaurant; forretnings tjenester og sosial og privat tjenesteyting, mens de laveste ratene forekommer i kraft- og vannforsyning og i primærnæringene. Det er nær parallellitet mellom etableringer og nedleggelse. Næringer med høy etableringsrate har også høy nedleggelsesrate, og motsatt.

Samtidig er det klar sammenheng mellom foretaksstørrelse og rater for etablering og nedleggelse. Nyetablerte foretak domineres av de helt små foretakene. Rundt ett år etter

tilfredsstill ikke definisjoner av entreprenørskap, jfr. Spilling 1998a. Det er imidlertid vanskelig i praksis å sette et slikt skille mellom imitative og innovative etableringer, og derfor brukes antall etableringer som en indikator for omfanget av entreprenørskap.

¹⁰ Derimot kan det godt reises spørsmål om hvor god indikator antall etableringer er på nyskaping, men det lar vi ligge her.

etableringstidspunktet har nærmere 90 prosent av foretakene to eller færre sysselsatte. Tilsvarende domineres nedleggelsene av små virksomheter, hele 95 prosent av de foretakene som legges ned har to sysselsatte eller mindre året før de nedlegges.

Stor endringstakt

Dette peker veldig klart i retning av at små foretak er en nokså turbulent del av næringslivet, noe som også avspeiles gjennom overlevelseshraten blant nyetablerte foretak. Hovedregelen – den såkalte 50 prosent regelen - er at blant en gruppe nyetablerte foretak vil bare halvparten overleve etter fem år. Dette representerer imidlertid et gjennomsnitt for de siste tjue årene. På 1970-tallet lå den høyere, utover på 1980- og 1990-tallet har overlevelseshraten etter fem år falt ned mot noe over 40 prosent. Dette kan tas som et uttrykk for at endringstakten i næringslivet er økende.

Også her er det imidlertid store variasjoner mellom næringene. De mest turbulente næringene har vesentlig lavere overlevelseshrater. På 1990-tallet har varehandel, hotell og restaurant hatt den laveste fem års overlevelseshraten med bare 36 prosent, mens de høyeste ratene har vært i primærnæringene og kraft- og vannforsyning med over 60 prosent.

Data for levealder gir et annet uttrykk for endringstakten i næringslivet. For hele næringslivet samlet er medianalderen¹¹ ni år, det vil si at femti prosent av alle foretak i næringslivet er ni år eller yngre, femti prosent er ni år eller eldre. Dette varierer også en god del mellom bransjene. Den laveste medianalderen forekommer i forretningstjenester og varehandel, hotell og restaurant og er på fem år. Høyest medianalder finner man i primærnæringene med 16 år og kraft og vannforsyning med 23 år.

Entreprenørskap kan betraktes som den sentrale drivkraften i å opprettholde denne dynamikken. Det eksisterende næringslivet har begrenset overlevelsesevne, av forskjellige grunner blir foretak foreldet og faller fra i utviklingen. Gjennom entreprenørskap gis bidrag til fornyelse og omstilling. Entreprenørskap er av helt sentral betydning for å opprettholde det samlede antall foretak på et noenlunde stabilt nivå, og det er av like stor betydning for å opprettholde aktiviteten i næringslivet på et tilfredsstillende nivå.

1.5 Betydningen av entreprenørskap i utviklingsprosessen¹²

Næringsutvikling skjer gjennom en kontinuerlig tilgang og avgang av foretak, og gjennom endringer i bestående foretak gjennom vekst og kontraksjon. På overflaten kan det riktignok se ut som om næringslivet er relativt stabilt siden det samlede antall foretak og den samlede sysselsetting er relativt stabil. Innenfor de enkelte næringer er endringene nemlig bare på noen få prosentpoeng eller mindre fra år til år.

Store endringer

Under denne overflaten skjer det imidlertid betydelige endringer. Eksempelvis kan det nevnes at blant de vel 194.000 foretakene som var registrert i Bedrifts- og foretaksregistret i 1990, falt hele 78.000 (40 prosent) fra i løpet av fem år. Hovedsakelig skjedde dette gjennom

¹¹ Med median menes den verdien i en fordeling som deler fordelingen i to like store deler, dvs. at femti prosent av observasjonene har en høyere verdi, og femti prosent har en lavere. Medianalderen for en gruppe er dermed den alderen som halvparten er eldre enn og halvparten yngre enn.

¹² Data det refereres til i dette avsnittet er i hovedsak dokumentert i kapittel 6 i Spilling, O.R. (red.) 2000. *SMB 2000. Fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.

nedleggelse.¹³ Samtidig har det imidlertid også skjedd en betydelig tilgang av nye foretak. I den aktuelle perioden har det kommet til hele 89.000 nye foretak, noe som tilsvarer rundt 45 prosent i forhold til foretaksbestanden som eksisterte ved inngangen til perioden. Dette gir en relativt liten netto-endring. Antall foretak i 1995 var omtrent 5 prosent høyere enn i 1990, men det næringslivet som eksisterer i 1995 er altså for en stor del sammensatt av helt andre foretak enn de som eksisterte fem år tidligere.

Også blant de foretakene som har overlevd i løpet av perioden, er det en del endringer. Nå er det riktignok slik at store andeler har forblitt i samme størrelsesgruppe gjennom perioden, men relativt betydelige andeler har innskrenket virksomheten (målt i sysselsatte) og har havnet i lavere størrelsesgrupper. Noen andeler har også vokset til høyere størrelsesgrupper, men disse andelene er gjennomgående mindre enn de som har redusert virksomheten.

Konklusjonen på dette er at det i løpet av relativt kort tid skjer betydelige endringer i næringslivet. Et stort antall foretak skiftes ut, og i de foretakene som overlever, er det mange som endrer sin aktivitet. Utsiftingen er særlig stor blant de aller minste foretakene, mens stabiliteten er vesentlig større blant de store foretakene.

Tabell 1.1: Hovedtall for sysselsettingsutviklingen 1990-95. Data gjelder for bedrifter. Kilde: SMB 2000.

	Sysselsatte	%
Sysselsetting i 1990	866 656	100,0
Tilgang pga etableringer	132 046	15,2
Tilgang pga vekst	267 047	30,8
Avgang pga innskrenkninger	-196 016	-22,6
Avgang pga nedleggelse	-166 857	-19,3
Sysselsetting i 1995	902 876	104,2

Tilsvarende bilder kommer fram når man summerer opp sysselsettingsendringer. På overflaten kan det se ut som om sysselsettingen, og dermed arbeidsplassene, har vært relativt stabile. I datamaterialet presentert i tabell 1.1 og som dekker perioden fra 1990 til 1995, var det snaut 870.000 sysselsatte i 1990. Dette tallet hadde steget til litt over 900.000 i 1995, det vil si at det var en netto sysselsettingsøkning på ca 4 prosent. Det hadde altså ikke vært noen stor vekst – men det er bare tilsynelatende.

Sysselsettingsendringer

Går man bak tallene og summerer opp de ulike endringskomponentene, framkommer ganske betydelige endringer. Den samlede brutto sysselsettingsveksten var på til sammen nesten 400.000 arbeidsplasser. Denne veksten skyldes dels vekst i bestående foretak, dels etablering av nye foretak. Veksten tilsvarte hele 46 prosent av den samlet sysselsetting ved inngangen til perioden. Samtidig ble det tapt et nesten like stort antall sysselsatte gjennom nedleggelse og innskrenkninger, nemlig vel 360.000 sysselsatte, tilsvarende 42 prosent av sysselsettingen ved inngangen til perioden.

De samlede sysselsettingstallet i 1995 ser altså nokså likt ut det man hadde fem år tidligere, men denne sysselsettingen har vært gjennom en betydelig utskifting.

¹³ Man må også regne med at noen av dem har blitt omorganisert til andre foretak eller integrert i andre foretak, slik at ikke alt det som er registrert som nedleggelse, er reelle. Det mangler foreløpig systematiske undersøkelser av hva som ligger til grunn for registrering og deristering av foretak, så det er ikke mulig å si noe mer systematisk om dette.

Av tallene i tabell 1.1 framgår videre at nyetableringer har en relativt stor betydning i denne sammenheng. Nyetableringene i perioden har gitt et bidrag på over 130.000 nye sysselsatte - ca 15 prosent av sysselsettingen i 1995 er i virksomheter etablert etter 1990 og som er mindre enn fem år gamle.

Dette er et uttrykk for at det er nødvendig med 'påfyll' av nye virksomheter hele tiden for å opprettholde sysselsettingen og dermed verdiskapingen i næringslivet. Beregninger av sysselsettingsutviklingen i næringslivet viser nemlig at dersom vi tar utgangspunkt i en gruppe av foretak på et gitt tidspunkt, så vil denne gruppen avta både med hensyn til antall foretak og den samlede sysselsetting. At antall foretak reduseres, er naturlig. Det vil alltid være et visst frafall. At den samlede sysselsettingen også vil avta, er kanskje mer overraskende. Her kunne man jo tenke seg at noen av foretakene vokste så mye at de kompenserte for det som ble tapt i andre foretak. Hovedtendensen i næringslivet er imidlertid at tapskomponentene er større enn vekstkomponentene. Sysselsettingstapet fra foretak som legger ned eller innskrenker er i de fleste tilfelle større enn sysselsettingsveksten i foretakene som vokser. Selv om vi ikke har spesifikke data for det, synes det å være godt grunnlag for å anta at dette også gjelder den samlede verdiskaping som gruppen av foretakene bidrar med.

Entreprenørskap har stor betydning

Konklusjonen er dermed at entreprenørskap har en helt avgjørende betydning for næringsutvikling. Gjennom entreprenørskap blir nye virksomheter til, og disse nye virksomhetene er nødvendige for å holde næringslivet på et tilfredsstillende aktivitetsnivå og eventuelt å øke aktivitetsnivået. I de fleste grupper av foretak vil det skje et tap av aktivitet og verdiskaping dersom det ikke gis fornyelse gjennom entreprenørskap.

Tabell 1.2: Oversikt over de mest voksende foretak i perioden 1991-95. Kilde: *SMB 2000*.

	Vekstklasser (sysselsettingsvekst)				Sum
	10-19	20-49	50-99	100+	
<u>Mest voksende foretak:</u>					
Blant foretak etablert 1991-95	1 783	831	232	192	3 038
Blant foretak overlevet fra 1990	2 031	913	252	204	3 400
Sum	3 814	1 744	484	396	6 438
Andel av totalt antall foretak i 1995 (%)	1,9	0,9	0,2	0,2	3,2
<u>Sysselsettingsvekst fra:</u>					
Foretak etablert 1991-95	23 686	24 208	15 742	53 132	116 768
Foretak overlevet fra 1990	26 833	26 876	17 348	65 737	136 794
Sum sysselsettingsvekst	50 519	51 084	33 090	118 869	253 562
Andel i forhold til samlet sysselsettingsvekst 1990-95 (%)	11,4	11,5	7,5	26,8	57,2

Merknad: Andel av vekstforetak er beregnet i forhold til en foretaksbestand i 1995 på 200.599, og sysselsettingsveksten i vekstforetakene er beregnet i forhold til en total sysselsettingsvekst i den aktuelle foretaksbestanden på 443.286 i perioden 1991-95.

Et annet forhold som understreker betydningen av entreprenørskap, er at en betydelig del av vekstkraften i næringslivet kommer fra nye foretak. Med vekstkraft menes de bidrag som gis fra de enkelte foretak til vekst i sysselsetting og verdiskaping. I en nylig utført analyse av vekstforetak i norsk næringsliv, framkommer det at veksten er svært skjevfordelt, slik at en meget liten andel av foretakene står en betydelig del av samlet vekst.¹⁴ Fra 1990 til 1995 var

¹⁴ De etterfølgende data er basert på kapittel 7 i Spilling, O.R. (red.) 2000. *SMB 2000. Fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget

det en brutto sysselsettingsvekst i de foretak som ble registrert i Bedrifts- og foretaksregistret på ca 440.000 sysselsatte. Totalt sett var det i 1995 registrert vel 200.000 foretak, men av disse var det en liten gruppe på vel 6.000 foretak som hadde bidratt med over 250.000 av sysselsettingsveksten. 3 prosent av foretakene sto med andre ord for nesten 60 prosent av brutto sysselsettingsvekst (jfr tabell 1.2). Og bare en liten håndfull av foretakene hadde vokst med minst ett hundre sysselsatte. Disse snaut fire hundre foretakene, som utgjorde 0,2 prosent av hele foretaksbestanden, hadde alene vokst med nesten 120.000 sysselsatt, noe som utgjorde 27 prosent av brutto sysselsettingsvekst.

Det framgår av materialet i tabellen at gruppen av de mest voksende foretak er nokså likt fordelt på nye foretak etablert i løpet av perioden, og foretak som eksisterte før perioden. De nye foretakene står for nesten halvparten av vekstbidraget fra de mest voksende foretakene. Dette understreker hvilken stor betydning entreprenørskap har for å opprettholde dynamikken i næringsutviklingen.¹⁵

1.6 Faktorer som påvirker entreprenørskap¹⁶

Til slutt i dette kapitlet skal vi si litt om faktorer som påvirker entreprenørskap, og som derfor må være i fokus når man skal analysere politikk og virkemidler av relevans for entreprenørskap.

Et utgangspunkt for denne analysen er det entreprenørielle systemet (Spilling 1996b, Spilling og Jordfald 1998) som angir en helhetlig modell for analyse av faktorer som påvirker entreprenørskap, og som er gjengitt i figur 1.2.

Det sentrale i entreprenørskapsprosesser er at aktører ser muligheter og så iverksetter tiltak for å utvikle nye forretningsmessige virksomheter. Det er således individuelle aktører som står i fokus. Men disse aktørene opptrer ikke i noe vakuum, de er under sterk innflytelse av sine omgivelser som både gir muligheter og setter begrensninger for aktivitet. Poenget med det entreprenørielle systemet er fokusere på at entreprenøriell adferd er avhengig av et komplekst system av ulike faktorer, både aktører og forskjellige rammebetingelser.

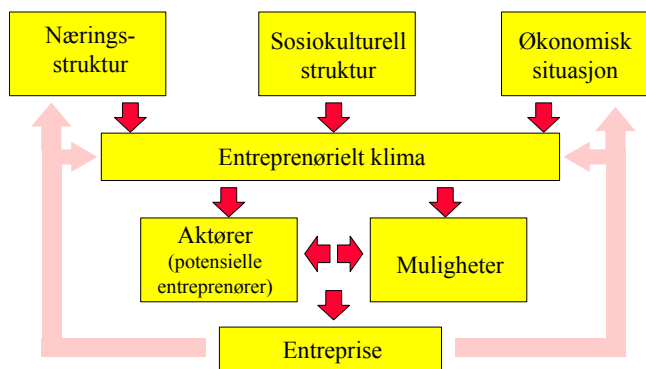
Entreprenørrollen

Selve entreprenørskapsrollen kan utøves på mange forskjellige måter og av mange typer aktører. Mens man tradisjonelt vanligvis har oppfattet entreprenøren som *en* person, er det en tendens til at entreprenørskap i økende grad blir ivaretatt av *team*, det vil si grupper på noen få personer. Ved siden av dette kan man også skjelne mellom ulike entreprenørielle roller avhengig av om man er en hovedaktør i å organisere den nye virksomheten, eller om man ivaretar ulike støttefunksjoner. Utvikling av nye foretak (entrepriser) innebærer at mange oppgaver skal ivaretas, og det er ofte viktig at den eller de som er hovedaktører i organiseringen av en ny virksomhet, kan støtte seg til andre aktører som ivaretar ulike delfunksjoner i forhold til entreprisen. Noen personer kan eksempelvis være til hjelp som døråpner i forhold til investorer eller bestemte kompetanser. Andre kan bidra til å etablere

¹⁵ Det kan bemerkes at dersom de samme beregningene i stedet hadde blitt gjort for bedrifter, ville fordelingen av sysselsettingsveksten blitt en del annerledes med ca en tredjedel på nyetablerte bedrifter og to tredjedeler i overlevende bedrifter. Forskjellen i forhold til foretak beror på at en del nyorganiseringer innebærer at bestående bedrifter kjøpes opp eller fusjoneres inn i foretak som så registreres som nye. Et 'nytt' foretak kan således bestå av delvis 'gamle' bedrifter.

¹⁶ Dette avsnittet bygger på og er hovedsakelig et utdrag av kapittel 3 i boka. Spilling, O.R. (red) 1998: *Entreprenørskap på norsk*. Bergen: Fagbokforlaget.

kontakt med kunder og leverandører, eller være kontaktformidlere til mulige strategiske partnere.

Figur 1.1: Modell for samspill mellom entreprenørskap og omgivelser. Etter Spilling 1996b.

Kjernen i det entreprenørielle systemet er aktørenes evne til å se muligheter for organisering av nye kombinasjoner som fører fram til ny forretningsmessig virksomhet. For næringsutviklingen i et område er det av helt avgjørende betydning hvilken tilgang man har på entreprenører og hvilken kvalitet det er på disse. Det dreier seg om hvor mange aktører man har som kan gå inn i entreprenørroller, hvor mange ulike roller aktørene kan gå inn i, og kvaliteten på de roller de kan utøve.

Sosiale og kulturelle forhold

Tilgangen på entreprenører og kvaliteten på de entrepriser som iverksettes, påvirkes av flere forhold. En grunnleggende faktor er befolkningen i seg selv og dens sosiale og kulturelle struktur. Det er et velkjent faktum at det er store forskjeller mellom ulike befolkningsgrupper med hensyn til om de blir entreprenører eller ikke. Noen kulturer er sterkt orientert mot entreprenørskap, de preges av holdninger som er positive til entreprenørskap. Selvstendighet og det å ta initiativ og organisere ny virksomhet er positive verdier. Det er allerede mange personer som har slike roller, og dette fungerer som rollemodeller som virker motiverende på andre, spesielt den oppvoksende generasjon. Andre kulturer er lite orientert mot entreprenørskap, det er få som har slike roller. Det kan i stedet være arbeidstakerroller som er det dominerende, og i slike miljøer gis det få impulser til å gå inn i entreprenørroller.

Eksisterende næringsstruktur

En annen hovedfaktor som påvirker omfanget av entreprenørskap, er den eksisterende næringsstrukturen, og vi vet at det videre er nær sammenheng mellom næringsstruktur og kulturelle forhold. Generelt er det slik at i områder med mange små foretak er det større tilbøyelighet til at personer går inn i entreprenørroller og iverksetter egen virksomhet enn i områder dominert av store foretak (Spilling 1996a). Undersøkelser viser samtidig at det skjer en tilpasning mellom sosiale og kulturelle forhold og næringsstrukturer, slik at områder med en småforetaksstruktur også har en mer positiv kultur i forhold til entreprenørskap enn andre områder (Davidsson 1995).

Den tredje faktoren i modellen er kalt økonomisk utvikling og gjelder konjunkturmessige variasjoner. Bakgrunnen for dette er at de generelle økonomiske utviklingstrekkene også influerer på omfanget av entreprenørskap. Selv om entreprenørskap kan forekomme i de fleste situasjoner og på alle slags tidspunkt, er ikke entreprenørskap jevnt fordelt over tid. Det er blant annet grunn til å tro at ulike konjunkturer gir ulike impulser til entreprenørskap. Slik

Schumpeter konstaterte, forekommer entreprenørskap i bølger, og det bidrar til å skape økonomiske svingninger.

Utviklingen skjer innenfra

I modellen er ikke institusjonelle eller politiske faktorer lagt inn som separate faktorer. Det er to grunner til dette:

Det ene er at de primære drivkrefter i næringsutviklingen antas å befinne seg blant aktører som allerede finnes i systemet, slik at utviklingen kan sies å komme *innenifra*. Dette er i samsvar med Schumpeters forståelse av utviklingsmekanismene, og det er i samsvar med nyere tradisjoner som analyserer vekst som noe som skjer endogen. I dette ligger det derimot ikke at politiske tiltak som sådanne avskrives som uinteressant for påvirkning av næringsutviklingen. Men politikken representerer ikke noen *primær* drivkraft i forhold til entreprenørskap. Drivkraften ligger i de muligheter entreprenørene selv ser og den drivkraft de selv står for. Og i forhold til omfanget av og utfallet av entreprenørskap har politikken en relativt beskjeden betydning.

Det andre er at politikken i stor grad virker gjennom tilrettelegging av rammebetingelser og i begrenset grad direkte mot entreprenørene som sådan. Derfor kan politikken betraktes som en *bakenforliggende faktor* som virker gjennom økonomisk situasjon (konjunkturpolitikk m.v) og gjennom påvirkning på sosiokulturelle forhold (gjennom utdanningspolitikk og kompetanseutvikling m.v.).

Entreprenørielt klima

De faktorene som påvirker omfanget av entreprenørskap kan samlet oppsummeres i det vi kan karakterisere som entreprenørielt klima. Det entreprenørielle klimaet er et uttrykk for de samlede tendenser til entreprenørskap. Områder med et positivt entreprenørielt klima har et høyt omfang av entreprenørskap. Her har man en gunstig næringsstruktur, og man har en sosial struktur og kultur som støtter opp om entreprenørskap. Motsatt vil man ha et negativt entreprenørielt klima i områder med lavt omfang av entreprenørskap, der næringsstrukturen er ugunstig og der man har en kultur og sosiale forhold som er fremmed for entreprenørskap. Disse forholdene kan så modifiseres av den økonomiske utviklingen - konjunkturoppgang kan skape optimisme og gi grunnlag for et mer positivt entreprenørielt klima, mens økonomisk nedgang vil virke motsatt.

Det er ut fra dette grunn til å understreke at entreprenørielle systemer både har en materiell og en psykologisk side. I utgangspunktet utvikler entreprenører sine prosjekter innenfor materielle strukturer. Det grunnleggende er den eksisterende næringsstrukturen med de muligheter for utvikling av forretningsforbindelser som denne gir. Men entreprenørskap kan ikke iverksettes uten evne til å *se muligheter* til å skape ny forretningsmessig virksomhet, og dette kan ha like mye en psykologisk dimensjon som en materiell. Ulike aktører kan se forskjellige muligheter innenfor de samme materielle betingelser. Et kjennetegn ved entreprenørielle kulturer er at de har større evne til å se muligheter for forretningsmessig aktivitet enn andre kulturer. Det var i utgangspunktet ingen spesiell grunn til at møbelindustrien skulle utvikles på Sunnmøre framfor mange andre regioner i Norge, med blant annet en ugunstig lokalisering i forhold til råvarer og markeder. Men det var entreprenører på Sunnmøre som så muligheter for å utvikle forretningsmessig virksomhet innenfor dette området, og de gjorde det.

Trege systemer som reproduserer seg selv

Det følger av denne forståelsen av entreprenørskap at økonomiske systemer og næringsstrukturer må oppfattes som trege systemer som tenderer til å reproducere seg selv. I områder med mange foretak og høy aktivitet vil tendensen være at aktiviteten vil opprettholdes på et høyt nivå. I slike områder har man god tilgang til entreprenører, og man har en sosial og kulturell struktur som støtter opp under dette. Sagt med andre ord: Områder som er dynamiske, vil fortsette å være dynamiske. På den annen side vil udynamiske strukturer være vanskelige å omstille til å bli mer dynamiske, fordi slike områder både mangler aktører og en hensiktsmessig materiell og sosial struktur.

Dette innebærer også en forståelse av sentrum-periferiproblemet som et problem det er vanskelig å overkomme. Sentrale områder med et høyt aktivitetsnivå vil tendere til å opprettholde denne aktiviteten, fordi de dynamiske aktørene er lokalisert der og finner de beste utviklingsbetingelsene der. Motsatt er periferiens problem mangel på en dynamisk næringsstruktur, og ny dynamikk er vanskelig å skape når man har lite næringsvirksomhet fra før. Man har lite tilgang på aktører som kan gå inn i entreprenørroller, og man har en sosial og kulturell struktur som gir begrensede stimulanser til entreprenørskap.

I dette ligger det store regionalpolitiske utfordringer som vi skal forsøke å følge opp i denne rapporten.

Et naturlig utgangspunkt for denne analysen er å ta utgangspunkt i ressurser og rammebetingelser som gir føringer for entreprenørskap, og diskutere virkemidler i forhold til dette. Som et analytisk utgangspunkt kan velges en ressursbasert forståelse av entreprenørskap (Wernerfelt 1984), der entreprenørskap innebærer å kombinere ulike typer ressurser. Et forsøk på å oppsummere slike ressurser er gjort i boks 1.2. Her er det skjelnet mellom personressurser, personlige nettverksressurser, motivasjonsfaktorer, forretningsmessige basisressurser og forretningsmessige nettverksressurser.

Boks 1.2: Ressurser av betydning for entreprenørskap

Personressurser

- personer med entreprenørielle holdinger
- personer med forretningskompetanse
- personer med faglig kompetanse som kan anvendes i forretningsmessig virksomhet

Personlige nettverksressurser

- familie, venner, bekjentskap
- kollegiale relasjoner

Motivasjonsfaktorer

- bestående næringsstruktur (gir modeller for hvordan næringsvirksomhet kan organiseres)
- personlige rollemodeller for entreprenørskap (gir modeller for personlig adferd)
- kultur (gir normer, verdier, adferdsmønstre)

Forretningsmessige basisressurser

- kapital
- arbeidskraft/kompetanse
- lokaler/tomter
- infrastruktur/kommunikasjoner

Forretningsmessige nettverksressurser

- forretningsforbindelser (kunder, leverandører, strategiske allianser)
- veilednings- og kunnskapsnettverk
- informasjonsnettverk

Kilde: *Entreprenørskap på norsk*. s. 65 (noe revidert)

Personressurser

Den grunnleggende faktoren for den entreprenørielle utviklingen er tilgangen på personressurser - personer med entreprenørielle holdninger, forretningsmessig kompetanse og faglig kompetanse av betydning for de typer virksomheter som skal startes. En og samme person kan besitte de ulike kompetanser som trenges, men det normale, i alle fall for litt kompliserte virksomheter, er at iverksettingen skjer av mer enn en person, og der de ulike deltakerne i gruppa tilfører virksomheten forskjellige typer kompetanse.

Disse aktørene påvirkes så av ulike motivasjonsfaktorer, og de vil være avhengig av ulike typer ressurser. Her har vi skjelnet mellom forretningsmessige basisressurser og forretningsmessige og personlige nettverksressurser. Noen av disse faktorene kan være sammenfallende. Eksempelvis er det et sentralt poeng for forskning om entreprenørers nettverk at personlige og forretningsmessige nettverk kan være sammenfallende, og at utviklingen av forretningskonseptet starter med bruk av det personlige nettverket (Johannisson 1995). I utgangspunktet er det imidlertid viktig å skjelne mellom de ulike typer ressurser fordi de representerer prinsipielt forskjellige ting.

Lokale ressurser

Ved analysen av de lokale ressurser for entreprenørskap er det viktig å være bevisst på at ikke alle typer ressurser behøver å være tilgjengelig lokalt. Entreprenørskap, som innebærer å kombinere ressurser på nye måter, kan godt skje ved at en del av koplingene skjer ut over de lokale grensene. Og med stigende grad av internasjonalisering, fallende kommunikasjonskostnader og utvikling av 'grenseløse' systemer, vil vi få stadig flere virksomheter som er organisert på tvers av geografiske grenser. Dette vil særlig være knyttet til utvikling av en del av de forretningsmessige forbindelsene. Prinsipielt vil det være mulig å organisere nær sagt en hvilken som helst type virksomhet fra et hvilket som helst sted ved anvendelsen av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Endog den viktigste ressursen, entreprenørene, kan hentes inn utenfra, eller de kan til og med oppholde seg utenfor et geografisk område og organisere virksomhet i området. Slik sett er det for såvidt ingen grenser for hva som kan skapes av ny virksomhet på et sted gjennom nettverksorganisering, og i forlengelse av dette kan man tenke seg mange strategier for regional utvikling.

Her er det imidlertid grunn til å poengere at det 'grenseløse' langt fra er så grenseløst. Man kan riktignok snakke om virtuelle eller imaginære organisasjoner (Hedberg et al 1994), men neppe om virtuelle næringsmiljøer. Fysisk nærhet er viktig i svært mange sammenhenger. Mennesker påvirkes, formes og agerer i lokale miljøer, og entreprenørskap skjer i stor grad innenfor rammen av lokale kontekster. For at lokale miljøer skal kunne fungere kan det derfor være grunn til å argumentere for at det kreves en minste kritisk masse av en del forskjellige typer ressurser. Vi vil ikke her forsøke å si noe bestemt om hva som er kritiske minstegrenser, det vil være høyst variabelt og avhengig blant annet av hva slags type næringsutvikling og entreprenørskap man har. Ingen ting skjer imidlertid i et vakuum, men i relasjon til mange forskjellige typer ressurser. Og det kreves et visst volum og mangfold for å gi et gunstig entreprenørielt klima.

Forholdet mellom sentrale og perifere strøk

Spørsmålet er da hvordan dette slår ut i forholdet mellom sentrale og perifere strøk. Det sier seg selv at i utgangspunktet har sentrale strøk en gunstigere situasjon enn perifere. De sentrale strøk har stor befolkningsmengde, de har gjerne et mer mangfoldig kulturelt miljø enn perifere områder, de har et mer variert næringsliv med i alle fall flere muligheter til å skape nye relasjoner enn det man har i perifere områder. Videre gir befolknings- og

næringskonsentrasjonen større lokale markedsmuligheter i sentrale enn perifere områder. Dessuten er en del kompetanser konsentrert til sentrale områder og gir disse områdene de gunstigste betingelser for å etablere virksomhet som er avhengig av slik kompetanse. Enkelte typer ressurser er endog så konsentrert til de mest sentrale områder at det gjør utviklingen svært begrenset i andre deler av landet.¹⁷

På den annen side kan det godt tenkes at sentrale områder også preges av forhold som representerer viktige hindringer mot entreprenørskap. Det kan være at områder er dominert av ensidige næringsstrukturer med begrensede utviklingsmuligheter. Rundt slike næringer kan det være bygget opp kulturer sterkt orientert mot det eksisterende næringslivet og mot arbeidstakerroller som det normale, noe som kan gjøre det vanskelig å utvikle mer entreprenørielle adferdsmønstre i befolkningen.

Motsatt kan man tenke seg at det utvikles en del mer perifere miljøer som har et visst omfang av næringsaktivitet innenfor visse områder og en befolkning over et kritisk minimum. Videre kan man ha et differensiert næringsliv preget av mange små virksomheter som gir en del koplingsmuligheter for de som vil starte nye virksomheter, og man kan ha en kultur med positive holdninger til entreprenørskap. Primærnæringskulturen representerer i denne sammenheng trolig en ressurs gjennom det høye innslaget av selvstendig næringsdrivende som kan virke motiverende til entreprenørskap, eller i alle fall til å arbeide som selvstendig, for den oppvoksende generasjon. På den andre siden kan også primærnæringsene representere en barriere mot entreprenørskap ved at man er for sterkt bundet av næringens nåværende måte å organisere seg på. Den enkelte utøver, spesielt i jordbruket, er svært produksjonsorientert og har lite direkte kontakt med markedet, og er dermed i en situasjon som gir lite impulser til utvikling av ny forretningsmessig virksomhet.

Hovedessensen i mekanismene som ligger i det entreprenørielle systemet er at eksisterende næringsstrukturer tenderer til å reprodusere seg selv. De ressurser som finnes i et område – som mennesker, kompetanser, kultur, næringsvirksomhet - er de viktigste bestemmende faktoren for entreprenørskap. Det er disse ressursene man må gjøre noe med om man ønsker en høyere entreprenøriell aktivitet.

¹⁷Dette gjelder eksempelvis de fleste høyteknologiske industriene samt virksomheter innenfor informasjonsteknologi, programvareproduksjon og multimedievirksomheter. Også spesialiserte deler av forretningsmessig tjenesteyting, som finansiell tjenesteyting, er sterkt konsentrert til de sentrale områder (Aslesen et al 1997).

2 Entreprenørskapsdimensjonen på ulike politikkområder

2.1 Entreprenørskap i næringspolitikken

I dette kapitlet blir det gjennomgått hvilken betydning entreprenørskap har på ulike politikkområder. Poenget er å analysere i hvilken grad entreprenørskap er en sentral dimensjon i den offentlige analysen av næringsutvikling og utformingen av virkemidler, og eventuelt på hvilke måter myndighetene har trukket konsekvensene av en slik analyse ved å implementere virkemidler som konkret tilrettelegger for entreprenørskap. I denne gjennomgangen har vi valgt ut fem politikkområder:

- den generelle næringspolitikken (Nærings- og handelsdepartementet)
- landbrukspolitikken
- utdanningspolitikken
- IT-politikken
- FoU-politikken.

Entreprenørskap i næringsmeldingen og stortingsproposisjon nr 1.

I analysen foretas det først en gjennomgang av hvordan den siste siste næringsmeldingen¹⁸ og St.prp. nr. 1 (1999-2000) for budsjetterminen 2000 behandler temaet entreprenører og entreprenørskap, og det er gjort et forsøk på å vurdere innholdet i disse dokumentene sett i lys av den vekstkraften entreprenørskap spiller i næringsutviklingen. I næringsmeldingen er det spesielt søkt for å finne ord som entreprenør, entreprenørskap, etablerer, nyetablerer, innovasjon og nyskaping. Resultatet av søket viser at disse begrepene brukes om hverandre og uten en nærmere definering hva disse begrepene omfatter. I dette notatet gis det noen eksempler på hva som er skrevet i næringsmeldingen. For å få et bedre innblikk i næringspolitikken, - utviklingen og bevilgningene til den har vi også fokusert nærmere på St.prp. nr. 1 1999-2000.

Behovet for å definere begrepene er tilstede i forhold til den betydning dette prosjektet legger i begrepet entreprenørskap. Det kan sies at det ikke spiller noen vesentlig rolle hva man kaller formålene det gis støtte eller tilskudd til bare de underliggende realitetene er til stede. Således kan nyetablerer og entreprenør være to ulike begrep på samme funksjon. Imidlertid er den teoretiske definisjonen av entreprenør klar på at det må være etablering av ny virksomhet med utgangspunkt i en innovasjon. Innovasjon og nyskaping kan sannsynligvis defineres som begrep med samme betydning. *Etablerer* begrepet er brukt i omtalen av utviklingen av informasjonsteknologi, SNDs distriktsprofil, den offentlige veiledningstjenesten. *Nyskappings*begrepet er sannsynligvis det begrepet som gjennomgående er flittigst brukt i næringsmeldingen. Både i kapittel 3, 4, 5, 8 og 10 er nyskaping brukt som begrep.

Betydningen av nye foretak.

Ca. 3 prosent av norske foretak generer ca. 60 prosent av sysselsettingsveksten. Herav står nye foretak for ca. halvparten (jfr. kapittel 1). Bevilgningene til SND under kapittel 2420 viser at fond for utviklingstilskudd og prosjektutviklingstilskudd, lån til risikolåneordningen

¹⁸ St.m. 41 1997-98, Næringspolitikk inn i det 21. århundret.

og bevilgningen til såkornkapital utgjør totalt 5,86 milliard kroner av totalt 33 milliard kroner, dvs. 17,7 prosent, herav utgjør risikolåneordningen 5,6 milliarder kroner (16,9 prosent). I forhold til at nyetableringer genererer ca. 30 prosent av sysselsettingsveksten burde støtten til nyetableringer økes vesentlig.

Bondevik regjeringen utformet en *fireleddet strategi for den nye næringspolitikken*.

- Bedrifter skapes, de vedtas ikke: Det skal bli enklere å starte og drive bedrifter.
- Mennesker er vår viktigste ressurs: Det skal satses på utvikling av kunnskap og kompetanse.
- Mellom bakkar og berg utmed havet heve nordmannen fengje sin heim: Det skal legges til rette for et allsidig og miljøvennlig næringsliv i hele landet.
- Norge er et lite land i en stadig mindre verden: Det skal legges til rette for at norsk næringsliv kan utnytte mulighetene i en globalisert økonomi. ”

Kapitlet om kompetanseutvikling i næringsmeldingen fokuserer på holdninger til entreprenørskap og ulike virkemidler i skolen. Dette kapitlet er den delen av næringsmeldingen som tar sterkest tak i entreprenørskapsbegrepet og vil bli nærmere behandlet i kapittel 2.3 i denne rapporten: *Entreprenørskap i utdanningspolitikken*.

Næringsmeldingen legger vekt på lokale entreprenører som viktige for lokalsamfunnene. Tilrettelegging og støtte til lokale entreprenører vil være lokale myndigheters viktigste oppgave for å sikre arbeidsplasser og velferd. Hvilke konsekvenser bør dette få for den nye og praktiske næringspolitikken? Dette kommer vi tilbake til i rapportens siste kapittel.

Innovasjons- og småbedriftsutvalgene.

På midten av 1990-tallet ble det organisert to utvalg som har fått stor betydning for utforming av premissene for næringspolitikken. Det ene var innovasjons-utvalget ledet av Torvild Aakvaag, som arbeidet med innovasjon¹⁹, det andre var Småbedriftsutvalget ledet av Arild Hervik.²⁰ Aakvaag utvalget har i sine sammendrag ingen referanser til entreprenører eller entreprenørskap som begrep eller metode, eller nevnt som en viktig del av næringspolitikken, men derimot er innovasjonsbegrepet en sentral del av Aakvaag utvalgets anbefalinger. Mandatet til utvalgene hadde på den annen side heller ingen klare incentiver i retning av entreprenørskap.

Under den næringspolitiske debatten i Stortinget 26. oktober 1995 ba Stortinget Regjeringen om å sette ned en kommisjon (Hervik-utvalget) som:

«... kan kartlegge rammevilkår for småbedriftene, og legge fram forslag til endringer som kan gjøre det lettere å skape flere arbeidsplasser i disse bedriftene.»

Småbedriftsutvalget viste til at det bare er en forholdsvis liten del av småbedriftene som har stort vekstpotensial. Det er likevel disse bedriftene som er viktigst for vekstevne, omstilling, nyskaping og nye arbeidsplasser. Utvalget mente at det er et problem med manglende langsiktig og risikovillig kapital til slike virksomheter og de prosjektene de setter i gang. Utvalget mente derfor at myndighetene bør støtte en etablering av såkornkapitalfond rettet inn mot slike prosjekt.

Samtidig er det viktig at virksomhetene ikke bare blir tilført kapital, men også kunnskap. Utvalget foreslo at det ble etablert to forskjellige modeller for såkornkapitalfond som skal sikre overføring av såvel kapital som kunnskap.

¹⁹ “Utfordringen. Forskning og innovasjon for ny vekst.” Rapport fra utvalg oppnevnt av Nærings- og energidepartementet, Februar 1996.

²⁰ “Rapport fra småbedriftsutvalget”. Utvalg oppnevnt av Nærings- og handelsdepartementet, 1996.

Nyskaping – start av bedrifter

I næringsmeldingens kapittel 3 om “Nasjonale og internasjonale utviklingstrender og utfordringer” sies følgende om nyskaping i forhold til tjenestesektoren: Økt bearbeiding i industrien vil være en viktig stimulans til videreutvikling av tjenestesektoren, og omvendt vil en profesjonell tjenestesektor bidra til å videreutvikle industrien. Samspill mellom næringer på tvers av bransjegrenser er en vesentlig kilde til nyskaping i næringslivet. Samspillet og avhengigheten mellom industri og tjenesteytende næringer illustreres i modeller som vektlegger næringsklynger som betydningsfulle for innovasjonsevne og utvikling i næringslivet.

Kapittel 4 “Mål strategier og prinsipper” sier følgende om entreprenører: ”Det skal bli enklere å starte og drive bedrifter”. ”Små bedrifter står sentralt i økonomien. De står for det første for en viktig og økende andel av sysselsettingen og verdiskapingen i Norge. De representerer også en egenverdi ved at de er et uttrykk for enkeltmenneskers *entreprenørånd* og ansvar for egen inntekt og arbeidsplass.”

Om nyskaping: Små bedrifter spiller en sentral rolle i økonomiens evne til nyskaping og omstilling. Nye ideer og produkter utvikles ofte først i små innovative bedrifter, og skaper grunnlag for vekst innenfor nye områder eller næringer. I noen tilfeller blir disse kjøpt opp av større foretak med ressurser til å videreutvikle ideene. Etablering og utvikling av små bedrifter gir dermed også grunnlag for ekspansjon i de større bedriftene. I andre tilfeller vil de små bedriftene selv utvikle seg til større bedrifter. Framvekst av nye bedrifter skaper en dynamikk som bidrar til å fremme konkurranse i eksisterende markeder og utfordre etablerte bedrifter. Levedyktige små bedrifter er på denne måten viktig for næringslivets omstillingsevne og konkurransekraft som helhet.

For å lette tilgangen på langsiktig risikokapital ble det i forbindelse med salderingen av statsbudsjettet for 1997 bevilget midler til etablering av ett sentralt og fire regionale såkornkapitalfond. Grunntanken bak såkornfondene er at de private skal bidra med kompetent og langsiktig kapital og at staten skal bidra med risikoavlastning. Såkornfondene skal være privat eid. SND, som skal forvalte ordningen på vegne av staten, skal være representert i styrene. Såkornfondene vil i utgangspunktet være åpne for alle typer prosjekter med stort verdiskapingspotensial. Såkornfondene skal bidra til å gi nyskappings- og forskningsmiljøene impulser til å ta i bruk og utvikle ny strategisk teknologisk kompetanse. Dette vil i første omgang styrke bedriftene i en ellers kritisk etableringsfase.

Samhandling mellom forskning og næringsliv.

For å styrke samhandlingen mellom forskning og næringsliv legger Regjeringen opp til en satsing bestående av to elementer:

1. Prosjektutviklingstilskudd til forskere og nyskaperere, slik at de selv kan følge teknologiprojektene lenger enn de tradisjonelt har gjort.
2. Styrking av de regionale såkornfondene, for å bidra til at teknologiprojekter kobles opp mot kompetente og langsiktige eiere på et tidlig stadium.

Ordningene er først og fremst rettet mot den forsknings- og nyskappingsaktivitet som springer ut av forskningsmiljøene ved universitetene, høyskolene og instituttene, og fra det forsknings- og utviklingsarbeid som skjer i næringslivet. Det forutsettes at det legges opp til et nært samspill mellom disse miljøene, Norges forskingsråd og SND. Det vises til Regjeringens stortingsmelding om eierskap i næringslivet for en nærmere drøfting av denne satsingen.

Næringsmeldingens kapittel 5 om kapitalmarked og virkemiddelbruk om nyskaping: Det er særlig i nyskappingsfasen hvor ideer utvikles og i kommersialiseringsfasen at det kan være behov for et offentlig finansieringstilbud. Også innenfor områder som kompetanseheving, bedriftsutvikling og i spesielle tilfeller ved omstilling av bedrifter på steder med ensidig næringsstruktur, kan det være behov for offentlig medfinansiering.

Om SND

Regjeringen legger vekt på at SND skal konsentrere sin virksomhet om områder med svikt i det private kapitalmarkedet og til områder hvor det er nødvendig med en særlig innsats for å ivareta samfunnsmessige hensyn i næringsutviklingen. Regjeringen ser at dette særlig gjelder følgende områder:

- små- og mellomstore bedrifter
- nyskaping
- distriktsutvikling

SND skal gjennom hele sin virkemiddelportefølje sørge for at småbedriftene og distriktenes behov blir ivaretatt. Regjeringen vil gjennom ordningene med risikofinansiering arbeide for at flere nyskappingsprosjekter kan bli realisert og i særlig grad tilrettelegge for satsing på IT.

Nyetableringer og små bedrifter har en sentral rolle i økonomien ved at de fremmer omstilling som bidrar til å styrke konkurransekraften. Utviklingen av ny teknologi og nye produkter innebærer et stort vekstpotensial i Norge. SND er i dag, sammen med Norges forskningsråd, myndighetenes viktigste virkemiddel for å styrke *nyskapingsevirsomheten* i Norge. SND har en sterk profil rettet mot etablering og videreutvikling av små og mellomstore bedrifter. Regjeringen ønsker å styrke SNDs pådriverrolle i denne sammenhengen.

”Regjeringen har som mål å utvikle en kostnadseffektiv og brukerorientert offentlig sektor. Sektoren skal framstå som en kompetent leverandør av mest mulig individuelt tilpassede tjenester for bedrifter og entreprenører. Organisering, tidsfrister, kommunikasjon, informasjon og effektiv anvendelse av informasjonsteknologi er sentrale virkemidler for å nå dette målet.”

Regjeringen legger til grunn at SNDs distriktsprofil skal videreutvikles og at SND i større grad kan bli det verktøyet små bedrifter og nyetablerere trenger. Dette innebærer økt innsats fra SND i distriktene og at innsatsen i større grad rettes inn mot små bedrifter som har det største utviklingspotensialet. seg til.

Regjeringen vil ta initiativet til en holdningskampanje overfor offentlig sektor. En slik kampanje skal bidra til økt bevissthet om og innsikt i bedrifters behov, slik at offentlig sektor kan bidra til å fremme kreativitet og entreprenørskap.”

Kompetanseutvikling, veiledning og nyskaping:

1990-årene har vært preget av store og gjennomgripende reformer på hele utdanningsområdet. Tilrettelegging for livslang læring har stått sentralt. Undervisningsformen blir mer tverrfaglig-, prosjekt- og temaorganisert og kreativitet og *nyskaping* har fått økt fokus. Teknologi og IT har fått en mer sentral plass i undervisningen, og kunnskap om Norges plass i verdenssamfunnet vektlegges. Dette er i samsvar med næringslivets interesser.

Regjeringen vil videreføre og forbedre et kvalitativt godt tilbud for å bidra til kompetanseoverføring til små bedrifter. Tilbudet skal inneholde generell informasjon om nasjonalt og internasjonalt bedriftsrettet regelverk og virkemiddelordninger. Tilbudet skal

videre inneholde mer konkret rådgivning og veiledning innenfor økonomi og administrasjon, teknologiformidling, nyskaping og design.

Målet med den offentlige veiledningstjenesten finansiert over Nærings- og handelsdepartementets (NHD) budsjett er å fremme nyetableringer og bidra til kompetanseheving, vekst, nyskaping og omstilling i små og mellomstore bedrifter. Disse bedriftene utgjør hovedtyngden av norsk næringsliv, og står for en betydelig andel av sysselsetting og verdiskaping. Svært mye av de offentlig finansierte aktivitetene er rettet mot de aller minste bedriftene, etablerere og oppfinnere som er sentrale i innovative prosesser.

Veiledningstjenesten omfatter Teknologisk Institutt (TI), Norges Industriattacheer (NIA), Veiledningsinstituttet i Nord-Norge (VINN), Narviktelefonene, Bedriftenes Rådgivningstjeneste (BRT), Norsk Designråd (ND), Euro Info Centre-kontorene (EIC) og Statens veiledningskontor for oppfinnere (SVO).

Statens veiledningskontor for oppfinnere (SVO) har som hovedmål å stimulere og medvirke til industriell nyskaping i Norge. En hovedoppgave for SVO er å rettlede oppfinnere i en tidlig fase slik at gode ideer finner riktig vei fram til kommersialisering, herunder også assistanse for eventuell patentering. Regjeringen ser positivt på samordning av det offentlige engasjement i forhold til nyskaping som blant annet SVO deltar i.

I næringsmeldingens kapittel 10 om forskning og innovasjon for vekst og omstilling sies følgende om nyskaping: Både Innovasjonsutvalget og Henriksen-utvalget var opptatt av universitets- og høgskolesektorens rolle i næringsrettet forskning. Utvalgene understreket at den forskningsbaserte undervisningen må ivareta områder av betydning for næringslivet. Utvalgene la videre vekt på at samarbeidet mellom universitets- og høgskolesektoren og næringslivet måtte bli bedre. Henriksen-utvalget mente at forskningsinnsatsen ved universitetene i sterkere grad bør følge en plan koplet til verdiskaping og sysselsetting enn til antallet studieplasser. Når det gjelder instituttsektoren, gir begge utvalgene uttrykk for at sektoren i for stor grad arbeider med kortsiktige forskningsprosjekter og konsulentpreget virksomhet. Utvalgene mente at instituttene må gis et finansieringsgrunnlag som gjør det mulig å vie mer tid til langsiktig virksomhet og nyskaping. Begge utvalgene pekte på at forholdene må legges bedre til rette for at små bedrifter kan gjøre bruk av instituttene.

Oppsummering

I St.prp. nr.1 1999-2000 side 23 "Handlingsplan for små bedrifter" kommer det frem at næringsministeren har gjennomført sju regionale dialogmøter med bedriftsrepresentanter fra hele landet. Det står at møtene har gitt mange nyttige innspill til arbeidet med å fremme entreprenørskap og bedre næringsklimaet for små bedrifter. Under den samme handlingsplanen pkt. 8.6 er det nærmere beskrevet om kapitaltilførsel til nyskappingsprosjekter, kap. 8.9 Holdningsskapende arbeid og kap. 9.4 IT for vekst og verdiskaping – opptrapping av innsats.

Generelt er det imidlertid vårt inntrykk av næringspolitikken at entreprenørskap som begrep er lite systematisk analysert og satt i perspektiv som en viktig vekstkraft i næringsutviklingen. Dersom vi ser begrepet entreprenørskap i sammenheng med nyetablering ser vi at fokus er satt, men at bevilgningene til denne delen av næringspolitikken er heller beskjedne. Regjeringens handlingsplan som skal gjøre det enkle å starte og drive bedrift i Norge, har fine mål, men er lite konkret og gir begrensede ambisjoner i de angitte virkemidler. Ressursinnsatsen for å følge opp har vært heller beskjeden. Det er derfor et godt stykke fram før entreprenørskap kan sies å representere noe gjennomtrengende perspektiv i næringspolitikken.

2.2 Entreprenørskap i landbrukspolitikken

Landbruksmeldinga

Landbruksdepartementet la i desember 1999 fram stortingsmelding nr. 19 (1999-2000) "Om norsk landbruk og matproduksjon." I følgen denne består det norske landbruket av over 180 000 eiendommer. Av disse er det i underkant av 80 000 bruksenheter i jordbruket. 20 000 bruk har 90 prosent eller mer av inntektene fra driftsenheten. I dag utføres det om lag 80 000 årsverk i jordbruket, sysselsettingsmultiplikatoren for jordbrukets primærproduksjon er på 1,3-2 (1 årsverk i primærproduksjon medfører 0,3-1 årsverk i andre næringer).

I meldinga er landbrukets oppgaver som produsent av mat og fiber godt omtalt.

Produksjonen kan deles i to hovedgrupper:

- Produksjon av tjenester/produkter som kan omsettes i et marked.
- Produksjon av fellesgoder som samfunnet har eller ser behov for.

Meldinga introduserer begrepet det multifunksjonelle landbruket (s.46), som konkretiseres med følgende innhold: "matvaresikkerhet", "miljøgoder", "levende bygger/bosetting og sysselsetting" og "opprettholdelse av kulturlandskap".

Entreprenørskap i landbrukspolitikken

Det gjennomgående budskapet i landbruksmeldinga er knyttet til begreper som beskriver omstilling, konkurransforhold og forbruker- og markedstilpasning. Det gjelder både primærproduksjon innefor landbruket, landbrukstilknyttet næringsmiddelproduksjon og utvikling av nye produksjoner med basis i landbruket. Meldinga tar i liten grad inn over seg kunnskap om entreprenørskap som politikk for å bidra til den omstillingen som landbruksnæringen står foran. Entreprenørskap er kun viet noen få linjer i et eget avsnitt (s.82) og fokuserer på betydningen av holdninger og viktigheten av at barn og unge får et forhold til lokale ressurser. Men det er vanskelig å finne klare meldinger om betydningen av entreprenørskap.

Om man ser litt velvillig på meldingas budskap, kan man si at det i deler av den legges føringer som på ulike måter bør kunne stimulere til entreprenøriell utvikling med basis i landbruket. Et eksempel på dette er den sterke understrekingen av behovet for markedsretting og utvikling av alternative produksjoner. Et annet eksempel er drøftinger av hvordan landbruket kan bli tjenesteleverandør innenfor turisme, grønn omsorg og annen rekreasjon.

Imidlertid mangler orientering om nyere kunnskap relatert til en entreprenøriell utvikling i landbruket. Dette er forsåvidt litt underlig på bakgrunn av Reinerts nyere analyser av jordbruk, distriktpolitikk og økonomisk teori (Reinert 1997) og som har vært gjenstand for betydelig debatt i landbruksmiljøet. Reinert legger i analysene og drøftingen vekt på status og utviklingstrekk i landbruket i andre regioner, for eksempel i Nord-Italia. Her drøftes relevante utviklingstrekk som i det minste burde vært forsøkt relatert til norske forhold og som burde vært viktige innspill i norsk politikktutforming.

Landbruksmeldinga har i liten grad tatt teorier og drøftinger fra denne rapporten innover seg i sin drøfting og beskrivelse av politikktutforming. Derimot legger den vekt på ukritisk å videreføre posisjonen til samvirkeorganisasjonene innenfor landbruket mens en vesentlig element innenfor entreprenørskap er å "bryte" ut fra eksisterende strukturer. Dette burde meldinga vektlagt og drøftet. Isteden kan det synes som om en binder seg til bestående strukturer (s.59). Bl.a. vier Reinert-rapporten mye plass på å drøfte nettopp samvirkeorganiseringen for landbruksprodukter som en hemmende faktor i en konkurranserettet utvikling av landbruket.

Utøverne i landbruket

Bøndene er selvstendige næringsdrivende, med differensiert kompetanse for privat næringsdrift. Relatert til teorier om utvikling av entreprenørskap, så bør erfaringene som selvstendige næringsdrivende være et godt utgangspunkt for entreprenøriell aktivitet og også som rollemodell i utvikling av næringslivet. Imidlertid er det grunn til å stille spørsmål om bøndene som næringsutøvere over tid i all for liten grad har hatt incitament nok til å være opptatt av det forretningsmessige ved å drive som selvstendige næringsdrivende. Spesielt gjelder det de elementene av å drive selvstendig næringsvirksomhet som går på se nye muligheter, markedskontakt og introduksjon av ny produkter eller produktmodifiseringer. Dette har i stor grad vært overlatt til "andre". Dersom det er slik at selvstendigheten som næringsdrivende er slik som det antas her, ja så mangler egentlig utøverne i landbruket den trening som er det viktigste ved entreprenørskapet, nemlig evnen til å se nye muligheter og kommersialisere muligheten. I et slikt perspektiv blir heller ikke rollemodellen som selvstendig næringsdrivende komplett.

Næringsstrukturen innenfor landbruket - egnethet for entreprenørskap?

Landbruksnæringen er preget av mange, ensartete, små enheter (gårdsbruk) og en dominerende samvirkeorientert videreførelses- og distribusjonsstruktur. Det enkelte gårdsbruk og dermed den enkelte bonde har liten kontakt med markedet, og samvirke-systemet synes i liten grad villig til å "invitere" til en slik kontakt.

Samvirkeorganiseringen i norsk landbruk er sterkt forankret og har vært svært tjenlig for bøndene for å sikre en rimelig prisstabilitet, et markedstilpasset distribusjon- og leveransenettverk og et sosialt sikkerhetsnett. Det er imidlertid fra flere miljøer stilt spørsmål om en sterk samvirkeorganisering er riktig verktøy for å møte økte forbrukerkrav, mangfold på produktssiden og mindre skjerming dvs. økt utenlands konkurranse. Altså den utvikling som bl.a. i Landbruksmelding nr. 19 legger opp til.

Det største ankepunktet mot samvirkeorganiseringen relatert til et behov for entreprenøriell utvikling i landbruket er at systemet med standardisering av produkter i store sentralproduserte serier tar bort incitament for lokalt mangfold og initiativ hos den enkelte bonde eller lokale sammenslutninger av bønder.

Man er altså i en situasjon som er det motsatte av hva som legges til grunn som en viktig drivkraft ved entreprenørskap - landbruksnæringen er "herjet" av mangelen på Schumpeteriansk konkurranse!

En mer entreprenøriell utvikling innenfor landbruket vil sannsynligvis stille krav til at landbrukspolitikken legger til rette for økt rom for liberalisering av den sterke posisjon som landbrukssamvirket har i norsk landbruk.

Sosiokulturell struktur

I de foregående avsnitt er det stilt spørsmål om hvorvidt bøndene har tilstrekkelige incitament til å være gode entreprenører, og det pekes på strukturelle sider som ikke helt faller sammen med teoretiske drøftinger omkring forutsetninger for entreprenørskap. Sosiokulturelle strukturer er et annen hovedelement i det entreprenørielle systemet (jfr. kapittel 1) - hvordan passer landbruksnæringen inn i dette bildet?

Det kan synes som om landbruksnæringen er preget av et innelukket system sammenlignet med mange andre næringer. Bildet dannes ut fra følgende betraktninger:

- bondeyrket er et "ensomt" yrke som utøves i lite daglig samspill med andre.
- næringen har sterke organisasjoner som er rendyrket for landbruket.

- veiledningsapparatet (kommunale landbrukskontor, forsøksringer mv.) rekrutterer i stor grad fra de samme utdanningsmiljøene.
- i mange lokalsamfunn har landbruksnæringen en dominerende rolle og annen næringsvirksomhet er lite profilert og lite differensiert
- gårdsbruk "overleveres" til neste generasjon innenfor familien.

I tillegg er det slik at store deler av landbruket er lokalisert i perifere områder i Norge, altså områder som i entreprenørskapsteorier synes å ha mindre forutsetninger for å utvikle gode entreprenørielle klimaer enn mer urbane områder.

En viktig forutsetning for et positivt entreprenørielt klima i et lokalsamfunn er i hvor stor grad en har en sosial og kulturell struktur som støtter opp om entreprenørskap. Dersom bildet om en betydelig innelukket landbruksnæring er korrekt, er det et sterkt argument for å stimulere til mer entreprenørskap rettet mot utvikling av landbrukets multifunksjonelle posisjon. En kan ikke akkurat si at entreprenørskap som utviklingsmekanisme i omstillingen av landbruket har en direkte framtreddende plass i meldinga. Det burde det hatt.

Bygdeutviklingsmidlene

Et noe mer nyansert bilde av betydningen av entreprenørskap som utviklingsmekanisme framkommer hvis man tar for seg Bygdeutviklingsmidlene (BU-midlene). BU-midlene er det konkrete verktøyet som skal bidra til utviklinga av annen næringsutvikling i og i tilknytning til landbruket. Jordbruksoppgjøret for 1999 fastsatte 633 mill. kroner for 2000 fordelt på BU-midler. Herav skal 223 mill. kroner forvaltes av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) som skal rettes mot utviklingstiltak og nye næringer.

Handlingsplan for bruken av midler til Bygdeutvikling 2000 for Møre og Romsdal, og føringer for bruken av disse gitt gjennom overordna meldinger og rundskriv, viser at midlene skal innrettes mot og prioritere prosjekter som er:

- Nyskapende, spesielt gjennom alternativ utnyttelse av lokale ressurser.
- Prosjekter som bidrar til en helhetlig næringsutvikling på bygdene.
- Prosjekter som utvikler etablerermiljøer og samarbeidsprosesser der det utvikles strukturer for miljø for kreativitet, omstilling og nyskapning.
- Prosjekter som investerer i de menneskelige ressursene i form av kompetanseutvikling og nettverksoppbygging, samt kobler forskning og kompetansmiljøer sammen med næringslivet.

Dette er vinklinger som vil kunne bidra til entreprenørskap og entreprenørielle prosesser.

2.3 Utdanningspolitikken

Entreprenørskap i læreplaner og politiske dokument.

Begrepet entreprenørskap kom inn i norsk skole på 90-tallet, og myndighetene ønsket å utvikle en strategi der entreprenørskap og etableringsperspektiv ble en integrert del av opplæringen.

”Entreprenørskap og ressursforståelse er grunnlag for å skape nye arbeidsplasser og utgangspunkt for bedre handlingskompetanse når barn, unge og voksne skal skape et godt hjem, være konstruktive, skapende og aktive i fritid og lokalmiljø”. (Fra St. prp.nr.1 (1995-96), KUF s.10)

Grunnlaget for entreprenørskap i opplæring og utdanning ble nedfelt i skoleverkets plandokument, andre politiske dokument og det ble det utarbeidet en egen plan for entreprenørskap (KUF 1997) for skoleverket. Læreplanens generelle del for grunnskolen, videregående opplæring, voksenopplæring og privatskoler inneholder skolens målsetting og de prinsipper skolen skal arbeide etter, og sier blant annet:

”Opplæringen skal kvalifisere for produktiv innsats i dagens arbeidsliv, og gi grunnlag for senere i livet å kunne gå inn i yrker som ennå ikke er skapt”.

I målsettingsdelen i læreplanen for skoleverket forutsettes det at utdanning og opplæring skal ivareta utviklingen av hele mennesket. I læreplanene for fag i grunnskolen og i videregående opplæring er dette fulgt opp på ulike måter. Entreprenørskap, personlig utvikling, verdiskaping og sysselsetting er sentrale mål for satsingen innen videreutdanning, etterutdanning og voksenopplæring. Universiteter og høyskoler skal innarbeide entreprenørskapsperspektivet i lærerutdanningen slik det framkommer i rammeplanene.

Begrepet entreprenørskap – prinsipper

I følge planen “Entreprenørskap i opplæring og utdanning” omfatter begrepet entreprenør etablerer, iverksetter, innovatør, nyforetaker, arbeidsskaper m. fl.. I internasjonal sammenheng (OECD) har begrepet ”entrepreneurship education” vært benyttet i flere år. Utdanningsreformene har lagt vekt på at opplæring, utdanning og forskning skal gi grunnlag for å skape kreative, nyskapende og produktive mennesker i hjem, skole, fritid og arbeid. Entreprenørskap innebærer en livsholdning preget av handlingsberedskap og vågemot i en sosial, kulturell og økonomisk sammenheng (s.8).

Det er to viktige prinsipper som er sentrale for å realisere for entreprenørskapsarbeid. Det ene er *elevmedvirkning*, og det andre er å gjøre undervisningen *praktisk rettet*. Dette vil bli omtalt senere, men planen sier at virksomheten skal være:

- deltakerstyrt
- problemorientert
- erfaringsbasert
- prosjektorientert og tverrfaglig
- resultatorientert

Disse prinsippa er identiske med prinsippene i skoleverkets læreplaner.

Entreprenørskap – roller og funksjoner

I skolesamfunnet er det elevene som har hovedrollen, og lærerne har voksenrollen som både forbilde, formidler og veileder. Ledere og pedagoger i skoleverket skal samarbeide med foreldre, lokalsamfunn og på den måten knytte kulturliv, arbeidsliv og myndigheter til skolens virksomhet.

Satsing på entreprenørskap og distriktsaktive skoletiltak som strategi i opplæringen og utdanning er begrunnet på følgende måte (Faktablad):

- gründermotiv: skolen skal oppdra kreative jobbskaperne som ikke bare venter på å få en jobb, men bidra til nyetablering
- distriktpolitisk motiv: se lokalsamfunnets ressurser og muligheter; en motvekt mot sentraliseringstendensene i samfunnet
- arbeidsmarkeds motiv: skolen skal oppdra til framtidige oppgaver i industri og næringsliv i en tid som krever omstilling og handlingskompetanse
- bedriftsøkonomisk motiv: skolen skal gi kunnskap om økonomi, regnskap og administrasjon
- allmennpedagogisk motiv: se eleven som den kreative, initiativrike og ansvarsbevisste samfunnsborger som er med på å utvikle demokratiet/bygge samfunnet

Entreprenørskap – sektorovergripende samarbeid lokalt og sentralt

Skolen skal knyttes til lokalsamfunnet gjennom det offentlige og arbeidslivet. Skolen skal også åpne seg mot lokalsamfunnet i større grad enn tidligere. Dette innebærer at skolens arbeid vil være avhengig av samarbeid mellom foreldre, nærings- og arbeidsliv, offentlige etater og representanter for frivillige institusjoner og organisasjoner.

På statlig plan samarbeider Landbruksdepartementet, Kommunal og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) med sikte på at utdanning og nærings- og arbeidsliv skal virke sammen i arbeid for økt *nytenking, entreprenørskap og nyskaping*.

Mål for entreprenørskap i utdanninga

Barn og unge og voksne skal utvikle entreprenørskap som grunnlag for:

- utvikling av kunnskap, ressursforståelse og handlingskompetanse
- byggende virksomhet og nyskaping i hjem, skole, lokalsamfunn og arbeids- og næringsliv
- å være drivkraft i lokal og regional samfunnsutvikling

For grunnskolen og videregående opplæring skal kunnskap om og erfaring med entreprenørskap utvikles ved å:

- stimulere til et allsidig læringsmiljø med arbeidsformer som prosjektarbeid, elevbedrift, og annen skapende aktivitet i tilknytning til hjem, lokalmiljø og arbeidsliv
- fremme personlige og faglige forutsetninger for nyskaping, etablering av bedrifter og utvikling av aktive og kreative medarbeidere

Gjennom voksenopplæring skal det stimuleres til økt kunnskap om, kompetanse i og interesse for entreprenørskap i den norske befolkning som virkemiddel i verdiskaping, sysselsetting og lokal samfunnsutvikling

I universiteter og høyskoler skal utdanningen organiseres med sikte på å utvikle handlingskompetanse i, og interesse for, entreprenørskap både hos lærere i opplærings-systemet og hos personer som ønsker å bidra til lokal utvikling.

Strategiplanen fra 1997 beskriver målene for grunnskole, videregående opplæring og høyskoler. Det er også laget en intern handlingsplan i KUF for oppfølging av strategiplanen (1999-2001). Ledelsen av prosjektet ligger i grunnskoleavdelingen. I 1999 ble brosjyren "Entreprenørskap på timeplanen" utarbeidet og sendt alle kommuner, fylkeskommuner, skoler og andre samarbeidspartnere. Prosjektene eller tiltakene Distriktsaktiv skole med elevbedrift og ungdomsbedrifter blir omtalt som metoder for entreprenørskap.

Det nasjonale utviklingstiltaket "Distriktsaktiv skole"

Fem departement står bak Distriktsaktiv skole og medvirker til å sette skole og utdanning inn i en sektorovergripende sammenheng. Disse departement er Landbrukdepartementet, Fiskeridepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Nasjonalt sekretariat for utviklingstiltaket Distriktsaktiv skole ligger ved Høgskolen i Stavanger. Det er utarbeidet fire hovedtiltak for å fremme entreprenørskap som utdanningsmål og kommunal utviklingsstrategi, og disse er elevbedrift, høgskolestudium, nettverk og kommunal strategiplan for entreprenørskap.

Det nasjonale programmet har tre faser, pilotfasen (1990-93), hovedfasen (1994-97) og implementeringsfasen (1998-).

I samarbeid med regionene i Hordaland har Hordaland fylkeskommune i perioden 1998-99 gjennomført prosjektet ”Entreprenørskap i opplæring og utdanning”. Sekretariatet for denne satsinga har vært Distriktsaktiv skole i Kvinnherad. Gjennom dette prosjektet blir det arbeidet inn mot 430 skoler i 35 kommuner. Dette prosjektet tilbyr alle skoleslag å velge mellom de ulike typer konsept (elevbedrift, ungdomsbedrift, partnerskap). Den langsiktige målsettinga er at alle elever i løpet av skolegangen skal få opplæring i entreprenørskap. På den måten skal skoleverket bidra til å sette elevene i stand til å bli framtidige jobbskapere og øke den enkelte sin forståelse for næringslivet og deres rammevilkår. Gjennom EOU-prosjektet i Hordaland skal det utvikles nasjonal spisskompetanse innen denne formen for metodikk.

Foreningen Ungdomsbedrifter

Foreningen Ungdomsbedrifter har formell etablering i 12 fylker. Formålet er å fremme forståelse for entreprenørskap i utdanning og opplæring på alle nivå i skoleverket.

Fire departementer, LD, KR, NHD og KUF i tillegg til LO, NHO og HSH er blant initiativtakerne til Foreningen Ungdomsbedrifter som er en fri og uavhengig medlemsorganisasjon. Foreningen har fram til nå prioritert videregående opplæring, men vil fra høsten 2000 prioritere utvikling av materiell for grunnskolen. NHOs prosjekt ”Partnerskap skole-næringsliv” har et godt samarbeid med Foreningen Ungdomsbedrifter. Dette bidrar til at næringslivet stiller med rådgivere til ungdomsbedriftene og skaper nødvendige nettverk til arbeidslivet.

Det er etablert et nært og godt samarbeid i Norden, og det arbeides med å etablere en felles nordisk internettbase. Flere fylker har interregionalt samarbeid med Sverige. En undersøkelse fra Sverige viser at 20 prosent av ungdom som har vært med i ungdomsbedrifter etablerer bedrifter innen fylte 30 år, mens gjennomsnittet i aldersgruppen ellers er 2 prosent. I mars 2001 skal Norge stå som vertskap for ”Trade Fair 2001”, der nærmere 1000 ungdommer, lærere og styremedlemmer i 25 europeiske land møtes i Stavanger.

NHO Partnerskap skole-næringsliv

Prosjektet partnerskap skole-næringsliv har som hovedmål å gi elever og studenter større innsikt i arbeids- og næringslivsspørsmål for å legge et best mulig grunnlag for livslang læring. Partnerskap er bedrifter og skoler som inngår forpliktende samarbeid i den hensikt å gi elever større innsikt i arbeids- og næringslivsspørsmål. Dette skjer gjennom skriftlige avtaler og bygger på samarbeid både i skolen og bedriften. Ved avslutning av tredje prosjektåret (juni 99) var det inngått 2012 partnerskapsavtaler mellom skoler og bedrifter, og 263 kommuner var aktivt med, fordelt på 696 skoler. Hovedtyngden ligger på grunnskolenes ungdomstrinn. Interessen har også spredd seg slik at 8 tekniske fagskoler og 17 høyskoler er inne i partnerskapsarbeidet.

”Entreprenørskap på timeplanen” et FoU-arbeid i Nordland, Hedmark, Østfold og Nordlandsforskning.

Planen ”Entreprenørskap i opplæring og utdanning” (1997) vil få en oppfølging fra departementets side (KUF) ved at det er tatt initiativ til et FoU-arbeid, prosjektet ”Entreprenørskap på timeplanen”, som går over tre år fra 1. januar 1999 til 31. desember 2001. Her vil en satse systematisk på utvikling, erfaringsinnhenting og spredning i samarbeid mellom flere parter som stat, fylkeskommune, kommuner, skoler og det lokale kultur- og

næringsliv. Prosjektet har fokus på skolen som lærende organisasjon, det må involvere hele personalet i utviklingsarbeidet og bygge kompetanse for entreprenørskap.

En skole som skal fremme nyskaping, må selv være nyskapende. Arbeidet med entreprenørskap er en pedagogisk utfordring for hele skolens virksomhet og må omfatte mer enn elevbedrift og prosjektarbeid. Det berører kunnskapssynet, lærerrollen og elevrollen. Målgruppen er skoler med elever/studenter, lærere, ledere lokalt og fylkeskommunalt. Viktige samarbeidspartnere vil være etater, organisasjoner og institusjoner i lokalsamfunn og næringsliv. Det settes av 2 mill. årlig til gjennomføring av prosjektet. Prosjektet gjennomføres i tre fylker og omfatter både grunnskoler og videregående opplæring.

KUF har det overordnede ansvaret, som er forankret i grunnskoleavdelingen og avdeling for videregående opplæring, høgskolen og lokale samarbeidspartnere. Lokalt forankres prosjektet hos kommuner og fylkeskommuner, og forutsettes innarbeidet i disse planer. Det etableres et nettverk mellom deltakende skoler, de tre prosjektfylkene og Nordlandsforskning.

Drøfting av "Entreprenørskap i skoleverket"

I kapittel 1 i denne rapporten er entreprenørskap definert som det å starte nye, uavhengige organisasjoner, og det dreier seg om å utvikle noe forretningsmessig. Det er videre hevdet at det er tendenser til utvanning av entreprenørbegrepet i retning av at det gjelder bestemte holdninger, adferdsmønstre m m. Det hevdes videre at:

"Et sentralt krav til entreprenørskap er derfor at aktiviteten har en klar forretningsmessig dimensjon, det er utviklingen av ny forretningsmessig virksomhet som er det sentrale. Dersom en aktivitet ikke har et slikt mål, vil vi heller ikke karakterisere det som entreprenørskap".

For å se dette opp mot skolepolitiske utsagn, tas med sitat fra statsbudsjettet for inneværende år (St.prp.nr.1.KUF 1999-2000):

"Regjeringen går inn for nasjonal satsing på entreprenørskap i opplæringen. Med entreprenørskap menes kompetanse for nyskaping, foretaksvirksomhet og etablering. Entreprenørskap skal være et redskap for en mer åpen og nyskapende skole der elevene utvikler kreativitet og pågangsmot. Økt samarbeid mellom skole, lokalsamfunn og næringsliv skal danne grunnlag for aktive lokalmiljøer og nye arbeidsplasser. Entreprenørskapsprosjektet skal bidra til å gi ungdom handlingskompetanse og tro på egne krefter. Elevbedrift er en viktig metode for å realisere og fremme entreprenørskap. Gjennom elevbedrift kan sentrale felles mål i opplæringen realiseres".

Det framgår av dette at bruken av entreprenørbegrepet ikke omfatter hele begrepet slik den opprinnelige forståelsen er. I de fleste sammenhenger omtales entreprenørskap som prinsipper og målsettinger for god læring. Det er med andre ord i utdanningspolitikken lagt stor vekt på *premisser eller forutsetninger for at elevene kan bli entreprenører*. Dette kan til en viss grad vise sammenfall med det som i teorien er omtalt som entreprenørielt klima eller entreprenøriell kultur. Det er mange felles trekk mellom forutsetninger for gode læringsmiljøer og lærende organisasjoner og forutsetninger for entreprenørskap.

Dersom en skal forstå entreprenørskap på den "utvannede" måten og bruke entreprenørskap og sentrale læringsprinsipper som synonyme begreper, må en spørre om ikke dette er keiserens nye klær. Det er ikke nødvendig å innføre et nytt begrep dersom det ikke er noe nytt innhold i begrepet - ny praksis. Hvis en ikke utvikler forretningsmessig virksomhet, bør en heller ikke bruke begrepet entreprenørskap? På den andre siden er det viktig at elevenes arbeid på skolen tar utgangspunkt i det virkelige livet, og i den sammenheng må en se det positive i at elevene får lære om entreprenørskap.

Skal en se på utviklingen de siste 10 årene har det skjedd en endring i bruken av ord - fra Mønsterplanen av 1987, som understreket *den samfunnsaktive skolen* fram til utsagn i 90-åra der begreper som *næringslivet*, *innovasjon*, *nyskaping* og *entreprenørskap* kommer inn i utdanningspolitiske dokumenter og uttalelser. Dette må forstås på den måten at politikerne mener og ønsker at skolen skal gi eleven de forutsetninger de trenger, og muligheter til å prøve seg som entreprenører og starte bedrift (inkludert den forretningsmessige dimensjonen). Distriktsaktiv skole med elevbedrifter og ungdomsbedrifter er gode eksempler på dette.

Konklusjon

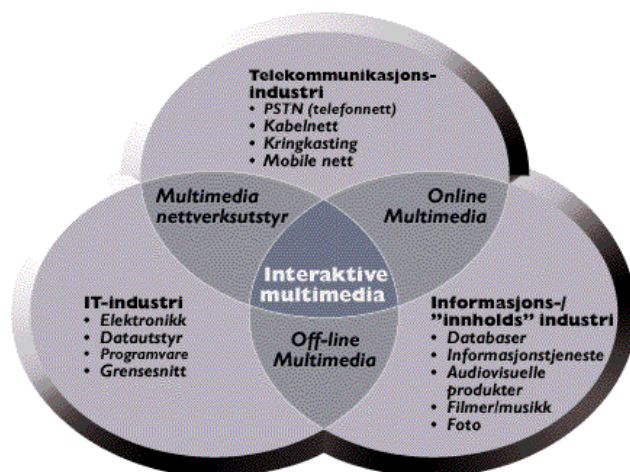
Det er mange fellestrekk mellom det opprinnelige entreprenørskapsbegrepet og bruk av begrepet i utdanningspolitiske dokumenter. I første rekke handler det om forutsetninger for entreprenørskap. Politikernes bruk av begrepet entreprenørskap kan tolkes dit hen at de ønsker å fokusere på den samfunnsaktive skolen som skal utvikle elevene til ”gangs samfunnsmenneske”. Politikerne mener nok at den forretningsmessige dimensjonen i entreprenørskapsbegrepet skal være med, sjøl om de vektlegger de andre dimensjonene i begrepet oftere og i større grad. Problemet er at de bruker begrepet entreprenørskap både når de snakker om hele og deler av entreprenørskapsbegrepet.

Dersom en mener at den forretningsmessige dimensjonen skal tillegges større vekt, bør politikerne være tydeligere på det. Med andre ord bør kanskje ikke begrepet entreprenørskap brukes uten at en har i tankene den forretningsmessige dimensjonen?

2.4 Entreprenørskap i IT-politikken

Omgrep

IT- *informasjonsteknologi* - definerast som «alle system som arbeider med data digitalt og/eller overfører disse ved hjelp av kommunikasjonsløsningar, inkludert tilhørende programvare og underliggende teknologi». Omgrepet griper såleis over informasjons- og informasjonsteknologi, telekommunikasjon, multimedia og innhald.

Figuren over er henta frå Næringsretta IT-plan 1998-2001: Figuren syner korleis IT-, telekommunikasjons- og informasjonsindustri smeltar saman, og vert i det vidare omtala som ei næring.

Utvikling

For distrikta representerer utvikling i IT-næringa eit tveegga sverd²¹. På den eine sida gjer den nye teknologien det mogleg å etablere seg kor ein ynskjer, samtidig som at ny teknologi reduserer behovet for arbeidskraft i tradisjonelle distriktsnæringar. Høg del av tradisjonell næringsverksemd og kompetanseflukt i distrikta er i tillegg med på å redusere sjansane for regionane å nyttiggjere seg til fulle ny teknologi og vekst i IT-næringa.

Ei undersøking som STEP gruppa gjennomførde for Nærings- og handelsdepartementet i 1998 (gjengjeve i St.m. nr 38 1997-98) viste at IT - kompetansen i stor grad er konsentrert i dei største byane. Til saman har Trondheim, Bergen, Stavanger og Oslo over halvparten av den formelle IT-kompetanse i Norge innanfor si bygrense.

Utbreiinga av den nye informasjonsteknologien har auka svært raskt i 1990-årene, og vi møter den nye teknologien i stadig fleire situasjonar. Framveksten av informasjonssamfunnet har gjennomgripande konsekvenser for økonomien og samfunnet. I ein rapport om utviklinga av det globale informasjonssamfunnet peiker OECD²² på at økonomisk vekst og produktivitet vil bli stimulert, og at framveksten av informasjonssamfunnet vil gje grunnlag for ny økonomisk aktivitet og nye arbeidsplassar. Spreiing av informasjons- og kommunikasjonsteknologi og framvekst av nye bruksområde har potensial til å påverke alle økonomiske sektorar, organisasjonsstrukturar, arbeidstilhøve, offentlege tenester og kulturelle og sosiale aktivitetar.

Næringslivet sitt konkurransefortrinn vil i stadig større grad bli kunnskap og tenkjekraft, og ikkje maskiner, utstyr og naturressursar.

Den teknologiske utviklinga generelt, og innanfor informasjonsteknologien spesielt, har prega samfunns- og næringsutviklinga på en rekke områder dei siste åra. Globalisering, digitalisering, deregulering, nettverksorganisering og framvekst av informasjons- og tenestesamfunnet er trendar som kan nemnast. Korleis disse trendane verkar på nærings- og samfunnsniv bidreg til å klargjere kva utfordringar næringslivet og enkeltindividet står overfor.

Overgang til informasjonssamfunnet kan på mange måtar være like gjennomgripande som den industrielle revolusjonen²³. Det digitale informasjons- og tenestesamfunnet er karakterisert ved at:

- produksjon, formidling og bruk av informasjon vil bli ei viktig næring
- avgrensingar i tid, avstand og lokalisering vert redusert
- transaksjonar vil i langt større grad foregå elektronisk
- arbeid, fritid og livsstandard er endra ved bruk av IT

Vi står enno berre på terskelen av informasjonssamfunnet. Der det er spådd at utviklinga mellom anna innan elektronisk handel og E-business vil ta av med dei utfordringane dette fører med seg.

IT-næringa i Norge

Samansmeltinga av informasjonsteknologi, telekommunikasjon og multimedia til ei næring, gjer næringa stor i norsk samanheng. Den spenner vidt frå FoU og produksjon til detaljhandel

²¹ Reinert, Erik; det tekno-økonomiske paradigmeskifte - konsekvenser for norske distrikts- og ressursbaserte næringar, Norsk Investorforum 1/97

²² OECD-rapport nr 4 1997 om politikkbefalinger for informasjonssamfunnet; Global Information Infrastructure - Global Information Society (GII-GIS): "Policy recommendations for Action".

²³ Reinert, E. 1996 Det økonomiske paradigmeskiftet - konsekvensar for næringspolitikken. Norsk Inverstorforum, rapport 3/96

og sal av konsulenttenester. Å tallfeste næringa med pålitelege tal frå Statistisk sentralbyrå (SSB) eller andre er vanskeleg. I følgje Ukens statistikk nr. 50, 1998, er tala følgjande: Samla sysselsetjing er 74.000, dette utgjer om lag 6 prosent av sysselsetting i privat sektor. Samlet produksjon er på om lag 70 milliarder kroner eller 3,6 prosent av BNP. Data er frå 1996. Alle bedrifter som i dag naturleg høyrer inn under IT-næringa fell ikkje innanfor dei faste næringsgrupperingane SSB nyttar i sin nasjonale statistikk. I SSB sitt underlagsklassifisering kan ein plukke ut undergrupper som kjem inn under det nye IT- omgrepet for å hente fram nokre oversiktstal. Ut frå dette utgjorde samla omsetning kring 159 mrd kr i 1998²⁴.

Informasjonsteknologi er viktig i alle bransjar. Bruk av IT i næringslivet gjev grobotn for effektivisering av produksjonsprosessar, arbeidsorganisering, innovasjon og nyskaping. IT gjev grunnlag til utvikling av nye produkt og teneste. Mange bedrifter har investert mykje i nytt IT-utstyr, men det er likevel ingen sjølvfølgje at dei haustar gevinster av sine investeringar.

Offentleg sektor si rolle i utviklinga av IT-næringa

Ein OECD-rapport nr 4 frå 1997²⁵ om tilrådd politikk for informasjonssamfunnet, understrekar at utviklinga av ein nettverksbasert informasjonsekonomi krev tilgang til høgtempo interaktiv infrastruktur, ikkje diskriminerande tilgang for både brukarar og tenesteleverandørar, samankopling og samvirke av infrastruktur og tenester, utvikling og vekst av on line tenester m.m. Det vert vidare sagt at staten må spille ein aktiv rolle for å stimulere og oppmuntre til etterspørsel av nye tenester som etterkvart vert tilgjengeleg. Det vert hevda som viktig at staten spelar ei rolle som katalysator ved å:

- Fremme strategiske forskings- og utviklingsprogram, lansere brukeretta pilotprosjekt og sørgje for gode vilkår for utprøving og eksperimentering bruke nye elektroniske kommunikasjonssystem og programvare til å forbetre intern effektivitet og produktivitet i offentleg administrasjon.
- Bruke nye elektroniske media i størst mogleg grad i utføring av offentlege tenester og stimulere den offentlege etterspørselen etter on line tenester og oppmuntre til sosial tilpassing til nye elektroniske omgjevnader. Det siste punktet er sentralt for målet om å fremme livslang læring og betre f eks helsetenester og levestandard.

Entreprenørskap er ikkje noko som det offentlege kan "vedta" Spilling 1998²⁵.

Entreprenørskap kjem innanfrå. Den entreprenørielle aktiviteten er eit resultat av at mange aktører handler ut frå eigne vilkår for etablering av ny forretningsmessig verksemd. Det offentlege kan heller ikkje vedta det entreprenørielle samfunn. Det inneber ikkje at politiske verkemidlar og reguleringar ikkje bidreg til utvikling av entreprenørskap. Utvikling av det entreprenørielle samfunn er knytt til dei grunnleggjande endringane vi er i ferd med å gjennomgå i teknologi og næringsstruktur og radikale endringar i samfunnet elles. Utviklinga krev at det vert tenkt nytt både når det gjeld organisatoriske-, kompetansemessige- og teknisk infrastrukturar i samfunnet, Schootbrugge, Reinert 1999²⁶.

For det offentlege gjev utvikling innan IT potensial for meir effektiv tenesteyting og formidling av informasjon. Betre kommunikasjon opnar for eit tettare samspel med publikum. IT opnar for betre formidling om innhald og tilbod i offentleg sektor og er eit verkty for

²⁴ Henta frå heftet "Norsk næringsvirksomhet 2000", utgjeve av Nærings- og handelsdepartementet

²⁵ Spilling, O. R. (red) 1998. Entreprenørskap på norsk. Bergen: Fagbokforlaget.

²⁶ Reinert, E og E. van de Schootbrugge. 1999. Regionale næringsstrategier i kunnskapssamfunnet, Kommunal- og regionaldepartementet.

gjennomføring av offentlege service erklæringar²⁷ og etablering av offentlege servicekontor²⁸.

Det offentlege kan og gjennom god kjennskap til utviklingsprosessane, god forståing av kva som skjer utvikle gode vilkår for å stimulere og regulere på ein effektiv måte. Det offentlege er vidare viktige som etterspørjar og leverandørutviklar, særleg i distrikta, jfr St.meld nr 41 (1998 -99) Om elektronisk handel og forretningsdrift.

Nasjonal politikk

Det er i dei seinare åra kome fleire Stortingsmeldingar som omhandlar utfordringar og den nye teknologien gjev. I St meld nr 41 (1997-98) Om Næringspolitikk inn i det 21. århundre, vert hovudlinjene trekt opp for næringspolitikken framover. Regjeringa understrekar der at næringslivet si utvikling framover vil være knytt til den nytta teknologien gjev.

Etter ynskje frå Stortinget la Bondevik Regjeringa i 1998 fram og ei eiga Stortingsmelding om korleis nytte IT- kompetanse til å skape grobottn for nye arbeidsplassar og trygge eksisterande arbeidsplassar i heile landet Stortingsmelding nr 38 (1997–98) ”IT-kompetanse i et regionalt perspektiv”.

St. melding nr 38 omtalar politikk og tiltak for å styrke utviklinga av IT-kompetanse og IT-miljø i heile landet. Eit viktig utgangspunkt for meldinga var at IT er både *verktøy* og *kjelde* til nyskaping i næringslivet. Ikkje minst at IT kan vere viktig for å utvikle levedyktige og vekstkraftige næringsmiljø. Det vart spesielt påpeika frå regjeringa si side at IT er avgjerande for å utvikle både det nasjonale og regionale innovasjonssystemet.

For at IT skal vere eit godt verktøy for næringsutvikling og innbyggjarar over heile landet krevst det tilgang til gode og rimelege telekommunikasjonar. Hovudmål for telepolitikken i følge St melding nr 38 var å sikre alle husstander og bedrifter over heile landet grunnleggjande tenester av høg kvalitet til så låg pris som råd, *samt* å sikre verdiskaping og en effektiv utnytting av dei resursane som vert sett inn på telesektoren.

Stortinget vedtok i 1996 å avvikle dei resterande eineretter i telesektoren frå 1. januar 1998. Bakgrunnen for dette var at den teknologiske og marknadsmessige utviklinga på dette området gjorde at einerett ikkje lenger var eit eigna virkemiddel for å nå telepolitiske mål. For å sikre et likeverdig tilbod av tenester over hele landet vart samstundes Telenor si plikt til å levere grunnleggjande tenester til hele landet bli vidareført gjennom konsesjon til Telenor AS. Leveringsplikta har før omhandla offentleg taletelefoni, leide samband (samband opp til 2Mbit/s) og enkelte datatenester, men vart frå 1.1.1998 utvida til også å gjelde tilknytning til digitalt nett.

Konkurransen i telemarknaden vil føre til eit press for lavere priser. Men det er rimeleg å tru at det vil ta noko tid før ein oppnår stor grad av konkurranse over heile landet. I startfasen vil truleg konkurransen være størst i dei mest lønsame områda, dvs i pressområder og blant kundar som er stor brukarar av teletenester, som f eks bedriftskundar. Det er difor innført eiga maksimalprisordning som skal sikre årlege reduksjonar i realprisane til kundene i alle deler av landet i forhold til de pålagde landsdekkjande tenestene. På enkelte område har likevel ikkje distrikta lik tilgang til teneste som brukarar i meir sentrale strøk og/eller kostnadene ved same teneste er høgare i distrikta enn i byområda. Dette gjeld særleg linjekapasitet og fastsamband.

²⁷ <http://www.odin.dep.no/aad/taler/1998/980714.html>

²⁸ <http://www.odin.dep.no/aad/taler/1998/981112.html>

Stortingsmelding nr 38 (1997-98) IT-kompetanse i eit regionalt perspektiv er sektorovergripande. Ein politikk for IT-kompetanse grip mellom anna over utdanning, regional og nasjonal næringsutvikling, Fou og offentleg sektor.

Med bakgrunn i dette har er meldinga eit forsøk på å fremme ei samordna stimulering til utvikling av IT-kompetanse for å auke verdiskapinga i eksisterande næringsliv, utvikle nye næringsformer og betre offentleg sektor (i det vidare fokus på det som bidreg til stimulering av entreprenørskap).

Oppsummert forslag til tiltak/satsingsområde som er meint å ha regional effekt eit vist entreprenørskapsperspektiv er følgjande:

Forskningsparkar og liknande innovasjonssystem²⁹ har og får ei sentral rolle for innovasjon og nyskaping i regionane - Norges Forskningsråd og SND sine målretta program skal vidare prioriterast (FORNY, SMB, TEFT, REGINN)

- Skape miljø for innovasjon og entreprenørskap ved å
 - Etablere næringshagar regionalt (SIVA)
 - Auke fondskapitalen til såkornsfonda
 - Byggje nettverk mellom norske og utanlandske bedrifter og teknologimiljø (industriattacheane, Norges eksportråd)
 - IT senter på Fornebu
- Fokus på nettinfrastruktur - utbygging av digitalt breibandsnett i distrikta
- IT og utdanning; forsere utviklinga av IT kompetanse i heile utdanningssystemet

Etablering av eit IT- og kunnskapssenter på Fornebu

IT Fornebu skal utviklast til eit senter med tilstrekkeleg med ressursar til å bli ei viktig drivkraft nasjonalt og internasjonalt innan IT-utvikling og styrke eksisterande teknologisenter. Kunnskapsintensivt næringsliv vert knytt tett opp til universitet og høgsular og tilgang til risiko villig kapital. Senteret skal peike ut særskilde fagområde innan IT kor det vert satsa med fagleg tyngde på eit internasjonalt nivå og stimulering til innovasjon, næringsutvikling og nyetableringar. Senteret skal kome heile landet til gode via koplingar mellom senteret og regionale FoU-miljø og innoverande bedrifter i distrikta.

Eit av hovudmåla for senteret er å tilretteleggje for framtidig næringsutvikling. Senteret skal styrkje samhandling mellom utdanning, forskning, inkubator- og næringsverksemd. Senteret skal innehalde inkubatorverksemd (rugekasse/fødselshjelp til nye bedrifter) som reduserar terskelen for etablering av nye verksemdar og tilbyr varer og tenester basert på ny teknologi.

Om IT i næringsmeldinga (St meld nr 41 1997-98) IT

IT-politikken er mykje det same som kjem att i St. melding 38 (1997-98) og forskingsmeldinga (omtala seinare). Regional dimensjon uteblir og entreprenørskapsperspektivet er lite formulert mot IT-næringa. Utanom det som kjem att i andre meldingar er det for IT-næringa sett fokus på køyrereglar, marknadstilgang og tilrettelegging av regelverket for elektronisk samhandling.

Utfordringar i den "nye" økonomien og forløyising av dei ufødde bedriftene inn i eit nytt årtusen vert i meldinga nemnt som:

²⁹ Som delar av regionale innovasjonssystem vert rekna forskningsparkar med tilhøyrande kunnskapsinstitusjonar, regionale forskingsstiftingar, statlege høgsular, forskingsstasjonar, kompetansesentra, kunnskapsparkar, industriparkar, næringshage, bransjeforskningsinstitutt, sjukehus, private institusjonar som bankar og venturefond

- digital revolusjon
- omstilling til elektronisk handel
- opsjonsordningar/medeigarskap
- fleksibelt arbeidsmarknad
- ny infrastruktur
- møteplassar mellom ideer og kapital

Næringspolitikk for IT-næringa og utvikling innan denne vert utdjupa i dokumentet "Norge ein utkant i forkant - Næringsretta IT-plan for perioden 1998-2001". Dokumentet er ein handlingsplan med mål å:

- styrkje norsk næringsliv gjennom effektiv utvikling og bruk av IT
- å stimulere til nyskaping og vekst i IT-næringa.

Satsinga sin handlingsplan er delt i 3 område:³⁰

- Bruk av IT i næringslivet
- FoU for innovasjon og verdiskaping
- Offentleg sektor som tilretteleggar

IT-entreprenørar i distriktet?

Innovasjon og entreprenørskap krev ofte ei kritisk masse eller eit visst "vekstklime" for utvikling. Den kritiske masse til den prosessen som utviklar innovasjonar og entreprenørskap skjer helst i byområda. Ei rekkje tilhøve vil ha verknad for bedrifter/entreprenørar sitt lokaliseringsval. Som oftast vil ei avgjerd om lokalisering av ei bedrift vere knytt til marknadstilhøve, men òg misnøye med offentleg infrastruktur og teneste har innverknad. Hovudtyngda av dei nye bedriftene etablerar seg stort sett i dei store byane. For såkalla "nye" kunnskapsintensive bedrifter vil det å tilhøyre både eit *fagleg og sosialt miljø* vege tungt i avgjerd kring val av lokalisering³¹.

Nye kunnskapsintensive bedrifter er ofte små. Desse bedriftene er kjenneteikna ved at kunnskapen til dei tilsette i bedrifta er den viktigaste produksjonsfaktoren. Nærleik til andre tilsvarande bedrifter og tilgangen på eit større arbeidsmarknad vert difor viktig for desse bedriftene.

I et langstrakt land som Norge er utfordringane i særleg grad knytte til den regionale og distriktsmessige IT-satsingane. I kva grad distrikta skal kunne ta del i veksten i IT-næringa, avheng i stor grad av evna (til bedrifter, enkeltpersonar og lokalsamfunnet) til å ta IT i bruk.

Utfordringa i IT-næringa

For å sikre IT-næringa vekst og framtidig sysselsetjing, vil det vere avgjerande å utvikle entreprenørar med evne til å realisere "business" i denne næringa. Det vert nødvendig med brei satsing på kunnskap og kompetanse og implementering av ny teknologi både i næringslivet og i samfunnet elles. I tillegg til individuell kompetansetilfang, vil det vere viktig å fokusere på utvikling, samspel og nettverk/møteplassar mellom næringsliv, kunnskapsinstitusjonar og det offentlege på ulike nivå.

Det er relativt vanskeleg å skape eigenskapane til entreprenøriell aktivitet gjennom offentlege verkemidlar særleg når det gjeld teknologiutvikling. Teknologisk kompetanse og

³⁰ Status for denne handlingsplanen er å finna på <http://www.odin.dep.no/nhd/publ/2000/it-plan/status.html>

³¹ Mellom anna påpeika i Entreprenørskap på norsk (Spilling 1998) og rapport frå BI, FAFO og STEP-gruppen Om struktur og dynamikk i kunnskapsbaserte næringar i Oslo (Aslesen et al 1997)

intern innovativ kapasitet samt kunnskap kring det å drive forretning i SMB er viktig for framtidig utvikling.

Nettverk er viktig for økonomisk utvikling. Det er vanskeleg å gjere ei entreprise utan nettverk i eit fagleg og sosialt miljø. Nettverk er ei samanføring av menneske og institusjonar ved hjelp av synleg og usynleg infrastruktur. Den mest omtalte møteplassen for IT dei siste åra er Internett. I Noreg er talet på brukarar av Internett ti dobla sidan 1994 og dette tallet aukar stadig. I februar 1998 hadde 1,4 millioner nordmenn tilgang til Internett. Likeins hadde nesten 90 prosent av statlege verksemder Internett tilknytning og om lag halvparten av bedriftene (tal henta frå St melding nr 38 (1997–1998)).

Utfordringar i politikken

Den regionale dimensjonen i St. melding 39 er at *heile* landet skal få ta del i satsinga på utvikling av IT- kompetanse utover det som likevel er inne i langtidsplanlegginga.

SND og forskingsrådet sine satsingar og verkemidlar som regionalpolitiske verkemidlar skal vidare prioriterast. Satsinga og vinkling av verkemidlar skal rettast inn mot innovasjon og nyskaping innan IT.

Det vert lagt vekt på i meldinga at etablering av eit IT- og kunnskapssenter på Fornebu skal ha ei regional forankring. I meldinga går det fram at den regionale dimensjonen er eit av dei overordna målsetjingane for etableringa av senteret IT- og kunnskapssenteret på Fornebu skal kome heile landet til gode. Nye fagmiljø, verksemder og inkubatoren i senteret skal søke sterke og forpliktande koplingar med tilsvarande miljø i andre delar av landet. I forhandlingane med IT Fornebu Teknoport, og for så vidt også den andre parten som var inne i bildet, utdjupa og konkretiserte partane at det låg føre store ambisjonar for utvikling av eit nasjonalt samarbeid og tiltak for å stimulere og utvikle miljø andre stader i landet. Begge partane ville formidle fjernundervisning og knyte opp miljø i distrikta.

Meldinga har ei grei oppfatning av kva utfordringar som ligg til styrking av IT- kompetanse no og i tida framover. Strategiar og tiltak vert knytt til kjente og tradisjonelle verkemidlar. Det "nye" tiltaket som kan seiast å ha ein entreprenørskap dimensjon er satsinga på inkubatorverksemd i næringshagar, forskings- og kunnskapsparkar med ein strategi på å senke terskelen for etablering og nyskaping.

Den nasjonale politikken på IT-område (St. melding nr 41 og 39 og næringsretta IT-plan) er knytt til utvikling av hard og mjuk infrastruktur som skal gje IT-næringa rammevilkår for nyetablering og vekst innanfor eksisterande verksemder.

Internett er en teknologi som er med på å endre det samfunnet vi lever i. Dette har ført til nye vekstområde og utfordringar for næringslivet. Rundt dette mediet er det i ferd med å vekse opp nye bedrifter, også virtuelle bedrifter. Disse vil utgjere en viktig del av framtida sitt næringsliv. Norge ligg langt framme når det gjeld Internett, både som brukar og tenesteytar. Skal Norge være i framste rekke i den vidare utvikling av Internett, må vi også være med på å utforme, utvikle og skaffe større forståing og bruk av dette mediet både hjå næringslivet og hjå offentlege styresmakter.

Den nye økonomien

Internett-økonomien vert omtala som den nye økonomien. Mange synes å leve i den tru at berre ein har ei webside og sel nokre produkt på nettet i ny og ne, så vert ein ein del av den nye økonomien. Så enkelt er det ikkje. E-business handlar om å gjere heilt ny forretning på nettet eller drive gamal forretning på ny måte. Drivkreftene for E-business er transaksjonskostnadene. Internett og E-business vil endre tilhøve mellom bedriftene og vil gjere produksjonen meir effektiv samtidig som det vert skapt tettare kontakt til forbrukarane.

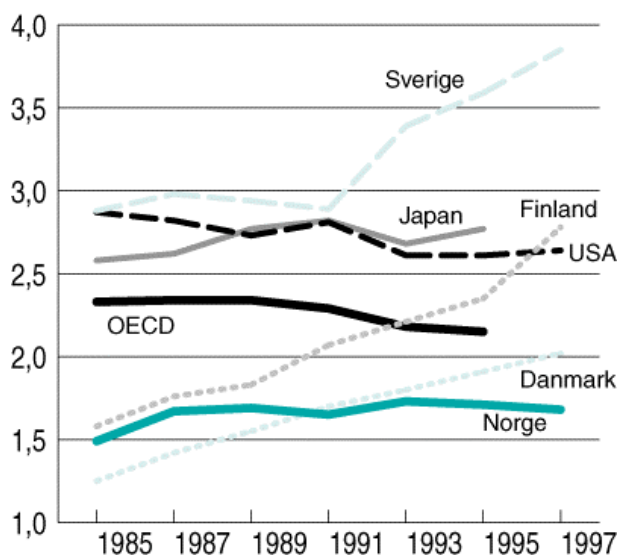
I røynda fører E-business til at bedrifter og forbrukarar hoppar over fleire ledd i verdikjeda. For mange næringer er det ikkje så enkelt å få tak i kva som utgjer den nye økonomien og rekkjevidda av utfordringar dei står overfor. For styresmaktene er utfordringa korleis stimulere den nye økonomien med konkrete verkemidlar.

Utforming av IT-politikk på området er vanskeleg av di endringar og teknologiutvikling går svært raskt. Problemet med å forutsjå og vere på bøljelengd med utviklinga kan oppsummerast slik: *vi veit ikkje kva vi ikkje veit.....*

2.5 Entreprenørskapspektivet innanfor FoU-politikken

St meld 39 (1998-99) - Forsking ved eit tidskifte

I denne meldinga vert det gått inn for å styrke forskingsinnsatsen til å kome på linje med OECD-landa. Bondevik regjeringa som la fram meldinga for Stortinget understreka i si innleiing til meldinga at styrking av forskning er ei investering i felles framtid og eit viktig ledd i den samla politikken for auka verdiskaping, velferd og livskvalitet.

FoU-innsats i pst. av BNP for utvalgte OECD-land 1985-97 Kilde: NIFU, OECD Main Science and Technology Indicators 1998-2

Samla er følgjande satsingsområde/tiltak omtala i meldinga for å nå målsetjinga:

- etablere eit nytt forskingsfond
- delta i EU sitt 5. rammeprogram for forskning
- Fou avgift på fiskeri- og havbruksnæringa og fellestiltak i skogbruket
- Auke privat finansiering av forskning
- Styrke langsiktig og grunnleggjande forskning
- Betre kommersiell utnytting av forskingsresultata (verktøyet er inkubatorverksemd i forskingsparkar, næringshagar, kunnskapssenter og liknande)
- Rekruttering til forskning
- Internasjonalt samarbeid

Forskingsparkar og regionale innovasjonssystem er omtala i ei rekkje Stortingsmeldingar og politikkdokument.

Ei arbeidsgruppe nedsett av Nærings- og Handelsdepartementet 11.11.98 har på bakgrunn av eit initiativ frå forskingsparkane gjeve eit innspel i samband med arbeidet med forskingsmeldinga. Arbeidsgruppa som var breitt nedsett frå ulike departement, SND, SIVA og forskingsmiljøet hadde som mandat;

- å sjå på korleis forskingsparkar og andre regionale innovasjonsmiljø fungerer i innovasjonssystemet
- kva som er hovudutfordringar for kommersialisering av forskning og regional innovasjon
- korleis verkemidlar og rammevilkår kan nyttast betre eller bli vidareutvikla.

Arbeidsgruppa signaliserer i sin rapport litt skepsis til at det som i regionane skal stå som innovasjonsmiljø, sjå fotnote nr 6, der det viser seg at desse miljøa i for stor grad er orientert mot det etablerte næringsliv. Potensiale for forskingsretta nyskaping er større enn det som faktisk vert utøvd.

Gruppa kom mellom anna fram med følgjande døme til tiltak, rapport om forskingsparkar og regionale innovasjonssystem, datert 10.03.99:

- det bør vere enklare å etablere innovasjonsmiljø
- tilretteleggje for auka interesse frå kunnskapsinstitusjonane for kommersialisering av resultat
- samordning av verkemidlar/prosjektfinansiering, risikoavlastning
- utvikling og etablering av inkubatorar

Det offentlege si satsinga på forskning skal dei fem neste åra aukast med fleire millionar og det skal leggast til rette for at veksten i næringslivet sin FoU innsats vert minst like stor.

Utfordringa i den næringsretta forskingspolitikken er både å auke FoU aktiviteten i næringslivet og for næringslivet. Hervikutvalet har nettopp avslutta sitt arbeid med å vurdere omfang og innretning av verkemidlar som kan føre til auka FoU investeringar i næringslivet. Utvalet konkluderer i sin rapport³² at næringsretta tiltak bør leggast om og i hovudsak rettast inn mot innovasjon og kunnskapsbasert næringsutvikling. Utvalet foreslår 25 prosent offentlig finansiering av bedriftsretta FoU-prosjekt innanfor ei ramme på 4 mill per bedrift. Rapporten er fersk og vert ikkje vidare drøfta her. Talsmenn³³ for entreprenørskap har alt uttalt at dersom rapporten vert følgt opp av styresmaktene er vi på rett veg i høve til å stimulere til entreprenørskap i FoU-politikken.

Forskningsparkar er i politikken gjeve ei viktig rolle i samband med innovasjon og nyetablering. Sentralt virkemiddel i satsinga til er FORNY³⁴. Forskningsparkane er etablert i Tromsø, Trondheim, Bergen, Stavanger, Ås og Oslo, med til saman 8 forskningsparkar. Det er i tillegg i ferd med å bli etablert eit mangfald av ulike kunnskapsparkar knytt til høgskulane, næringshagar og andre utviklingsmiljø rundt om i heile landet. Eg kjenner ikkje til evaluering av verkemiddelet FORNY men vil tru forskningsparkar og FORNY har eit relativ avgrensa regionalt nedslagsfelt. Utfordringa vert om mangfaldet av ulike

³² NOU 2000:09: Ny giv for nyskaping - Vurdering av tiltak for økt FoU i næringslivet. (Hervik-utvalgets innstilling).

³³ Faxavisa nr 08, veke 11/2000

³⁴ FORNY - Nyskaping basert på forskning. Ide og utviklingsprogram. Det skal medverka til kommersialisering av forskingsresultat og forretningsidear som er basert på forskning. Ideane må representera ny eller særeige bruk av teknologi som er tilpassa næringslivet i Norge. Norges Forskningsråd og SND står bak programmet. Målet er å hjelpa til heilt frå ideen vert klekt og fram til produktet er klart for sal, enten gjennom etablering av ny bedrift eller innanfor eksisterande bedrift.

innovasjonsselskap som vert etablert no og i tida framover kan ivareta og utfylle målsetjinga til forskningsparkane og FORNY-verkemiddelet ut i regionane.

Nye bedrifter vert skapt fyrst og fremst i nye innovative og vekstkraftige næringar (Hervikutvalet). Tidl. Nærings- og handelsminister Sponheim hevda at det er viktig for framtidig etablering og nyskaping ei strategisk oppbygging av kunnskap på kritiske område så vel hjå styresmakter som hjå næringslivet. Det offentlege bør i sitt arbeid med tilrettelegging for næringsutvikling og forskning i større grad støtte brukarretta prosjekter med høg risikoprofil og risikoavlastande offentlege verkemidlar. Sponheim var også talsmann for å bygge opp nettverk og verkemidlar som fødselshjelp for ufødde bedrifter.³⁵

Digitaldivisjonen.no

Om lag kvar dag vert det i massemedia presentert ei ny dot com adresse frå guterommet med eit enormt potensiale og ei verdisetting som er vanskeleg å forstå. Utviklinga fører til større og større avstand mellom gamal og ny business. Det er skapt ein ny divisjon for dei som har og kan nytte IT. Ikkje berre i næringslivet er avstand mellom ny og eksisterande næring påtrengande. Skulen og samfunnsliv opplever det same; elevar surfar på nett og mailer på mobil mens lærarane enno ikkje har fått e-postadresse eller har lært seg den nye @bc.

Det kan vere at nokon vil sei at nok er nok og slutte seg til "handbrekklauget". Men dersom det er avgjerande å kome på linje med utviklinga i dei land vi likar å samanlikne oss med (OECD og andre), krev det innsats i alle ledd for å forstå det som skjer, fantasi om det som kjem og handlekraft til *store* grep.

³⁵ Tale av tidl. nærings- og handelsminister Sponheim, 06.01.00, www.odin.dep.no/nhd/taler/2000/ som eit ledd i satsing på nyetablering/entreprenørskap.

3 Oversikt over virkemidler relatert til entreprenørskap

3.1 Innledning

Det finns en rekke offentlige virkemidler som har som mål å bidra til å skape og utvikle nye virksomheter, enten gjennom direkte støtte til bedrifter, tilretteleggende tiltak eller gjennom den generelle økonomiske politikken. Begrepet entreprenørskap er imidlertid lite benyttet som begrep i målformuleringene for de ulike virkemidlene. Begrunnelsen for virkemiddelbruken er knytt opp til behovet for å skape ny næringsvirksomhet for å nå viktige samfunns mål, som f eks nærings- og distriktpolitiske målsetninger.

I budsjett og tildelingsbrev fra departementene blir det lagt stor vekt på at virkemiddelbruken skal bidra til et lønnsomt og framtidsrettet næringslivet. Innovasjon og nyskaping er høyt prioritert støtteformål for bruk av offentlige virkemidler. I næringsmeldinga³⁶, slås det fast at hovedmålet for næringspolitikken er å bidra til økt verdiskapning for å realisere overordnede mål om velferd og sysselsetting. Næringspolitikken skal derfor bidra til å stimulere til omstilling, innovasjon og nyskaping, som gir grunnlag for et lønnsomt og konkurransedyktig næringsliv. Innenfor distriktpolitikken er det i løpet av det siste årene blitt rettet et økende fokus på betydningen av kunnskapsbasert nyskaping og betydningen de nye kunnskapsintensive bedriftene har som motorer i næringsutviklingen.

Selv om nyskaping og innovasjon framheves som viktige mål for virkemiddelbruken, gjenspeiles ikke dette nødvendigvis i praktiseringen av virkemidlene eller hvilke tiltak som blir prioritert ved tildeling av midler. Det er i hovedsak to grunner til dette;

- Virkemidlene har ofte flere målsetninger, som gjør det vanskelig å få et fullstendig bilde av virkemidler rettet mot entreprenørskap. Flere virkemidler retter seg for eksempel både mot omstilling og nyskaping og både eksisterende og nytt næringsliv.
- Det er fra det offentlige sin side i liten grad presisert hva som legges i begreper som innovasjon og nyskaping. Enkelte virkemidler kan derfor defineres som virkemidler rettet mot nyskaping mens midlene benyttes i hovedsak til å støtte nyetableringer, uten at dette nødvendigvis innebærer at støtten gis til entreprenørielle bedrifter.

Det er derfor nødvendig ikke bare å se på målsetningene, men også hvordan virkemidlene i praksis fungerer og prioriteres for å kunne danne seg et bilde av virkemiddelbruken rettet mot entreprenørskap.

3.2 Generelt om virkemidler

Myndighetene har flere ulike typer virkemidler som er relatert til entreprenørskap.

Virkemidlene kan deles inn i følgende hovedkategorier;

- Virkemidler rettet inn mot nye bedrifter
- Virkemidler som retter seg mot nyskaping i eksisterende bedrifter og nye bedrifter
- Tiltak for å fremme kompetanse i et nettverk av bedrifter og tiltak for å fremme samarbeid mellom bedrifter (programmer) og FoU-miljøer.
- Oppbygging av et rådgivnings- og veiledningsapparat
- Tilrettelegging av næringsarealer, oppbygging av kunnskapsinfrastruktur, holdningsskapende arbeid (motiverende og mobiliserende karakter)

³⁶ St meld nr 41 for 1997-98 Næringspolitikk inn i det 21. århundre.

I tillegg til at myndighetene aktivt bruker virkemidler for fremme nyskaping er og mye fokus rettet mot betydningen av å arbeide for å forenkle lover og regler slik at det blir enklere å starte og drive bedrifter i Norge.

Flere departement har virkemidler på sine budsjett som direkte eller indirekte har som mål å fremme entreprenørskap og eller nyetableringer generelt. Kommunal- og regionaldepartementet (KRD), Nærings- og handelsdepartementet (NHD), Landbruksdepartementet (LD) og Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet (KUF) har alle virkemidler i en eller annen form rettet inn mot entreprenørskap/nyetableringer. Virkemidlene forvaltes i hovedsak av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND), Selskapet for industrivekst (SIVA), Norges forskningsråd (NFR), kommuner og fylkeskommuner. De ulike virkemidlene er presentert i vedlegg 1. Det er opprettet SND distriktskontorer i hvert fylke. Gjennom samarbeidsavtaler med en rekke virkemiddelaktører kan distriktskontorene formidle informasjon om et bredt sett av virkemidlene som tilbys.

3.3 Prinsipper for virkemiddelbruken

Det finnes som nevnt få virkemidler som kun er øremerket entreprenørskap definert i henhold til kapittel 1. De fleste virkemidler retter seg imidlertid i mot;

- små bedrifter
- bedrifter i etableringsfasen
- nyskappingsprosjekter i eksisterende bedrifter,
- eller til ulike former for fellestiltak/programmer/ indirekte tiltak der formålet er å legge til rette for etablering av nye bedrifter og eksisterende bedrifter.

Generelt gjelder at statlige tilskudd eller lån skal bidra til at samfunnsøkonomisk lønnsomme³⁷ prosjekter blir bedriftsøkonomisk lønnsomme etter støtte. Hvorvidt et tiltak er samfunnsøkonomisk lønnsomt, avspeiler om det er ulike former for markedssvikt (eks imperfeksjoner i kapital eller kompetansemarkeder), eller andre overordnede politisk fastlagte mål (eks bosettingsmål) for samfunnsutviklingen som virkemidlene kan bidra til, nås. Alle prosjekter som gis støtte skal være lønnsomme etter støtte. Et tiltak er bedriftsøkonomisk lønnsomt når prosjektet er forventet å gi normal avkastning. Virkemidlene er i all hovedsak næringsnøytrale, med unntak av enkelte programrettede tiltak eller sektororienterte virkemidler. I følge småbedriftsutvalget (1996) er tiltak for å fremme nyskaping og virksomhetsutvikling normalt mest effektiv når de utøves næringsnøytralt og når virkemiddelbruken skjer koordinert. Det er likevel grunn til å tro at også ulike former for kompetansetiltak og investerings- og etableringsstøtte rettet mot spesielle næringer, grupper og områder kan ha betydelig effekt.

Virkemiddelbruken og støtteandeler differensieres etter støtteformål, bedriftsstørrelse, geografisk virkeområde, mottakergruppe, kjønn og næring. Støttesatsene differensieres utfra;

- geografi
- bedriftsstørrelse
- type investeringer.

Det kan gis høyest tilskuddssatser til bedriftsutviklingstiltak og FoU. Små og mellomstore bedrifter (SMB) kan få høyere støtte enn store bedrifter. Det geografiske virkeområde er delt i

³⁷ Den samfunnsøkonomiske lønnsomheten til et prosjekt skal gi et mål på om samfunnets nytte av å kanalisere ressurser til vedkommende prosjekt er større enn den oppofrelse (bruk av tilskudd) man nå gjøre for å realisere prosjektet.

fire virkemiddelsooner; Sone A, sone B, sone C og sone D. Sone A har høyest prioritet, og i sone A kan en SMB motta inntil 30 prosent i støtte til fysiske investering. I sone A, B og C kan det gis bedriftsrettet støtte, mens det i sone D kun kan gis støtte til tilretteleggende tiltak. I sum dekker det geografiske virkeområdet om lag 30 prosent av Norges befolkning. Ved utarbeiding av virkeområdet er det lagt vekt på fire hovedkriterier; arbeidsmarked, geografi, demografi og inntektsforhold. All støtte gis i henhold til EØS-avtalens statsstøtteregler.

Virkemidlene retter seg inn mot ulike faser i en bedrifts eller et prosjekts utvikling. I grove trekk kan vi i følge Reve og Walderhaug (1997) skille mellom følgende: Idefasen, utviklingsfasen, vekstfasen, konsolideringsfasen, omstillingsfasen. De fem fasene er nærmere presentert i boks 3.1.

Boks 3.1: Faser i bedriftsutvikling

Idefasen; Omfatter det arbeidet som går forut for beslutningen om at man skal etablere egen bedrift. Denne fasen konkludere med en forretningsplan med beskrivelse av blant annet forretningskonsept, produktide, markedsmuligheter, kapitalbehov og fortjenestepotensiale. Idefasen er normalt lite kapitalkrevende. Det kan gis støtte til utarbeidelse av forretningsplan, Forretningsforståelse er den kritiske ressursen.

Utviklingsfasen; Bedriften er nå etablert. I utviklingsfasene utvikles produktet, samtidig som markedsmulighetene, distribusjon og konkurrentsituasjonen analyseres. Sentralt i utviklingsfasen er produksjon av prototype og inngåelse av kontrakt med en eller flere pilotkunder. Utviklingsfasen er kapitalkrevende. Ofte en tid og kostnadskrevende fase.

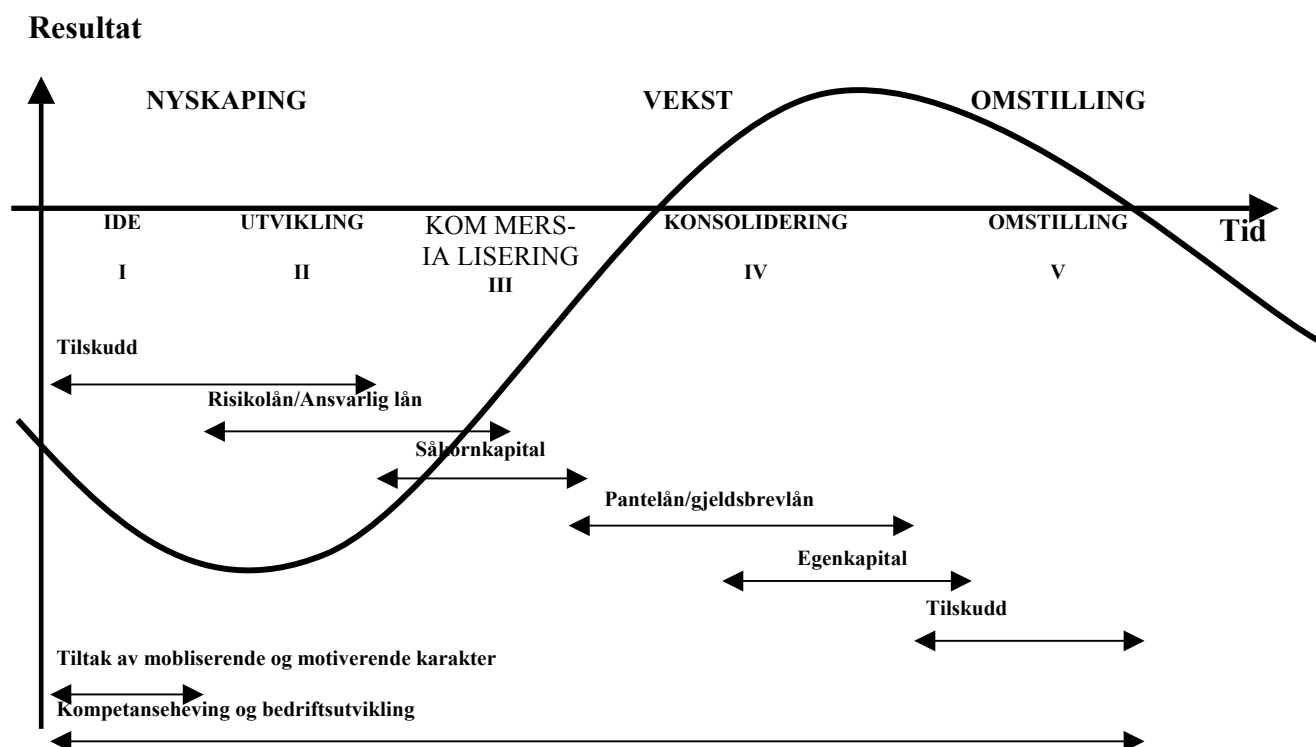
Kommerisaliseringfasen; Første del av kommersialiseringfasen er selve markedsintroduksjonen. Hovedoppgaven i denne fasen er å få produktet til å fungere hos pilotkundene. Også i denne fasen vil normalt kostnadene overstige inntektene. Andre delen av kommersialiseringfasen er å etablere bedriften mer permanent i markedet. Hovedoppgaven i denne fasen er å få bygget opp et effektivt salgsapparat i flere markeder, samt å få etablert et effektivt produksjonsapparat som kan dekke markedsbehovene. Det er først mot slutten av denne fasen at en bedrift begynner å tene penger.

Konsolideringsfasen; Den fase hvor flertallet av bedrifter befinner seg. Virksomheten har fått fotfeste i markedet og man er i ferd med å utvide produktspekteret, for å gjøre bedriften mindre sårbar. Behovet for offentlig finansiell medvirkning er redusert.

Omstillingsfasen; Når evt behovet for omstilling i bedriften kommer som følge av sviktende lønnsomhet av interne eller eksterne årsaker er det på nytt behov for offentlig medvirkning.

De to første fasene, ide og utvikling, omtales ofte som nyskapingfasen. I prinsippet er det de samme prosessene som finner sted når nyskaping skjer i etablerte bedrifter, enten som intraprenørskap eller knoppskyting. Støttebehovet kan imidlertid være noe annerledes. Reve og Walderhaug (1997) anbefaler at virkemiddelbruken må avhenge av hvilken fase en bedrift/prosjekt befinner seg i. Figuren på neste side³⁸ viser hvor det offentlige bør gå inn og med hvilke type virkemidler. I nyskapingfasen er aktuelle virkemidler tilskudd, kompetansetilførsel og generelt virkemidler av mobiliserende og stimulerende karakter (stipender, etablererkonkurranser, møteplasser).

³⁸ Figuren er litt utvidet i forhold til den som Reve og Walderhaug presenterte.

Figur 3.1: Aktuelle virkemidler i forhold til ulike faser i bedriftsutvikling

3.4 Virkemidler til nyetableringer

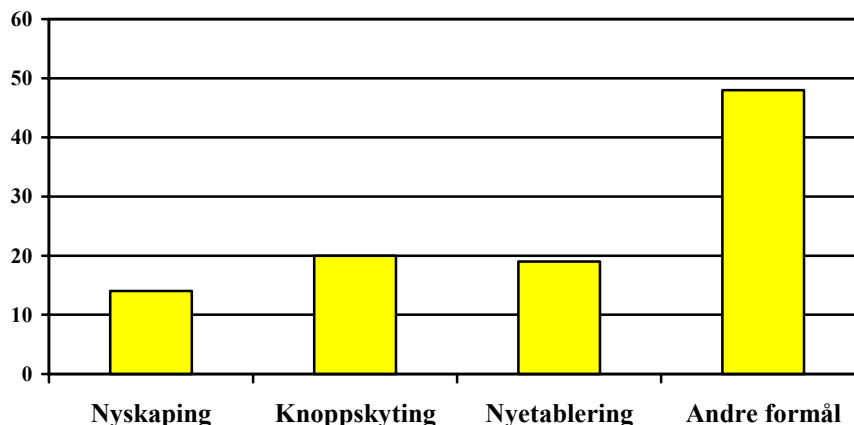
Det offentlige har flere låne- og tilskuddsordninger som kan støtte opp under nyetableringer, enten med lån eller tilskudd eller lån/tilskudd i kombinasjon med kompetansetilførsel eller annen støtte til oppfølging. De ulike virkemidlene retter seg inn mot ulike faser. Figuren nedenfor viser hvilke faser de ulike virkemidlene retter seg mot. Fasene er de samme som skissert i figur 1 men kommersialiseringsfasen er delt i tre faser; Markedsintroduksjon, markedsetablering og bedrift etablert i markedet.

Figuren viser at det er i dag et virkemiddeltilbud som retter seg inn mot alle fasene en nyetablert bedrift går igjennom. De aller fleste virkemidlene øremerket for nyetableringer rettet mot er imidlertid beløpsmessig små, og ser man hvordan virkemiddelbruken fordeler seg på de ulike fasene så benyttes store deler av virkemidlene til å støtte tiltak der hovedformålet med formål omstilling og videreutvikling av eksisterende næringsliv. Tabellen på neste side viser hvordan SNDs virkemiddelbruk fordelte seg i 1998.

	Idefasen	Utviklingsfasen	Markedsintroduksjon	Markeds-etablering	Bedrift etablert i markedet
	Forskning Produktbeskrivelse Markedsvurdering	Forretningsplan Prototyp som kan demonstreres Pilotordre	Første installasjon i markedet Produksjonsopplegg finnes	Salgsapparat opprettet Etablert produksjon	Markedsimflytelse Risikospredning Overskudd normalt
PROGRAM	Bevilgning 2000 (i mill kr)				
FORNY	44				
ENT	-				
NT-programmet	22				
Inkubator	18				
VIRKEMIDLER					
Etablererstipend	108				
Prosjektutviklings-tilskudd	15 (100 i 4 år)				
Distriktutviklingstilskudd	819				
Tilskudd til SMB i sentrale strøk	194				
OFU/IFI	151				
Risikolån ^{*)} (Landsdekkende og distriktsrettede)	165				
Såkomfond	7,5				
Egenkapital	-				

Figur 3.2: Virkemidler for nyskaping.

^{*)}Bevilgning til tapsfond. Tapsfondene utgjør 2,5% av samlet ramme, dvs 660 mill kr.

Figur 3.3: SND virkemidler fordelt på støtteformål (%) 1998

Det er som vist i figur 3.2 en rekke virkemidler som retter seg inn mot nyskaping. Nedenfor er noen av virkemidlene nærmere presentert.

Etablererstipend

Det stilles ingen krav om at etablererstipendet skal gå til å støtte bedrifter som innebærer nyskaping eller entreprenørskap. Det skal imidlertid ikke gis konkurransevridende støtte, dvs at etablererstipendet ikke skal bidra til at nyetablerte bedrifter konkurrerer ut andre tilsvarende bedrifter i samme område. Tall for 1998 viser at 57 prosent av etablererstipendene over KRDs budsjett gikk til tradisjonell nyetablering mens om lag 24 prosent gikk til nyskaping. Det gis i snitt 100 000 i støtte til hver etablerer, maksimalt støttebeløp er 200 000 pr. person.

Etablererstipendet nyttes i all hovedsak til å støtte etablering av mindre foretak. Det stilles heller ingen minstekrav til størrelse, slik at etableringer som vil gi inntekter tilsvarende et halvt årsverk kan f eks støttes. Etablererstipendet over KRDs budsjett kan gis til alle næringer med unntak av landbruksnæringen. Prioriterte målgrupper er etableringer innenfor det distriktpolitiske virkeområdet, langtidsledige, yrkeshemmede, ungdom og kvinner. Det fokuseres på at oppfølging av mottakere etablererstipend er viktig for å sikre prosjektets overlevelse. Inntil 20 prosent av midlene kan derfor settes av til aktiv oppfølging og opplæring gjennom hele etableringsprosessen.

Det har vært gjennomført flere evalueringer av etablererstipendene, og det er i forbindelse med meldingsarbeidet i KRD igangsatt en ny evaluering av etablererstipendet som skal være ferdig høsten 2000. Tidligere evalueringen, blant annet fra 1995 (Bolkesjø og Jørgensen), viser at omtrent halvparten av de som fikk etablererstipend og etablerte egen virksomhet, sa at stipendene var av avgjørende betydning for de etablerte foretaket. De som tilla stipendet avgjørende betydning for etablering av egen virksomhet hadde imidlertid noe dårligere lønnsomhet enn den gruppen som ikke tilla etablererstipendet avgjørende betydning for etableringen. Det er likevel grunn til å tro at stipendet har bidratt til etablering av flere virksomheter enn det man ellers ville ha fått.

FORNY

FORNY-programmet støtter kommersialisering av forretningsideer som oppstår i universitetene, høyskolene og instituttene. Det er etablert FORNY-prosjekter i alle

landsdeler. Selv om prosjektene er knyttet tett opp til sentrale undervisnings- og forskningsmiljøer i de respektive landsdeler, forutsettes det å kunne betjene alle FoU-miljøene i regionene. Programmet er strukturert rundt følgende tre hovedoppgaver;

- Etablering av infrastruktur som støtter opp om idegenerering fra forskerne med nødvendig service og fokusering på kommersialisering
- Idestimulering med systematisk søk etter forretningsideer blant tilgjengelige forskningsresultater
- Kommersialisering, dvs utvelgelse av ideer og tilskudd til ideutvikling og kommersialisering. Forskerne kan blant annet få støtte til å avklare idéens teknologiske fundament og forretningsmessige potensiale samt hjelp til å sjekke patentmessige forhold og til å utvikle forretningsplanen.

For de idéene som har livets rett, hjelper også FORNY til med kontaktskaping, forhandlinger og lignende med relevante samarbeidspartnere i videreføringen av prosjektet. Det er mellom annet opprettet kontakt med de regionale såkorn fondene, og det er et mål at en viss andel av de prosjekter såkornfondene skal gå inn i, skal være FORNY-prosjekter. FORNY er nylig evaluert og det ble på bakgrunn av dette besluttet at programmet skulle videreføres som FORNY II. Evalueringen (Hervik, Arnestad, Wichsteed, 1997) viste blant at programmet var rimelig vellykket, men påpekte behovet for langsiktig og tålmodig offentlig innsats for å fremme forskningsbasert nyskaping.

ENT-programmet

ENT-programmet er et program hvor SND i samarbeid med TI (Teknologisk institutt) bidrar med kompetanseoverføring ved å finansiere rådgiving for nyskapere. Dette reduserer risikoen i prosjektet både for grunderen og investorene. Målet er å bringe nye, lønnsomme produktideer fram til markedet. Programmet er lagt opp på en slik måte at prosjektene siles ut gjennom deltakelse i fase 0 til 3, der fase 0 er prekvalifisering og fase 3 er etablering av bedrift. Siden starten i 1991 har ca 200 utviklingsprosjekter deltatt i fase 0, mens det så langt er kommersialisert 150 prosjekter.

Såkornfond

Det ble i 1997 opprettet et landsdekkende såkornfond og fire regionale såkornfond som skulle dekke Sørlandet, Vestlandet, Midt Norge og Nord-Norge. I 2000 er det kommet til et femte regionalt fond som skal dekke indre Østlandet. Det offentlige bidrar med ansvarlige lån og med tilskudd til tapsfond tilsvarende 25 prosent av lånebeløpet. Fondene er opprettet som aksjeselskaper eid av private. Privat næringsliv bidrar med 50 prosent av kapitalen i såkornfondene. Målsettingen med fondene er å tilføre prosjekter en kombinasjon av tålmodig kapital og relevant kompetanse. Hvilke prosjekter fondene skal gå inn i bestemmes av fondenes styre. Hvert av såkornfondene har et styre bestående av private investorer. Avkastningen tilfaller aksjeselskapet.

Tilskudd og lån gjennom SND

SND har i tillegg tilskudd og lån (Risikolån, Distriktsutviklingstilskudd og tilskudd til SMB i sentrale strøk) som kan benyttes til nyskaping. Med nyskaping mener SND innovative prosjekter basert på f.eks. ny forretningside, ny teknologi eller nytt produkt. Dette innebærer prosjekter utenfor «etablert næringsvirksomhet». Prosjekter kan ha utgangspunkt i såvel enkeltpersoner, grupper av ressurspersoner, utviklingsmiljøer og bedrifter, forskningsmiljøer (kommersialiseringen) eller være utspring fra etablerte bedrifter (i nye enheter). Målgruppene er såvel oppfinnere, gründere, nyskapere,

forskere og utviklingsbedrifter/miljøer. Nyskappingsprosjektene er risikoprojekter i alle stadier fra idéfase, forprosjekt/analyser, forretnings-/markedsutvikling, oppstart/etablering. Prosjektene vurderes ut fra markedsmulighetene og utsiktene til fremtidig lønnsom verdiskaping. Det kan legges opp til «milepælbasert finansiering». Statistikk fra 1998 viser at andelen av virkemidlene som gikk til nyskappingsprosjekter av de ulike virkemidlene varierer. (Statistikk rapport 1998, Arbeidsnotat 2-99, SND.)

Tabell 3.1: Oversikt over hvordan de ulike virkemidlene fordeler seg på formål nyskaping/nyetablering i 1000 kr (andel beløp i % i parentes) 1998

Virkemiddel	Tradisjonell nyetablering	Nyskaping – nyetablering	Nyskaping eksisterende foretak	Knopp-skyting	Eksisterende næringsliv ^{*)}	Sum
Lavrisikolån	61 540 (15,4%)	14 000 (3,5%)	13 000 (3,3%)	4 500 (1,1%)	306 899 (76,7%)	399 939
Risikolån landsdekkende	13 465 (5,7%)	44 337 (18,9%)	39 020 (16,6%)	3 035 (1,3%)	134 751 (57,4%)	234 608
Risikolån distriktsrettede	82 729 (26,8%)	35 031 (11,4%)	34 819 (11,3%)	7 240 (2,3%)	148 317 (48,1%)	308 136
Garantier	4 610 (11,5%)	13 880 (34,7%)	3 785 (9,5%)	18 750	17 700 (44,2%)	39 994
Bedriftsutviklings tilskudd (BUS)	2 034 (3,8%)	6 915 (12,9%)	13 389 (25,0%)	14 000 (2,6%)	17 166 (32,1%)	53 504
Investeringsstilskudd	144 526 (30%)	34 230 (7,1%)	82 578 (17,2%)	6 086 (1,3%)	213 867 (44,4%)	481 287
Bedriftsutviklings tilskudd	14 626 (8,0%)	35 771 (19,5%)	28 982 (15,8%)	1 070 (0,6%)	103382 (53,2%)	183 831
OFU	0	19 661 (18,1%)	81 245 (74,8%)	0	7682 (7,1%)	108 588
IFU		6 073 (11,0%)	46 598 (84,5%)	0	2475 (4,5%)	55 146
Nyskappingsprg og ENT	500 (1,1%)	39 735 (84,2%)	2 548 (5,4%)	0	4390 (9,3%)	47 173
Etablererstipendet	56 311 (57,0%)	23 355 (23,6%)	520 (0,5%)	30	18623 (18,8%)	98 839
SUM	380 341	272 988	346 484	35 980	975 252	2 011 045
Andel	18,9%	13,6%	17,2%	1,7%	48,5%	99,9%

*) Denne kolonnen omfatter støtte til til kapasitetsutvidelse, videreutvikling, omstilling, strukturtilpassing med mer.

Tilretteleggende tiltak

Fylkeskommunene og kommunene disponerer betydelige midler til tilretteleggende tiltak for næringsutvikling. Midlene skal bidra til å realisere kommunal og fylkeskommunal tilrettelegging for næringsutvikling i distriktene tilpasset de særegne forutsetningene i regionene. Målet er å bidra til å forbedre næringslivets lokale rammebetingelser ved å legge til rette for næringsutvikling ved investeringer i infrastruktur og utviklingsprosjekter. Virkemidlene skal benyttes i tråd med føringer i de regionale utviklingsprogrammene for å sikre en god kobling mellom plan og virkemidler. Det kan gis støtte til tre hovedkategorier av tiltak og prosjekter;

- Støtte til investeringer i fysisk infrastruktur
- Støtte til bruk av kunnskapsrettet infrastruktur som f. eks. å fremme samarbeid mellom skole og næringsliv, IT-prosjekter mv.
- Støtte til tiltaks- og samarbeidsprosjekter som for eksempel stedsutvikling.

I 1998 ble drøye 50 prosent benyttet til fysiske investeringer, om lag 15 prosent til kunnskapsmessig infrastruktur og drøye 20 prosent til regionale tiltaks – og samarbeidsprosjekter.

3.5 Styrker og svakheter ved dagens virkemiddelbruk

Det er i dag et stort tilbud av ulike virkemidler som nyetablerere kan søke om støtte fra, flere virkemidler retter seg inn mot de samme formål. Det kan derfor virke som det offentlige virkemiddeltilbudet er lite koordinert, og mangfoldet av virkemidler kan for nyetablerer eller potensielle entreprenører fortone seg noe uoversiktlig.

Samtidig med at tilbudet av virkemidler er stort kan det synes som at det er behov for økt bevissthet om betydningen av nyskaping og vilje til å prioritere bruken av virkemidler rettet mot nyskaping i virkemiddelapparatet. De virkemidler som er øremerket nyskaping er beløpsmessig små. Generelt nyttes en liten andel av de generelle virkemidlene til nyskaping. Selv om det er stort fokus på nyskaping brukes store deler av virkemidlene til å støtte opp under kommersialisering, konsolidering og omstillingsfasen i en bedrifts eller et prosjekts liv (jfr figur 3.3). Det er derfor rom for at nyskappingsfasen kan prioriteres sterkere i virkemiddelforvaltningen.

Betydningen av oppfølging og kompetansetilførsel fra virkemiddelapparatet framheves i evalueringer av flere av virkemidlene. De virkemidler og programmer som kombinerer tilskudd med kompetansetilførsel synes å være best rettet mot nyetablerernes behov, noe som framheves blant annet i evalueringer av etablererstipendet. Kompetansetilførsel etterspørres og av SNDs kunder. 30 prosent av SNDs kunder ønsker mer råd og veiledning enn hva de får i dag (Bræin et al 1999). Det er et krav at virkemidlene skal bidra til at lønnsomme prosjekter igangsettes. Krav om lønnsomhet til nyetablerte bedrifter stiller store krav til evnen til virkemiddelapparatet til å vurdere potensiell lønnsomhet av helt nye produkter i markedet. SNDs driftseffektivitet vurderes³⁹ etter administrasjonstilskudd i prosent av *gitte* tilsagn. Selv om dette skal sammenholdes med kundenes tilfredshet med virkemiddelapparatet, gir dette lite rom for SND til å bruke store ressurser på å følge opp potensielle søkere, og det kan virke som en stimulans til å konsentrere innsatsen på prosjekter som er enkle å behandle (tradisjonelle formål) og på prosjekter i eksisterende bedrifter. Det bør derfor rettes økt fokus på kompetanseheving i virkemiddelapparatet, og virkemiddelaktørene bør gis økonomisk mulighet til å benytte tilstrekkelig tid på hver enkelt søknad.

Få av virkemidlene fokuserer på betydningen av å få fram flere ideer og prosjekter gjennom å skape møteplasser og utviklign av nettverk.

³⁹ Anbefalinger fra arbeidsgruppe som har vurdert resultatrapporteringssystemet for SND, NHD 1998.

**Tabell 3.2: Oversikt over statlige virkemidler for å fremme nyskaping i næringslivet⁴⁰
Nyetablelninger**

Virkemidler	Målgruppe	Prioriterte formål	Geografi	Finansier/Beløp
Etablererstipend (KRD)	Etablerere	Det kan gis støtte til utviklingsfasen (utvikler du din forretningsidé og planlegger selve etableringen) og til selve etableringen (forretningsidé settes ut i livet og oppstart av selve bedriften).	Landsdekkende	Finansieres av KRD Forvaltes av SND/fylkeskommunene 108 mill kr for 2000
FORNY-II programmet	Universitet, høyskoler og institutter.	Forskerne kan få støtte til å avklare idéens teknologiske fundament og forretningsmessige potensielle samt hjelp til å sjekke patentmessige forhold og til å utvikle forretningsplanen. For de idéene som har livets rett, hjelper også FORNY til med kontaktskaping, forhandlinger og lignende med relevante samarbeidspartnere	Landsdekkende FORNY-prosjektet er etablert på Østlandet, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge	KRD/SND/NFR 44 mill kr i 2000 Videreføres som FORNY II (1999 – 2002)
Entreprenørskap i skolen	Elever i grunnskole og videregående skole	Disse midlene blir brukt til prosjekter for å fremme entreprenørskap i skolen, bl.a. støttes Foreningen Ungdomsbedrifter, og Distriktsaktiv skole ved Høgskolen i Stavanger får årlige driftsmidler for å jobbe med entreprenørskap særlig rettet mot grunnskole, med de jobber også med å utvikle egne arbeidslivskurs, som blir gjennomført ved ulike høyskoler rundt omkring i landet. KUF har et større prosjekt for å fremme entreprenørskap i opplæring og utdanning i Nordland, Møre- og Romsdal og Østfold akkurat nå, og det finnes også ordninger som gjør det mulig for lærere å bli utplassert i arbeidslivet, som type etterutdanning, slik at de får bedre kompetanse om arbeids- og næringsliv, og på den måten kanskje bidrar til mer positive holdninger til næringslivet og næringsetableringer i utdanningssystemet.	Landsdekkende	KUF, ca 5 mill kr Forvaltes av KUF, statens utdanningskontor og utdanningsdirektørene i fylkeskommunen
SVO (Statens veiledningskontor for oppfinnere)	Grundere	Bistår med råd og veiledning til oppfinnere/ grundere. Gir og tilskudd til søknad om patent eller annen industriell beskyttelse, utvikling av tekniske ider, design eller prototyp og stipend til oppfinnere.	Landsdekkende	NHD 15 mill kr i 2000
Designer til leie		Betrakter nyskaperere som sin primære målgruppe	Landsdekkende	

⁴⁰ Denne oversikten fanger ikke opp alle virkemidler rettet mot nyskaping, den gir kun et visst bilde av de virkemidler som er i markedet.

Etablering med ny teknologi (ENT)	Grundere/prosjekt-ideer	Finansierer rådgiverassistanse i tidlige faser av et prosjekt. følger utviklingen i en nyetablering: fra idévurdering, over i en forprosjektfase, så etablering av et selskap og til slutt kommersialisering av produktet.	Landsdekkende	Program i SND regi som finansieres i henhold til etterspørsel. I 1998 ble det brukt om lag 9 mill kr til dette formålet.
--	-------------------------	--	---------------	--

Nyetableringer og nyskaping i eksisterende næringsliv

Virkemidler	Målgruppe	Prioriterte formål	Geografi	Finansier/Beløp
BU-midler	Etablerere og utvikling av småskalaforetak, tilretteleggende tiltak	BU-midlene kan gis til lønnsom næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket. Det kan gis etablererstripend (utviklingsfasen og selve etableringsfasen), investeringsstøtte, tilskudd til bedriftsutvikling	Landsdekkende	LD Forvaltes av SND 612 mill i 2000
Prosjekt-utviklings-tilskuddet	Forsknings-institutter, universitets- og høyskolemiljøer eller næringsliv.	Det kan gis støtte i idé- og utviklingsfasen fram til utformingen av prosjektet er så konkret at det kan vurderes, bl.a. under andre offentlige næringsutviklingsordninger, med sikte på en eventuell kommersialisering Grunnforsknings-prosjekter faller utenfor ordningen	Landsdekkende	Det er forutsatt å bevilge 100 mill. kroner til denne ordningen over 4-års perioden 1999-2002. For 2000 foreslås det 25 mill kr. For ordningen kan iverksettes, må den notifiseres hos EFTAs overvåkingsorgan (ESA).
Distriktutvikling s-tilskudd	Næringsliv i distriktene	Nyetablering, nyskaping, omstilling og kompetanseheving. Spesiell satsing på etablering av nye kunnskapsbaserte og tjenesteytende næringer (KIFT). Støttesatser varierer i henhold til støtteformål (investeringstilskudd, FoU, bedriftsutvikling) og i henhold til distriktpolitisk prioritet.	Distriktpolitiske virkeområde (Sone A-C)	SND (KRD) Tilskudd og tilskudd med betalingsvilkår 819 mill kr for 2000
Kommunale næringsfond	Næringsliv/tilretteleggende tiltak	Tiltak som fremmer nyetablering, nyskaping, omstilling og kompetanseheving skal prioriteres. Først og fremst støtte til tilrettelegging av kommunale næringsområder, stedsopprustning, vannforsyning og ulike samarbeids- og tiltaksprosjekter, men det kan og gis støtte til nyetableringer og til videreutvikling av eksisterende bedrifter. Skal benyttes i tråd med prioriteringer i tråd med Regionale utviklingsprogrammer.	Distriktene (sone A-D)	Midler over KRDs budsjett. Forvaltes av kommunene. 127 mill kr for 2000

Risikolån (landsdekkende og distrikts- rettede)	Næringslivet	Risikolånene kan dekke de aller fleste formål som har med bedriftsfinansiering å gjøre. Risikoprofil på 25%. Innføring av ny teknologi og utnyttelse av forsknings- og utviklingsresultater er også områder som kan finansieres med risikolån. Fra 2000 er det for de distriktsrettede lånene stilt krav om 10% betingede lån. Dvs lån der 50% omgjøres til tilskudd hvis prosjektet ikke oppnår forventet avkastning.		Finansierers over NHD og KRDS budsjetter, Forvaltes av SND Budsjett 2000 420 mill kr distriktsrettet ordning og 240 mill landsdekkende ordning. (bevilgning til tapsfond som er på 25% av låneramme)
Utviklings- tilskudd	SMB	Prosjekter og tiltak som bidrar til utvikling og nyetablering, omstilling, nettverksbygging og kompetanseutvikling prioriteres. Det kan gis støtte til fysiske investeringer, bedriftsutvikling og FoU, ulike programmer.	Landsdekkende	Finansieres over NHDs budsjett. Forvaltes av SND Budsjett 2000 194 mill kr.
Så Kornfond	Nye og eksisterende bedrifter	Målsettingen er å tilføre prosjekter en kombinasjon av tålmodig kapital og relevant kompetanse. Fondene skal gå inn i risikoprojekter med stort verdiskapingspotensial. Prosjektene skal være i en tidlig fase hvor det ordinært er vanskelig å oppnå finansiering i egenkapitalmarkedet.	Landsdekkende	Etablert seks såkornfond i Norge, ett nasjonalt og fire regionale fond (lindre Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge). De regionale fondene vil få kapitalbase på 460 mill. hvis de blir fulltegnede. Landsdekkende har en kapitalbase på 400 mill kr.
Egenkapital – SND invest AS	Nye og eksisterende bedrifter	<i>Styrke bedrifters egenkapitalgrunnlag gjennom tilførsel av aksjekapital og ansvarlig lån. Bedriftene følges aktivt opp, først og fremst gjennom styrerepresentasjon.</i> Investeringer skal skje på forretningsmessig grunnlag og deltar i kapitalutvidelser på samme vilkår som private investorer.	Landsdekkende	SND fikk ved opprettelsen en grunnkapital på 2 mrd kr. SND invest AS har i dag en grunnkapital på 1 810 mill kr og en forvaltningskapital på om lag 2,5 mrd kr.

OFU/IFU	Næringslivet	En OFU- kontrakt er en forpliktende avtale mellom en offentlig etat, f.eks en kommune-, fylkes- eller statlig etat, og en norsk bedrift som påtar seg å utvikle og leverer et nytt produkt eller løsning til etaten. Forutsetningen er et offentlig anskaffelsesbehov som ikke kan dekkes tilfredsstillende gjennom eksisterende tilbud. En IFU-kontrakt er en forpliktende avtale mellom to bedrifter om å utvikle et nytt produkt, prosess eller tjenester som den ene eller begge bedriftene har behov for. Samarbeidet skal være basert på en ny forretningsmessig relasjon mellom partene. Det som utvikles skal representere et vesentlig løft innen et nytt produkt/ område. Staten (ved NHD) har avsluttet sitt engasjement i Venturefond. SIVA er fortsatt medfinansør i enkelte fond.	Landsdekkende	Finansieres over NHDs budsjett. Forvaltes av SND Budsjett 2000 151 mill kr
Venturefond				

Programmer

Virkemidler	Målgruppe	Prioriterte formål	Geografi	Finansør/Beløp
NT-programmet	Næringslivet i Nord-Norge	Bistand til utvikling av produkter og/eller produksjonsmetoder. Prosjektene skal være teknologisk avanserte og ha et stort markedspotensial.	Nord-Norge	KRD, forvaltes av SND men drives av et eget sekretariat lokalisert utenfor SND. 22 mill kr i 2000
Program for inkubatorvirksomhet	Kunnskaps-og forskningsparker, næringsmiljøer og kunnskapsintensiv offentlig virksomhet	Tilrettelagt miljø hvor kunnskapsbaserte bedrifter under etablering i en startfase gis faglig rådgivning, tilgang til et kompetansenettverk og husleie/servicefunksjoner. Et innovasjonsmiljø kan gi støtte til etablering og drift av en inkubator i 5 år. Støtte til frikjøp av arealer som stilles til disposisjon for bedrifter og støtte til ledelse, servicefunksjoner, rådgivning og nettverk.	Landsdekkende, men en spesiell vekt på det distriktpolitiske område.	KRD Forvaltes av SIVA 18 mill kr i 2000
NUMARIO	Utvikling av nærings-virk-somhet i til-knytning til nye marine arter	NUMARIO er et program for å fremme lønnsom næringsutvikling innenfor oppdrett av kveite, skjell og steinbit. Programmet gjennomføres som et samarbeid mellom SND og Forskningsrådet. Økonomisk ramme er 60 mill kr og varighet er 1997-2000. Det er nylig foreslått en forlenning.	Landsdekkende	Bevilgning fra flere dep (FID, LD og KRD) 15 mill i 2000

REGINN			Hovedmålet er å stimulere og iverksette innovasjonsaktiviteter i næringslivet gjennom å styrke prosjektsamarbeidet mellom regionale FoU miljøer og regionalt næringsliv	Utpekte områder	KRD Bevilgning etter søknad. 11 mill kr i 2000.
SMB – kompetanse	SMB/ kunnskapsinst.		Program for rekruttering av personer med høyere utdanning til SMB for å framskynde utvikling og innovasjonsprosesser i bedriftene og bidra til at det etableres økt varig kontakt mellom kunnskapsmiljøer og bedrifter.	Landsdekkende	Finansieres av NHD, KRD og KUF Budsjett 2000 21,5 mill kr
KIFT			Program i regi av SND for å fremme etablering av kunnskapsintensive forretningsmessig tjenesteyting i distriktene.		KRD Bevilgning etter søknad (14 mill kr i 1999)
TEFT	SMB og FoU instituttene		Bidra til at SMB øker sin evne til å ta initiativ og gjennomføre FoU prosjekter. Teknologiattachéer som driver oppsøkende virksomhet overfor SMB.	Landsdekkende	Finansieres over NHD og KRD sine budsjetter. 21,5 mill kr i 2000.
FRAM	SMB		FRAM er et ledelses- og strategitviklingsprogram for små og mellomstore bedrifter. I perioden 1992-99 har over 1900 bedrifter fra hele landet deltatt i programmet. Undersøkelser viser at mer enn ¾ av deltakerbedriftene når målene for strategisk utvikling og lønnsomhetsvekst. FRAM er lagt opp som en kombinasjon av individuelt arbeid og samlinger hvor bedriftene i samme prosjekt møtes. Programmet går over 15 måneder og forutsetter aktiv deltakelse fra daglig leder og andre nøkkelpersoner i bedriften. FRAM har egne sider: http://www.fram-snd.com .	Landsdekkende	Finansieres fra KRD og NHD Forvaltes av SND KRD øremerket 13 mill kr til FRAM i 2000 NHD forutsetter at programmet blir videreført på minst samme nivå som i 1999 (om lag 25 –30 mill).
BIT	SMB		Bransjeorienterte IT - prosjekter for Effektiv Forretningsdrift BIT-programmet er i dag operativt i 21 bransjer. BIT- programmet omfatter: Utvikling av integrerte IT - løsninger tilpasset bedriftenes behov i den enkelte bransje, Effektiv anvendelse av nye IT- løsninger gjennom kompetanse og organisasjonsutvikling, Utvikling av integrerte forretningsprosesser gjennom e-handel BIT har egne sider; http://bit.bransje.net for å komme til BITs egne sider.	Landsdekkende	Finansieres av midler over NHD og KRDs budsjetter etter etterspørsel. Midler benyttet i 1998 40 mill kr.

Rådgivnings- og veiledningsapparatet

Bedin er en felles inngangsport på Internett for bedrifter, rådgivningsmiljø og offentlig forvaltning som ønsker enkel tilgang til relevant offentlig næringslivsinformasjon. Innholdet er avgrenset til offentlig informasjon som er representert på Internett av offentlig eller representant for offentlige informasjonskilder. Bedin ble åpnet 19. mai 1998 av statsråd Lars Sponheim og drives av Veiledningsinstituttet i Nord-Norge (VINN) på oppdrag av Nærings- og handelsdepartementet. <http://www.bedin.no/>

Narviktelefonene; Narviktelefonene er en svartjeneste lokalisert ved VINN i Narvik som tilbyr næringsrelatert informasjon fra det offentlige til etablerere og allerede etablerte bedrifter. Skjemaer, brosjyrer og annet informasjonsmaterieell viderefremmes. Tjenesten er gratis.

Næringsvennlige kommuner; Prosjektet har to hovedmål; Forbedre samhandling og dialog mellom kommune og næringsliv slik at kommunene skal kunne videreutvikle sin tjenesteproduksjon og service overfor næringslivet
Vi ønsker å utvikle og formidle gode eksempler på hvordan kommuner kan forbedre sin tjenesteproduksjon for å bli mer næringsvennlige. Vi ønsker at kommunenes forbedrede tjenesteproduksjon skal være merkbare av både næringslivet og av kommunens ansatte.

Tilrettelegging av næringsareal

Virkemidler	Målgruppe	Prioriterte formål	Geografi	Finansiering/Beløp
Tilrettelegging for næringsutvikling	Næringsliv	Målet er å bidra til å forbedre næringslivets lokale rammebetingelser ved å legge til rette for næringsutvikling ved investeringer i infrastruktur og utviklingsprosjekter. Virkemidlene skal benyttes i tråd med føringer i de regionale utviklingsprogrammene for å sikre en god kobling mellom plan og virkemidler. Det kan gis støtte til tre hovedkategorier av tiltak og prosjekter; Støtte til investeringer i fysisk infrastruktur, Støtte til bruk av kunnskapsrettet infrastruktur som f. eks. å fremme samarbeid mellom skole og næringsliv, IT-prosjekter mv., Støtte til tiltaks- og samarbeidsprosjekter som for eksempel stedsutvikling.	Sone A, B, C og D av de distriktpolitiske virkeområdene	KRD Forvaltes av fylkeskommunene og KRD 239 mill kr i 2000

4 Entreprenørskapsstrategier i regionalpolitikken

4.1 Mot en slagkraftig strategi for entreprenørskap?

Basert på den foregående gjennomgangen kan det oppsummeres at orienteringen mot entreprenørskap i varierende grad er formulert på ulike politikkområder. Blant de områder vi har gjennomgått, er entreprenørskapsdimensjonen svakest formulert innenfor landbrukspolitikken der sentralisert styring fortsatt er det dominerende perspektivet. Den er tydeligere innenfor næringspolitikken generelt og i regionalpolitikken, og den er kanskje klarest formulert innenfor utdanningspolitikken. Innenfor andre områder som IT-politikken og FoU-politikken er entreprenørskapsperspektivet mer diffust, selv om det implisitt kan sies også å ligge inne en del der.

Det er en rekke virkemidler som på ulike måter støtter opp om entreprenørskap. Det er imidlertid et gjennomgående trekk at en relativt begrenset andel av ressursene brukes på entreprenørskap, dvs. nyskapende etableringer. Det vesentlige av virkemidlene går til utvikling av det bestående næringslivet. I den grad det gjelder nyetableringer, er det mye som ikke gjelder nyskaping. Innenfor skoleverket bærer situasjonen en del preg av at det er fint formulerte mål og planer, men ressursmessig er det betydelig flaskehalser slik at de gode intensjonene i begrenset grad implementeres. Det kan også reises spørsmål om den forretningsmessige orienteringen, som er det essensielle ved entreprenørskap, er tydelig nok i skoleverket.

Videre kan det pekes på at mye av virkemidlene er rettet mot individer og enkeltforetak, mens lite er rettet mot mer generell utvikling av miljøer og arenaer. Siden entreprenørskap i stor grad er noe som skjer i miljøer, er det en viktig mangel med politikken at den ikke i større grad har miljøer som fokus.

Generelt er det derfor svært mye å gå på før man kan sies å ha utformet en slagkraftig politikk for entreprenørskap. Dels går dette på at det ikke er gjennomtenkt konsekvent hva en systematisk satsing på entreprenørskap vil kunne innebære på de ulike politikkområder. Dels er de ressurser som kanaliseres mot entreprenørskap relativt beskjedne. En forholdsvis stor andel av midlene går til bestående næringsliv eller lite nyskapende etableringer.

En effektiv politikk for entreprenørskap dreier seg ikke bare om virkemidlenes størrelse i millioner kroner, men kanskje like mye på hvilke måter de settes inn, dvs. i hvilken grad de virkelig innrettes for å påvirke det entreprenørielle systemet på en gunstig måte. Med referanse til betraktninger rundt dette i kapittel 1, kan følgende områder blinkes ut som vesentlige i en strategi for entreprenørskap:

Utvikling av de menneskelige ressursene – human kapitalen. Entreprenørskap skjer ved at mennesker handler. En viktig forutsetning for et entreprenørielt klima og et dynamisk næringsliv er at man har handlende mennesker. Det dreier seg om mennesker med interesse for og holdninger for å sette i gang egen virksomhet, og med kompetanse for dette. I forhold til en slik strategi blir særlig satsingen i utdanningssystemet sentralt

Utvikling av entreprenørielle miljøer. De handlinger som mennesker utfører, er i stor grad avhengig av de miljøer de handler innenfor. I sine nærmiljøer ser de rollemønstre, møter inspirasjon og motstand. Her finnes gjerne en vesentlig del av de ressursene som de er avhengig av for å organisere ny virksomhet –

samarbeidspartnere, støttespillere, potensielle kunder og leverandører, investorer m.v. Kunnskap om entreprenørskap peker klart i retning av betydningen av sosiale nettverk – nye virksomheter blir for en vesentlig del organisert via de personlige nettverk som aktører har. Derfor blir den sosiale kapitalen og hvordan den er organisert i et område av stor betydning. Dette vil igjen være klart relatert til den bestående næringsstrukturen.

Utvikling av finansielle ressurser for entreprenørskap. Enhver ny virksomhet krever tilgang på finansielle ressurser. Dette kan skaffes på mange måter, gjennom egen kapital eller gjennom annen uformell risikokapital, og gjennom ulike offentlige og private finansieringstilbud. Det kan reises spørsmål om i hvilken grad det er finansielle flaskehals for entreprenørskap. En vanlig oppfatning er at det ikke er penger det står på, men gode ideer. Vi har imidlertid indikasjoner på at særlig i en tidlig fase der risikoen er spesielt høy, er det behov for mer midler. Denne fasen kan sies å være viktig for å få fram flere ideer. Derfor blir også utvikling av finansielle ordninger en viktig del av en strategi for entreprenørskap.

Utvikling av gunstige rammebetingelser. I et samfunn der entreprenørskap er viktig, er det sentralt å ha rammebetingelser som formidler inntrykk av at nyskaping verdsettes, og at man ikke opplever for mye barrierer og motstand når man ønsker å gjøre noe nytt. Dette krever på den ene siden en velutviklet og gunstig infrastruktur (kommunikasjoner, tilgang fysiske fasiliteter). På den andre siden må ordninger som skaper problemer for utvikling av virksomheter og som gir ugunstige konkurransebetingelser i forhold til andre land fjernes.

Disse punktene vil være utgangspunkt for det etterfølgende forslag til strategi for entreprenørskap. Før vi går inn på dette er det imidlertid viktig å reflektere noe over de regionale kontekstene som entreprenørskapsstrategiene skal implementeres innenfor.

4.2 Det regionale dilemmaet

Nesten uansett hvordan man vil stimulere til mer entreprenørskap, så vil det sannsynligvis ha større effekter i sentrale enn perifere strøk. Det kan derfor bli et dilemma for regionalpolitikken at en vellykket entreprenørskapsstrategi kan bidra til å forsterke sentraliseringen. Dette henger sammen med flere forhold:

1. Generelt forekommer mest entreprenørskap i sentrale områder. Det må riktignok tas forbehold om at det finnes noen dynamiske områder i mer perifere deler av landet som avviker fra dette, men tendensen for disse er at de ligger nært til et byområde som har en viktig funksjon for den samlede dynamikken i regionen (jfr. Sunnmøre og Jæren). Det er videre en klar tendens til at blant nyetableringer er nyskapingen og vekstkraften størst i byområder (jfr. Spilling 1998a).
2. Det er i alle miljøer tendenser til at eksisterende næringsstrukturer virker konserverende, dvs. at mye ressurser brukes på å opprettholde og videreutvikle bestående næringsliv. I den grad næringslivet er framtidsrettet dynamisk, er ikke dette noe problem. Det er imidlertid klare tendenser til regionale ubalanser ved at de mest framtidsrettede og dynamiske deler av næringslivet er konsentrert i de mest sentrale områder. Det er også de sentrale områder at næringslivet er mest mangfoldig og gir flest koplingsmuligheter. Gjennom dette skapes antakelig større grad av åpenhet for å prøve nye ting.
3. Som en følge av dette vil problemet med 'innestenging' (lock in – Grabher 1993) være størst i de perifere områder. Her er næringsgrunlaget som

hovedregel mest snevert, og viktige deler av det er knyttet til næringer i klar stagnasjon og tilbakegang. Det er også i de mest perifere miljøer at man har de tetteste sosiale miljøene, og slike miljøer kan representere viktige barrierer mot å gjøre nye ting.

Man kan kompensere for dette ved å rette virkemidler inn mot de mest perifere deler av landet og utelate å gjøre noe i forhold til de sentrale strøk. Problemet da er imidlertid at man ikke vil utnytte potensialet for nyskaping i sentrale strøk, noe som er viktig for en samlet nasjonal utvikling. Mye av de ressurser som utviklingen i mer perifere strøk er avhengig av, skapes dessuten i sentrale strøk. Det er derfor vanskelig å tenke seg en bred entreprenørskapsstrategi uten at det satses både i sentrale og perifere områder.

De regionale rammene som satsingen på entreprenørskap skjer innenfor, blir derfor svært viktige. Som vi har vært inne på i kapittel 1, er et dynamisk næringsmiljø avhengig av at man har en viss 'kritisk masse' av aktører og næringsvirksomhet, og at de representerer en viss grad av mangfold med forskjellige muligheter til å skape 'nye kombinasjoner'. Selv om begrepet 'kritisk masse' ikke er noe entydig, og dessuten vil kunne variere med for eksempel hva slags næringssektor man arbeider med, bør det være en viss størrelse på en region, og satsingen innenfor en region bør legge opp til å utvikle et dynamisk samspill mellom de sentrale og perifere delene av regionen.

Ideen med 'robuste regioner', som ble introdusert i forbindelse med den forrige regionalmeldinga, kan passe inn i en slik strategi. Man kan imidlertid med fordel være mer presis i å avgrense slike regioner. Poenget med en 'robust region' bør være at den skal være av noe størrelse, slik at den har en viss kritisk masse og et visst mangfold. En robust region bør inneholde områder som har en viss grad av vekst og dynamikk. I regionale utviklingsstrategier bør det så fokuseres på regionenes samlede potensialer for utvikling.

4.3 Strategi for utvikling av menneskelige entreprenørressurser

Det sentrale for entreprenørskap og en mer dynamisk næringsutvikling er tilstrekkelig tilgang av mennesker med forretningsideer og kompetanse, og som har tilstrekkelig pågangsmot og handlingsevne til å sette ideene ut i livet. Derfor er en strategi for å utvikle de menneskelige ressursene for entreprenørskap sentralt. Siden det først og fremst er gjennom utdanning på ulike nivåer at dette oppnås, foreslås det en massiv satsing på entreprenørskap i skole og utdanning på alle nivåer fra førskole til videregående skole, og på høyere utdanning og etter- og videreutdanning.

Selv om alle nivåer er viktige, er trolig de mest sentrale nivåene grunnskole og videregående skole, og de etterfølgende momenter er først og fremst relevant i forhold til dette.

Som det framgår av kapittel 2.3, er ikke det å satse på entreprenørskap i utdanningen noe nytt. Det vil si at det bør satses videre på de strategier som allerede anvendes, nemlig strategier knyttet til distriktsaktiv skole, ungdomsbedrifter og partnerskap skole-næringsliv.

Vi har imidlertid konstatert to typer problemer i forhold til disse strategiene. Det ene er spørsmålet om de er tydelige nok i forhold til å fokusere på forretningsstrategier. Det andre er at de så langt anvendes i altfor begrenset omfang – relativt få skoler er involvert, og på de skolene som er involvert, er det bare en mindre andel av elevene som har et reelt tilbud om deltakelse. Det kreves derfor et stort løft for at

tilbud om entreprenørskap i skolen skal nå ut til alle som er interessert, og at tilstrekkelig næringslivsorientering og kontakt med næringslivet skal bli en realitet for alle elever i skoleverket.

Skal dette oppnås, må det videre gjøre en stor innsats i forhold til lærerne som skal tilrettelegge for dette, og det må utvikles et aktivt samspill mellom skolene og det lokale næringslivet.

Erfaringer fra noe av det som har skjedd til nå (som riktignok er i en relativt sped begynnelse mange steder), er at skolenes lærerressurser er meget begrensede, og at aktivitet kan være avhengig av en lokal ildsjel for å få noe i gang. Noen erfaringer peker også i retning av at det forretningsmessige i prosjektene er lite utviklet, og f.eks. at det er lite bevissthet blant deltakende elever på markedstrategier, markedspotensialer og det samlede forretningsmessige i de prosjektene de driver med.

Skolene er også svært avhengig av å ha en velvillig ledelse. Det kan derfor være viktig med bearbeiding av skoleledelser for å motivere til å prioritere entreprenørskap.

Følgende foreslås: Innenfor grunnskole og videregående skole bør det tilrettelegges undervisningsopplegg som innebærer at:

1. alle elever gis opplæring i elementære forretningsmessige prinsipper (obligatorisk)
2. alle elever gis relevant næringslivskunnskap og gis kontakt med lokalt næringsliv gjennom bedriftsbesøk o.l. (obligatorisk)
3. alle elever har et reelt tilbud om entreprenørskapsopplæring og –praksis gjennom arbeid med elevbedrift e.l. (valgfag)
4. skolene arbeider med å tydeliggjøre at det er muligheter for entreprenørskap innenfor alle typer fagområder
5. skolene utvikles til å bli arenaer som kan fungere som møteplasser mellom næringsliv, finansieringsinstitusjoner, veiledningsapparat m.v., slik at elevene kan bli kjent med muligheter for utvikling av nettverk mot disse.

For at dette skal skal fungere, kreves det at:

6. det utvikles entreprenørielle miljøer i skolene
7. det nedlegges mye arbeid i utvikling av fagplaner og pedagogiske opplegg, og at det utvikles større kapasitet i tilbud som skal kvalifisere lærere
8. det bygges opp tilstrekkelig kompetanse blant et tilstrekkelig antall lærere
9. det utvikles et tilstrekkelig samspill mellom skolene og næringslivet.

Også på høyskolenivået er det viktig at det utvikles tilbud om entreprenørskap. Dette er foreløpig bare systematisert ved noen ganske få høyskoler. Det bør være et mål at tilbud om entreprenørskap gis som kompetansegivende valgfag ved alle høyere utdanningsinstitusjoner. Det er viktig at det på disse institusjonene tydeliggjøres at muligheter for entreprenørskap finnes i forhold til alle fagområder.

Ved siden av slike strategier for å utvikle de menneskelige ressursene som finnes i de ulike miljøene, kan det være viktig for lokale myndigheter, spesielt i mer perifere strøk, å arbeide for å tiltrekke seg entreprenører og investorer utenfra. Ett forhold som taler for dette er at alle miljøer trenger 'friskt blod', det vil si at det kan være sunt at noen kommer utenfra og vurderer lokale muligheter med 'friske øyne'. Dernest kan tilgang til krefter utenfra være nødvendig for å få tilstrekkelig tilgang på kompetanse og f.eks. finansielle ressurser.

Det er derfor viktig å føre en åpen politikk med sikte på å utvikle det lokale grunnlaget i form av human kapital for entreprenørskap.

Det bør satses på alle skoler og andre utdanningsinstitusjoner over hele landet, dvs at det ikke praktiseres noen form for regional differensiering av tiltak. Derimot kan det være legitimt at akkvisisjonsstrategier (innhenting av entreprenører og investorer utenfra) gis en regional differensiering.

4.4 Strategi for utvikling av entreprenørielle miljøer

Entreprenørskap er svært avhengig av miljøer. Som poengtert i kapittel 1 er ulike miljøfaktorer sterkt bestemmende for både omfanget av entreprenørskap og hva slags typer virksomheter som entreprenørskap resulterer i. Dette henger sammen med flere forhold:

- Nærmiljøet gir ulike rollemodeller, det vil si eksempler på hvordan ting kan gjøres i praksis. Miljøer som har mange eksempler på entreprenørroller kan antas å ha stor overføringseffekt til den oppvoksende generasjon, mens miljøer som er fattige på denne type rollemodeller, gir få impulser til entreprenørskap.
- Nærmiljøet definerer på ulike måter de muligheter som eksisterer for entreprenørskap. Entreprenørskap innebærer å kombinere i hovedsak kjente ressurser på nye måter. Tilgang på informasjon, kjennskap til ulike typer kompetanser og andre ressurser setter rammer for potensielle entreprenørers handlinger. Mye av dette formidles gjennom lokale miljøer. De lokale miljøene har dermed stor betydning, dels ved at de åpner for ulike muligheter, dels ved at de setter begrensninger.
- Sosiale nettverk har stor betydning for utvikling av ny virksomhet. Nye virksomheter blir for en vesentlig del organisert via de sosiale nettverkene en person har, og dette vil i stor grad være knyttet til lokale miljøer. Hvordan lokale miljøer fungerer sosialt, og hvordan sosiale forhold er strukturert, er derfor av stor betydning for potensialet for entreprenørskap.

Generelt kan dette oppsummeres i at den sosiale kapitalen har stor betydning for entreprenørskap. Med sosial kapital menes de ressurser en person kan skaffe ved hjelp av sine kontakter. Dette er selvsagt ikke bare knyttet til lokale miljøer, nettverk går på tvers av geografiske grenser. Og med økende reiseaktivitet og utvikling av internettbaserte realsjoner, kan personlige nettverk ha ubegrenset geografisk utbredelse.

I praksis er imidlertid personlige relasjoner i stor grad knyttet til lokale miljøer. Lokale miljøer fungerer som viktige arenaer for utvikling av nye virksomheter. Det er derfor viktig å arbeide systematisk på dette nivået for utvikling av mer entreprenørielle miljøer.

En viktig strategi for utvikling av miljøer for entreprenørskap er å etablere nye arenaer. Slike arenaer er viktige av flere grunner, de kan bidra til:

- å synliggjøre de ressurser, kompetanser m.v. som er tilgjengelige i ulike miljøer
- å mobilisere nye grupper med potensial for entreprenørskap
- å øke muligheten for koplinger mellom ulike aktører i lokalmiljøet såvel som med aktører andre steder og på denne måten bidra til å åpne opp i miljøet
- generelt å øke bevisstheten i lokale miljøer om muligheter for entreprenørskap.

Det er ikke noe nytt at man har ulike fora for utveksling av informasjon og utvikling av nettverk blant folk i næringslivet. Tvertimot er det lange tradisjoner på dette området. Men nye utviklingstendenser krever nye organisasjonsformer, og det kan være et tegn på framveksten av det nye at det for tiden utvikles en rekke nye typer

fora. Eksempler på dette kan være First Tuesday (jfr. boks 4.1) og Update⁴¹ som på ulike måter har etablert møteplasser mellom personer som arbeider med oppstart av nye virksomheter, investorer og personer som tilbyr ulike former for tjenester.

Det nye ved disse organisasjonene er ikke at de skaper møteplasser i seg selv, men at de skaper møteplasser for aktører som ikke har hatt noen møteplass i de tradisjonelle foraene. Det er altså andre eller 'nye' grupper som de er rettet mot, gjerne unge folk, og de er i stor grad forankret i 'nye' næringer, det vil i denne sammenheng si IKT.

Boks 4.1 – First Tuesday

First Tuesday er en uformell møteplass for folk som arbeider med IT-relatert forretningsutvikling. Her møtes gründere, investorer og personer som tilbyr ulike former for service, og de utveksler ideer og knytter kontakter. First Tuesday ble startet i London tidlig i 1999. Navnet henspiller på at arrangementet finner sted den første tirsdag i hver måned.

På kort tid har First Tuesday blitt spredd til de fleste europeiske storbyer. I Norge startet det opp i Oslo i august 1999 og har hatt stor oppslutning. Det anvendes normalt deltakerbegrensning på rundt 300-350, mens påmeldingen gjerne er det dobbelte. På april-arrangementet (2000), som ble arrangert i Hangar 4 på Fornebu og der det ikke var nødvendig med deltakerbegrensning, var det nærmere ett tusen deltakere.

I Norge har First Tuesday spredd seg videre til Stavanger, Bergen og Trondheim, og er våren 2000 under oppstartning i Mjøsregionen (Lillehammer, Gjøvik og Hamar).

Arrangementer i First Tuesday er svært uformelle, de finansieres av sponsorer, og det er fri adgang for de som er raske nok med påmeldingen. Det er fri servering (bar og kanapeer/snitter e.l.), det formelle programmet består gjerne av en kort presentasjon av en vellykket IT-bedrift, og ellers er det meste basert på uformelle kontakter og at det skal fungere som arena der nye kontakter etableres. Hva som kommer ut av dette, er opp til de enkelte deltakere.

First Tuesday har hittil arbeidet ikke-kommersielt, men det arbeides med planer om å utvikle forumet kommersielt.

At slike arenaer har en grensesprengende funksjon, eller i alle fall grenseoverskridende, er sentralt. Retorisk kan man si at halvparten av det næringslivet som eksisterer om ti år, enda ikke er utviklet.⁴² Mange av de aktørene som skal skape og lede dette næringslivet, kjenner vi ikke i dag. Med stor grad av sikkerhet kan vi si at mange av dem kommer til å være out-sidere i forhold til de aktører som idag dominerer i næringslivet. Mange av de nye virksomhetene kommer til å utfordre det som idag oppfattes som vanlige måter å drive næringsvirksomhet på.

Av denne grunn er det viktig at nye fora ikke er for bundet opp til bestående næringsliv og de grupper som dominerer dette, men er åpne og inkluderende i forhold til nye grupper. De bør bevisst sikte mot å inkludere 'outsidere' i næringsutviklingen, og det bør vektlegges å utvikle heterogene miljøer der ulike typer interesser og aktører slipper til. Det er i spenningsfeltet mellom ulike perspektiver og interesser at det

⁴¹ Dette er et Oslo-basert nettverk som arbeider mye etter de samme prinsipper som First Tuesday, men på en langt mer forpliktende måte. Miljøet er mye mindre enn i First Tuesday, det arbeides systematisk med kontaktskaping, det er hyppigere møter og ulike arbeidsgrupper er nedsatt.

⁴² Når det her formuleres om et 'retorisk' poeng, er det ut fra at det er vanskelig å skaffe presis dokumentasjon om dette. Som gjennomgått i kapittel 1, er det betydelig utskifting av foretak, bedrifter og arbeidsplasser i næringslivet på få år. Men en del av dette er 'resirkulering' av ressurser. Grensene mellom hva som er nytt og ikke-nytt er flytende, slik at det er vanskelig å si noe presist om hvor mye som på et gitt tidspunkt er nytt i forhold til et tidligere tidspunkt. Endringstakten er imidlertid stor, og det er hovedpoenget her.

største potensialet for nyskaping utvikles – gitt at motsetningen kan håndteres på en befruktende og ikke hemmende måte.

I dette ligger også at tradisjonelle maktsentra og undertrykkende sosiale og kulturelle strukturer må utfordres, slik som de eksempelvis har kommet til uttrykk i senere tid i det indre Østlandet under betegnelser som ‘gubbevelde’ og ‘bygdedyret’.

En måte å stimulere interessen for entreprenørskap på, og dermed å bidra til et mer positivt miljø for entreprenørskap, er å arrangere kampanjer og konkurranser. I liten skala har man ansatser til dette gjennom Foreningen ungdomsbedrifter som har regionale messer der ungdomsbedrifter presenteres, og der det deles ut priser til de beste bedriftene. Dette har foreløpig et relativt beskjedent omfang. Et opplegg som gjennomføres i noe større skala, er Venture Cup 2000. Dette er initiert av konsultentselskapet McKinsey, og gjennomføres i løpet av år 2000 i samarbeid med Handelshøyskolen BI og universitetene i Bergen, Oslo og Trondheim (se boks 4.2).

Venture Cup er en konkurranse i å utvikle gode forretningskonsepter, og de beste konseptene belønnes med pengepremier. Konkurransen er gjenstand for omfattende markedsføring, og den følges opp med undervisning og en rekke miljøskapende aktiviteter.

Boks 4.2 – Venture Cup

Etter initiativ fra konsultentselskapet McKinsey blir det i løpet av år 2000 gjennomført en nasjonal konkurranse i utvikling av forretningsplaner. Dette arrangeres under navnet Venture Cup 2000. Dette er et opplegg som McKinsey tidligere har organisert i flere andre europeiske land, blant annet i Sverige. Venture Cup 2000 organiseres i samarbeid mellom McKinsey, Handelshøyskolen BI, Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og NTNU i Trondheim.

Det sentrale i arrangementet er en konkurranse om utvikling av forretningsideer. Konkurransen er åpen for alle, men markedsføres særlig mot ansatte og studenter i de deltakende høyskoler og universitet. Konkurransen er organisert i tre faser. Fase 1 innebærer å utarbeide et enkelt forretningskonsept på inntil to sider. De beste forslagene honoreres med priser på kr. 5000. Fase 2 innebærer utvikling av en noe mer omfattende forretningside, og prisene økes til kr. 15.000. I fase 3 leveres en fullstendig forretningsplan, og pris til beste plan er på 200.000 kroner.

Det er organisert en jury med kjente foretningsspersoner, og det etableres et nettverk av personer med ulike kompetanser som deltakerne i konkurransen kan benytte seg av.

Det gjennomføres et faglig program i forbindelse med konkurransen. Dette består dels av en forelesningsserie rundt start av egen virksomhet og arbeid med utvikling av forretningside og forretningsplan. I tillegg arrangeres tema-møter som skal bidra til å skape et miljø rundt konkurransen, og der programmet bl.a. består i at personer med erfaring fra start av egne virksomheter, formidler sine erfaringer.

Møtene og forelesningsseriene arrangeres parallelt i Oslo, Bergen og Trondheim.

Starten av Venture Cup har vært en betydelig suksess. På et åpningsmøte arrangert i det største auditoriet på Blindern i mars var det ca 500 personer til stede, og forelesningsserien om start av egen virksomhet har samlet over 200 deltakere (gjelder i Oslo).

Det som kan oppnås med organisering av denne typen konkurranser, kan sammenfattes i følgende:

- det skapes økt oppmerksomhet for og legitimitet rundt entreprenørskap
- vellykkede entreprenører trekkes fram som rollemodeller

- det virker mobiliserende og stimulerende overfor personer som har ideer til å starte ny virksomhet
- det virker miljøskapende – utvikling av nettverk mellom kommende entreprenører og mellom entreprenører og veiledere.

I tilfellet Venture Cup kan det også være en effekt at det blir konkurranse mellom de ulike samarbeidende institusjoner. Dette kan stimulere til større bevissthet om hvordan institusjonene i sin daglige virksomhet påvirker til og tilrettelegger for entreprenørskap.

Ut fra de positive erfaringene med Venture Cup 2000 bør det vurderes å organisere en bredt anlagt nasjonal konkurranse i entreprenørskap. Dette kan organiseres etter regioner og aldersnivå for deltakerne. Eksempelvis kan det tenkes en konkurranse knyttet til arbeidet med elevbedrifter i grunnskole og videregående skole, og en åpen konkurranse for øvrige aldersgrupper. Videre kan det antydes en regional organisering, f.eks. basert på de ulike fylker, og at dette føres videre i en nasjonal finale. Gjennomføringen bør videre være basert på en kombinasjon av nasjonale og regionale tiltak, og slik at det inspireres til konkurranse mellom ulike regioner om å komme fram med de beste ideene, og til fremme regionale tiltak for å utvikle miljø for entreprenørskap.

Når det gjelder midler til slike tiltak, kan det anføres at etableringen av nye fora i seg selv neppe vil kreve nye ressurser. Dette kan lokale og regionale aktører iverksette basert på tilgjengelige ressurser. Dermot vil en bredt anlagt nasjonal kampanje og konkurranse i entreprenørskap være relativt ressurskrevende og trenge tilgang av 'friske' midler.

Et siste punkt som skal berøres i denne delen, er betydningen av ulike former for infrastruktur for å skape et gunstig miljø for entreprenørskap. Det er tidligere i rapporten understreket betydningen av utviklingen av IKT-infrastruktur. Slik infrastruktur gir i seg selv lite ny næringsvirksomhet, men det at infrastrukturen utvikles, kan være en viktig forutsetning for at ulike aktører ser muligheter for å starte ny virksomhet. Dette kan enten være rene e-virksomheter, eller virksomheter der bruk av IKT i daglig virksomhet er sentralt, og det gjelder etter hvert for de fleste virksomheter. Utbygging av bredbåndsnett i store deler av landet er derfor viktig, og dette synes å være klart erkjent av myndighetene.⁴³

En annen type infrastruktur som kan være svært miljøskapende, er de mange tiltak som har kommet i senere tid av typen forskningsparker, kunnskapsparker, næringshager og inkubatorer. Dette er viktige tiltak for å stimulere til entreprenørskap. At det nå satses på utvikling av slike tiltak i mange miljøer, må vurderes som svært positivt. Det er i denne sammenheng også interessant å konstatere at dette ikke bare skjer i offentlig regi, men at et stigende antall private aktører, som enkelte av de større konsultantselskapene, engasjerer seg på dette området, f.eks. med utvikling av inkubatorer.

Siden dette hovedsakelig er nokså nye tiltak (gjelder spesielt kunnskapsparkene, næringshagene og den nye generasjonen av inkubatorer), er det ikke grunnlag for å foreslå å gjøre mer på området foreløpig. Det er imidlertid viktig å følge utviklingen. Det kan være en fare for at flere av tiltakene i større grad innebærer en omlokalisering av bestående virksomheter enn at de stimulerer til å skape ny virksomhet, men dette gjenstår eventuelt å se. På grunnlag av utviklingen i nærmeste framtid og de erfaringer som gjøres, bør det vurderes om de aktuelle tiltakene skal spres til enda flere miljøer.

⁴³ Jfr utredningene "Bredbånd til hele landet – forslag til nasjonal satsing." Rapport fra interdepartemental arbeidsgruppe om bredbånd. 13. april 2000.

En viktig funksjon av å utvikle mer entreprenørielle miljøer, er at det vil bidra til å få fram og utvikle flere ideer til ny forretningsmessig virksomhet. Et poeng med slike miljøer er at det vil utvikle kulturer som er bedre i stand til å bedømme hva som er forretningsmessig realistisk. Derfor er møtet mellom potensielle entreprenører og investorer eller andre finansieringskilder av spesiell betydning. Idéhavere vil ha behov for å vite hvilke krav investorer stiller til gode prosjekter slik at de utvikler evnen til å utvikle den forretningsmessige siden.

Det ser ut til å være en vanlig forestilling at det rundt i de mange miljøer finnes mange personer med gode, men ikke utnyttede ideer, og at det derfor bare gjelder å få ideene fram. Så enkelt er det imidlertid ikke. Ideer som finnes på denne måten vil som hovedregel neppe være særlig egnet for utvikling av ny forretningsmessig virksomhet, fordi mange idéhavere står fjernt fra næringslivet. Ved å utvikle miljøer med tettere kontakter mellom ulike parter, vil evnen til å tenke forretningsmessig kunne bli bedre utviklet. Dette vil kunne virke befordrende på å få fram flere ideer med større forretningsmessige potensialer.

4.5 Strategi for utvikling av finansielle virkemidler

Enhver ny virksomhet krever tilgang på finansielle ressurser, og dette kan skaffes fram på mange måter. Det vanligste er privat kapital tilhørende den eller de som iverksetter den nye virksomheten, eventuelt supplert med annen uformell risikokapital. Ut over dette finnes en rekke offentlige og private finansieringstilbud som dekker ulike typer behov.

Det sies ofte at det ikke er kapitaltilgangen som er problemet i norsk næringsutvikling, men at det er tilgangen på gode ideer. En god ide vil ikke ha noe problem med å skaffe tilstrekkelig finansiering. Dersom dette er riktig, er det også en riktig strategi å stimulere mer til ideskaping og å bringe fram flere forretningsideer, slik det er skissert i de foregående avsnittene.

Men det er også grunn til å interessere seg for om finansieringsmulighetene er tilfredsstillende. Vi konstaterer i denne forbindelse at det ikke finnes oppdatert og presis informasjon om flaskehalser i forhold til finansiering av nye foretak, og at Nærings- og Handelsdepartementet nylig har tatt initiativ til å få dette spørsmålet utredet.⁴⁴ Som det framgår av dette initiativet, og som vi har indikasjoner på gjennom materialet presentert i kapittel 3, er det grunn til å anta at det er begrenset tilgang på kapital for finansiering av den tidlige og mest risikobetonte fasen av nye forretningskonsepter. Det er videre vansker med å få finansiert arbeid med FoU i næringslivet. Og som vi har konstatert tidligere i rapporten, brukes en forholdsvis liten andel av de samlede økonomiske virkemidler i næringslivet til nyskapende nyetableringer.

Det kan videre pekes på at det er svært vanskelig for nyetablerere i sentrale områder å få etableringsstipend, og fra aktører som forvalter FORNY-midler rapporteres det om at behovet for slike midler er langt større enn det som står til rådighet.

På den private siden er det antakelig rikelig med kapitaltilgang, men det er indikasjoner på at det private kapitalmarkedet er tilbakeholdende i forhold til nye typer virk-

⁴⁴ Nærings- og Handelsdepartementet (NHD) har i et notat av 11.04.00 om "Utredning om det norske markedet for næringsfinansiering" invitert noen miljøer i Norge til å komme med tilbud på en utredning. Utredningen planlegges gjennomført i inneværende år.

somhet slik de utvikles innen for IKT og mer generelt kunnskapsbasert virksomhet.⁴⁵ Den type arenautvikling vi for tiden er vitne til, og som det kan støttes opp om gjennom framtidig virkemiddelbruk, er viktig for å bedre kontakten mellom entreprenører og private finansieringskilder. Siden lokale banker er den viktigste finansieringskilden for store deler av næringslivet, og at de i tillegg representerer en viktig positiv miljøfaktor,⁴⁶ ligger det et stort potensial i at bankvesenet er aktive bidragsytere i den arenautvikling som trenges. Men siden bankvesenet generelt er tilbakeholdende med å gå inn med risikokapital, er det viktig at bankenes rolle i denne arenautviklingen suppleres med andre finansielle aktører.

I forhold til offentlige finansieringsordningene kan det se ut til at det er et generelt behov for å styrke alle ordninger innrettet mot tidlige faser i nye foretaks utvikling, samtidig som bruken av flere aktuelle virkemidler i større grad bør dreies mer mot reelt nyskapende virksomheter. Aktuelle virkemidler i denne sammenheng er:

- tilskudd til nyskaping
- risikolån og såkornkapital
- ENT (etablering med ny teknologi)
- FORNY (kommersialisering av forretningsideer utviklet ved universitet, høyskoler og forskningsinstitutter)
- etablererstipend
- kommunale næringsfond.

Det bør vurderes å forenkle forvaltningen av de ulike virkemidlene og gjøre dem tilgjengelige gjennom færre ordninger som er enklere å få oversikt over for brukerne. Rask og enkel saksbehandling er også viktig. Vedrørende bruken av kommunale næringsfond har vi indikasjoner på at det medfører forholdsvis mye saksbehandling i forhold til de midler som forvaltes. Det bør være et mål å forenkle forvaltningen av dette med å gi større fullmakter på saksbehandlernivået, gitt at midlene i større grad går til nyskaping enn det som synes å være tilfellet i dag.

4.6 Strategi for utvikling av 'næringsvennlige' rammebetingelser

Dersom det gjennom politikken skal stimuleres til mer entreprenørskap, er det viktig at staten framstår på en entydig måte, og at den ikke samtidig som den forsøker å stimulere med visse virkemidler, holder på andre rammebetingelser som virker lite motiverende for næringsaktivitet. Det kan ha stor betydning for det generelle entreprenørielle klimaet i samfunnet at man endrer på rammebetingelser som oppfattes som problematiske.

Dette er områder som stadig er oppe i den politiske debatten, og som vi ikke gjør til gjenstand for nærmere utredning her. Vi nøyer oss med å nevne at følgende områder kan være viktige å gjøre noe med for å stimulere til nyskaping og entreprenørskap:

- delingsreglene
- arveavgiften

⁴⁵ I alle fall har dette vært en tendens fram til nå, men det er mulig dette er i ferd med å endres, jfr. den sterke verdi-utviklingen som har vært på børsnoterte IT-selskap det siste halve året og den sterke uroen dette har utløst i mars-april d.å.

⁴⁶ I følge en undersøkelse publisert i "SMB 98" (Spilling (red.) 1998) om finansiering av SMB, er de lokale bankene viktigste bankforbindelse for SMB, og en annen undersøkelse i samme bok peker på at lokale banker oppleves som en positiv miljøfaktor.

- opsjonsreglene
- formuesbeskatningen.

Det er to viktige poenger her. Det ene er at regler ikke må være slik utformet at de vanskeliggjør løpende utvikling og drift av virksomhetene, eller at det blir vanskelig å overta dem ved generasjonsskifte. Det andre er at norske ordninger ikke må være ugunstigere enn i andre land. Det har en meget dårlig signaleffekt når norske virksomheter flyttes utenlands på grunn av dårlige norske rammebetingelser.

Innenfor enkelte næringssektorer vil det være rimelig å se på dominerende 'reguleringsregimer' for å redusere barrierer mot entreprenørskap. Det mest tydelige eksemplet vi har på dette i dag, er innenfor landbrukspolitikken med sterk sentralisert styring gjennom samvirkeorganisasjonen. Det er viktig at det løses opp på slike ordninger for å åpne for de utviklingsmuligheter som ligger i at produksjon og omsetning i større grad kan være basert på konkurranse.

4.7 Oppsummering: Nasjonal satsing på entreprenørskap

Konklusjonen på denne rapporten er at det anbefales at det satses på en bred nasjonal strategi for å stimulere til mer entreprenørskap. Dette kan gis et regionalt perspektiv ved å lansere det i forbindelse med den nye regionalmeldinga, men det vil selvsagt kreve god samordning med flere andre departementer, spesielt NHD, KUF, LD og FID, siden det vil gripe inn i virkemidler som sorterer under disse departementene. Gitt den generelt positive erkjennelsen som synes å eksistere for å ta noen nye grep for å stimulere til nyskaping i norsk næringsliv, skulle det ligge godt til rette for å få til en slik samordning.

Vårt forslag er at en slik nasjonal strategi bygger på de elementer som er skissert foran, og at man lager en samlet pakke av tiltak som til sammen kan ha stor betydning, både ved at det gjelder tiltak som har betydelig symbolsk verdi gjennom de signaler det gir, og ved at det reelt sett bør dreie som om virkemidler i et relativt betydelig økonomisk omfang.

En slik nasjonal satsing på entreprenørskap kan bygges opp rundt de elementer som er diskutert foran, og som kan sammenfattes i følgende:

- En massiv satsing på utvikling av de menneskelige ressurser ved å satse på entreprenørskap i skoleverket med utvikling av reelle tilbud til alle elever og studenter på ulike nivåer, og med en betydelig utvikling av kontaktflaten mellom skole og næringsliv
- En bred satsing på utvikling av regionale miljøer for entreprenørskap, gjennom systematisk utvikling av møteplasser for ulike aktører som er involvert i næringsutvikling, spesielt entreprenører og investorer, og slik at det skapes brede og grenseoverskridende miljøer preget av mangfold og med mange kombinasjonsmuligheter
- En dreining og styrking av finansielle virkemidler rettet mot entreprenørskap, slik at det blir en sterkere prioritering av nyskaping og av finansieringsordninger rettet inn mot den tidlige utviklingsfasen der risikomomentet er særlig høyt
- En justering av offentlige rammebetingelser som idag oppleves som spesielt ugunstige i forhold til næringsutvikling
- En justering av reguleringsbetingelser som virker spesielt hemmende i forhold til entreprenørskap innenfor enkelte næringssektorer.

Litteratur

- Aslesen, H. W., T. Grytli, et al. 1997 Struktur og dynamikk i kunnskapsbaserte næringer i Oslo, Handelshøyskolen BI, FAFO, STEP-gruppen.
- Bolkesjø, T., Jørgensen, E. 1995 Evaluering av etablererstipendet 1989 og 1990. Sysselsetting og lønnsomhet. Bø: Telemarkforskning – Bø. Rapport nr. 42.
- Bræin, L., A. Hervik og B. Bergem 1999 Kundeundersøkelse av SNDs virkemidler. Etterundersøkelse i 1999 av bedrifter med tilsagn og finansieringsbistand i 1995. Arbeidsrapport M 9908, Møreforskning.
- Davidsson, P. 1995 "Culture, structure and regional levels of entrepreneurship." *Entrepreneurship & Regional Development* 7(1): 41-62.
- Elliott, J. E. 1996 Introduction to the Transaction edition. I J. A. Schumpeter 1996/1934 *The theory of economic development*. London, Transaction Books.
- Grabher, G. (1993). The weakness of strong ties. The lock-in of regional development in the Ruhr area. In Grabher, G. (ed): *The embedded firm. On the socioeconomics of industrial networks*. London and New York, Routledge.
- Hedberg, B., G. Dahlgren, et al. (1994). *Imaginära organisationer*. Stockholm, Liber-Hermods.
- Hervik, A., M. Arnestad, M. og B. Wichsted 1997 Evalueringen av FORNY-programmet. Rapport nr 9703. Møreforskning, Molde, 1997
- Johannisson, B. (1995). Personliga nätverk som kraftkälla vid företagandet. *Företag Företagare Företagsamhet*. I B. Johannisson og L. Lindmark (red). Lund, Studentlitteratur: 151-173.
- Kirchhoff, B. A. 1994. *Entrepreneurship and dynamic capitalism. The economics of business formation and growth*. Westport and London, Praeger.
- Landström, H. 1999. *Entreprenörskapets rötter*. Lund, Studentlitteratur.
- Malecki, E. J. 1994 "Entrepreneurship in Regional and Local Development." *International Regional Science Review* 16(1&2): 119-153.
- OECD 1997 "Policy recommendations for Action". Global Information Infrastructure - Global Information Society (GII-GIS): OECD Report 4/1997.
- Reinert, E. S. 1996 Det økonomiske paradigmekiftet - konsekvenser for næringspolitikken.
- Reinert, E. S. 1997 Det tekno-økonomiske paradigmekiftet - konsekvenser for norske distrikts- og ressursbaserte næringer, Norsk Investorforum.
- Reinert, E. S. og E. van de Schootbrugge, 1999. Regionale næringsstrategier i kunnskapssamfunnet, Kommunal- og regionaldepartementet
- Reve, T., Walderhaug K. (red.) 1997 Fire gode år med SND? Evaluering og perspektiver, SNF-rapport 8/97
- Schumpeter, J. A. 1934, 1996 *The theory of economic development*. London, Transaction Books.
- Schumpeter, J. A. 1943, 1996 *Capitalism, socialism and democracy*. London and New York, Routledge.
- Spilling, O. R. 1996a "Regional variation of new firm formation: the Norwegian case." *Entrepreneurship and Regional Development* 8(3): 217-243.
- Spilling, O. R. 1996b "The Entrepreneurial System. On Entrepreneurship in the Context of a Mega-Event." *Journal of Business research* 36(1): 91-103.

- Spilling, O. R. 1998a *Entreprenørskap, etablerere og nye foretak*. I O. R. Spilling (red), *Entreprenørskap på norsk*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Spilling, O. R. 1998b *Om entreprenørskap*. I O. R. Spilling (red), *Entreprenørskap på norsk*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Spilling, O. R. (red.) 1998 *Entreprenørskap på norsk*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Spilling, O. R. (red.) 1998 *SMB 98 - fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Spilling, O.R. (red.) 2000: *SMB 2000 – Fakta om små og mellomstore bedrifter i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget
- Spilling, O. R. and B. Jordfald 1998. Analyser av entreprenørskap. i Spilling, O.R. (red) *Entreprenørskap på norsk*. Bergen, Fagbokforlaget.
- The European observatory for SMEs 1993, ENSR European Network for SME Research and EIM Small Business Research and Consultancy.
- Wennekers, S. and R. Thurik 1999 “Linking entrepreneurship and economic growth.” *Small Business Economics* **13**(1): 27-55.
- Wernerfelt, B. 1984 “A resource-based view of the firm.” *Strategic Management Journal* **5**: 171-180.
- Wiklund, J. 1998 Small firm growth. Entrepreneurship and beyond., Doktoravhandling, Jönköping International Business School.

Offentlige utredninger, innstillinger, notater m.v.

- Bergersen, H. 1999 REGAs oppfølging av rapporten “Forskningsparker og regionale innovasjonsmiljøer”. Notat til regionalpolitisk avdeling av 9.12.1999, Kommunal- og regionaldepartementet
- Forskningsparker og regionale innovasjonssystem, rapport frå arbeidsgruppe, datert 10.03.99, oppdrag frå Nærings- og Handelsdepartementet
- Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet 1996. Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen.
- Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet 1997. *Entreprenørskap i opplæring og utdanning*
- NOU 1996:23 Konkurransen, kompetanse og miljø. Næringspolitiske hovedstrategier, (Henriksen-utvalgets innstilling).
- NOU 2000:09: Ny giv for nyskaping - Vurdering av tiltak for økt FoU i næringslivet. (Hervik-utvalgets innstilling).
- Nærings- og Handelsdepartementet: Norge ein utkant i forkant - Næringsretta IT-plan 1998-2001.
- Nærings- og energidepartementet 1996. “Utfordringen. Forskning og innovasjon for ny vekst.” Rapport fra utvalg oppnevnt av Nærings- og energidepartementet.
- Rapport fra småbedriftsutvalget 1996 Utvalg oppnevnt av Nærings- og handelsdepartementet.
- Regjeringens handlingsplan for små bedrifter: Det skal bli enklere å starte og drive bedrifter i Norge. Nærings- og handelsdepartementet, 1998
- Samferdselsdepartementet: ”Bredbånd til hele landet – forslag til nasjonal satsing.” Rapport fra interdepartemental arbeidsgruppe om bredbånd. 13. april 2000.
- SND notat (1999) Statistikkrapport 1998, Arbeidsnotat (E) Nr 2 –1999.
- St.m. nr 31 (1996-97) Om distriks- og regionalpolitikken
- St.m. nr 41 (1997-98) Næringspolitikk inn i det 21. århundre
- St.m. nr 38 (1997-98) IT-kompetanse i eit regionalt perspektiv
- St.m. nr 41 (1998-99) Om elektronisk handel og forretningsdrift

St.m. nr 39 (1998-99) Forsking ved eit tidskifte

St.m. nr 13 (1998-99) Enkelte spørsmål i samband med etablering av IT-senter på Fornebu

St.m. nr 19 (1999-2000) Om norks landbruk og matproduksjon

St.prp nr 1 (1995-96) For budsjetterminen 1996. Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet.

St.prp nr 35 (1999-2000); Sluttforhandlingane om etablering av et IT- og kunnskapssenter på Fornebu - Val av statens samarbeidspartner

St.prp nr 1 (1999-2000) For budsjetterminen 2000. Nærings- og handelsdepartementet.

St.prp nr 1 (1999-2000) For budsjetterminen 2000. Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet.